SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK V. ČÍSLO 9—10.

Anton Bernolák:

ÚVOD K DISSERTATII.

Preložil dr. *Jozef Hrabovský.*

Dosiaľ veľmi mnohí pestovatelia slovenského jazyka[1] v Uhorsku mali horlivú a naozaj chvályhodnú túžbu, aby sa našiel aspoň len jeden človek zpomedzi toľkých vo všetkých náukach veľmi zbehlých ľudí, ktorý by odložil na čas príliš vážne vedecké starosti a venoval pozornosť i vedecké snahy vypestovaniu panónskoslovanského[2] pravopisu a výslovnosti, a očisteniu od chýb, ktoré sa dostaly do nášho jazyka z výslovnosti a pravopisu českého. Ale veru tieto horlivé a celkom oprávnené želania vyšly nazmar. Jedni nemali smelosti a trpezlivosti k namáhavej práci, druhých zas odradila od podujatia a začatia práce obťažná a ešte neprekliesnená cesta; niektorých odstrašila nežičlivosť a ohováranie niektorých protivných ľudí, s ktorými museli žiť; mnohým bolo na prekážku verejné zamestnanie. Iní, o ktorých sa dobre vie, že ich je mnoho, síce i proti spomenutým ťažkostiam venovali sa pestovaniu slovenského jazyka a viacerými vydaniami poučných pravi-

V máji toho roku uplynulo 150 rokov od vydania Bernolákovho diela Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum (Rozprava filologicko-kritická o písmenách slovanských), v ktorej dôkladne odôvodnil potrebu ustálenia vlastného slovenského pravopisu, vybudovaného na ústrojnosti jazyka slovenského. Blahodarné dôsledky Bernolákovho činu sú všeobecne známe, lež dizertácia jeho je obecenstvu neprístupná, a preto uverejňujeme z nej aspoň úvod, aby sa každý mohol presvedčiť o cieľavedomej práci Bernolákovej. *Redakcia.*

[1] Lingua slavonica in Hungaria je nepochybne *slovenský jazyk v U-*

[2] Orthographia et pronunciatio Pannonio-slava, t. j. pravopis a výslovnosť panónsko-slovanská, čiže slovenská, lebo pannonio-slavus aj u Bernoláka aj v staršej literatúre predbernolákovskej značí *slovenský.*

diel, určených na jeho vybrúsenie, ho aj obohatili, ale tieto pravidlá tak preplnili pravidlami, čerpanými z českých prameňov, že by vyhovovaly skôr Čechom ako panónskym Slovanom.[3]

Keď si tejto veci veľmi dobre všimli mnohí a poriadni verejne činní mužovia podľa vlastnej schopnosti jasného postrehu, povzbudzovali nás, prosili a aj viac ráz pobádali, aby sme sa my chytili do tej práce a aby sme s napätím všetkých síl celkom upravili pravopisné pravidlá, očistené od chýb a ťažkostí, podľa úzu Slovanov, bývajúcich v Panónii. Táto práca sa nám videla ťažká, v daných našich okolnostiach veľmi ťažko dosiahnuteľná a pre zmenu, ktorú so sebou nevyhnutne privádzala, i nebezpečná. Vedeli sme totiž s plnou istotou, že narazíme na mienku iných, pretože aj tu platí výrok: „Väčšiu silu má stará chyba ako nová náprava", nehovoriac o nevhodnom ako aj strannickom úsilí tých, ktorí sa všemožne snažia dokázať, že i v samom panónskoslovanskom[2] pravopise treba kráčať presne po stopách českých. Pre tieto prekážky sme sa veru chceli celkom vyhnúť tejto práci, zatarasenej toľkými ťažkosťami. Keď však na nás veľmi naliehali a toľko ráz nás prosili, aby sme túto malú prácu neodvrhovali — veď keby sa náhodou aj zjavili nejakí príliš prísni kritici, ako to už býva, nestarali by sme sa o nich — konečne sme horko-ťažko so žiadosťou súhlasili: ale predsa sme neuznali za dobré dať sa do práce prv, kým by sme neoboznámili s predsavzatím múdrych a preslávnych mužov, ktorí bývali ďalej od nás a mohli mať o vec záujem; na ich súhlas, ba ešte aj odporúčanie sme začali. Čo sme však vykonali, nech posúdia tí, ktorým na srdci leží starosť o tieto domáce veci, a nie tí, čo nevedia rozoznať somára od komára.

Teraz v krátkosti tu uvádzame to, čo sa týka rozdelenia celého diela. Je teda takéto. Keď sme premýšľali o spôsobe, ako by bolo možné slovanský pravopis obľahčiť a zlepšiť, odrazu nám prišlo na um, aby sme predovšetkým dôkladne vyskúmali príčiny a pôvod chýb i ťažkostí v ňom sa vyskytujúcich: starostlivým štúdiom sme zistili, že slovanský pravopis je celkom pre tri príčiny ťažký a chybný. *Po prvé* preto, že sa používajú v ňom niektoré zvyšné písmená, *po druhé* preto, že gramatikári zavádzajú nepresné rozdelenie písmen, a konečne *po tretie* preto, že sa používajú niektoré nepotrebné akcenty[4], kým zas potrebné sa veľmi často kladú

[3] Pannonius Slavus = panónsky Slovan, t. j. Slovák.

[4] Slovom „akcent" Bernolák označuje dĺžne a mäkčene.

nevhodne. A preto *v prvej kapitole* prítomnej Dissertatie poukazujeme na zvyšné písmená v slovanskom pravopise a hneď zas riadnymi filologickými argumentmi dokazujeme, že ich je nie možné ďalej oprávnene používať; súčasne sme od základu vyvrátili i tie dôvody, čo už aj súkromne boly aj ešte ľahko môžu byť postavené proti našej mienke. *V druhej kapitole* predkladáme správne rozdelenie písmen a chybné vyvraciame; a *v tretej kapitole* po zavrhnutí zvyšných akcentov poukazujeme na akcenty, Slovanom potrebné, a vysvetľujeme ich správne používanie. Keď sme všetko toto v krátkosti rozobrali, predkladáme konečne v stručnom prehľade primeraný a spolu aj ľahký pravopis slovenského jazyka, užívaného v kráľovstve Uhorskom, a dúfame, že týmto spôsobom dáme našim vlastencom veľmi milé dielo a prinesieme veľmi zdravý liek tak chybnej výslovnosti ako aj samej reči.

Tí ľudia, ktorých akýsi zvláštny záujem viaže k starobylému zvyku, obyčajne neradi vidia nové snahy preto, že si myslia, že je iba to najlepšie, čo urobili a svojimi príkladmi podopreli predkovia, a že toho — akoby to pochádzalo od ľudí najdokonalejších — sa treba rozhodne pridŕžať. My si však myslíme — nie preto, že by sme vo všetkom nesúhlasili —, že sa netreba celkom a nekriticky spoliehať na nich ako na nejaký pevný základ, aby sme neobmedzovali schopnosť ľudského ducha. Veľmi sa mýlia aj tí, ktorým sa páčia iba veci najmodernejšie, aj tí, ktorí zasa zbožňujú iba to, čo je už dlhý rad rokov staré. Pravdivosť vecí sa totiž nemá hodnotiť podľa okolností časových, ale podľa dôvodov rozumových. A preto správne poznamenáva Plinius v 6. kn., list. 15.: „Patrím medzi tých, čo obdivujú starých, ale predsa nehľadím s posmechom, ako niektorí, na možnosť vynikajúcich duchov v prítomnom čase; veď príroda akoby poklesnutá a vysilená nič nerodí hneď celkom slávne". I Lactantius vraví v 2. kn. diela De orig. error.: „Múdrosti sa zbavujú tí, ktorí bez akejkoľvek kritiky, schvaľujú náhľady predkov a dajú sa nimi viesť ako statok. Ale tohto si oni nevšímajú, pretože si myslia, že keď zacitujú meno predkov, nie je možné, aby alebo oni sami boli múdrejší, bo sú mladší, alebo aby tam tí zasa boli sprostí, bo sú starší."

Kto vie pochopiť, ako je v každom jazyku veľmi dôležité a ťažké uviesť neustálený a neistý spôsob písania do riadne stanovených pravidiel, ten ľahko uverí, že v pravopisných pravidlách,

ktoré slovanskí gramatikári dosiaľ napísali, môže byť nejaká chyba, a nebude sa pohoršovať, keď sa dozvie, že my nezostávame na tom, čo v tejto veci povedali inak veľmi slávni a v tomto jazyku skúsení mužovia. Ako predný z nich ľahko bude môcť byť uvedený Kl. Ján Václav Rosa, veľmi dobre známy stálym používaním českého jazyka (v ktorom bol od detstva vychovaný v Starej Prahe) vo verejnej službe radnice Starej Prahy, ba aj kráľovstva; ako veľmi sa tento usiloval poslúžiť pestovateľom slovanského jazyka, vysvitá z jeho gramatiky, tlačou uverejnenej v Prahe v predchádzajúcom storočí. Súc si veľmi dobre vedomý toho, ako ľahko je možné v takomto spise sa pomýliť, toto povedal v svojom úvode: „Opakujem teda, urobil som v tomto diele toľko, koľko podľa vtedajších i terajších možností sa dalo spraviť; nie však toľko, koľko by som chcel alebo mohol. A preto sa neľakám, že ma iní prevýšia; ja si to naozaj aj prajem, lebo medzi prednými cieľmi môjho spisu je aj ten, aby som iných povzbudil k ešte väčším vlasteneckým dielam: pretože je nie ťažko k hotovej veci pridávať a podľa jednej hotovej robiť druhú. Veru sa vôbec nebudem hnevať, ak niekto príde na moje chyby a bude ich chcieť odhaliť alebo odstrániť; ba naopak, ešte ho aj pochválim, len aby to bolo v záujme pravdy a verejného dobra. Veď ten, kto vec dôkladne napráva, zaslúhuje väčšiu chválu ako ten, ktorý prvý vec vynašiel.“ A keďže si tie isté slová osvojuje aj predný panónsky gramatikár Doležal, ktorýže rozumný človek by bol tej mienky, že dosiaľ stanovené pravidlá, či už gramatikármi panónskymi alebo českými, sú jedine najlepšie, a že tých — akoby pochádzaly od ľudí najdokonalejších — sa treba rozhodne pridržať? Ale načože sa mám na mnohé veci odvolávať? Táto Dissertatio odhaľuje a vyvracia viaceré pravopisné chyby predchádzajúcich gramatikárov: nech sa teda preto na nás nik nehnevá, že slobodne opúšťame zavedený ťažký a chybný spôsob písania a že ustaľujeme zreteľnejší a lepší, postavený na pevných a akoby zo samej povahy veci odvodených základoch.

Ale nech sa práve tak nik nehnevá na nás zato, že týmto dielom nami stanovené pravopisné pravidlá prispôsobujeme výslovnosti Slovanov, žijúcich v Uhorsku, a nie výslovnosti českej. Veď predmetom nášho spisu boli panónski Slovania, nie Česi. Ako tí, čo budú chcieť napísať pravopisné pravidlá pre Čechov, musia sa celkom prispôsobiť aj ich výslovnosti, tak aj my sme si zas mu-

seli všímať výslovnosti Slovanov v Uhrách, aby sa nezdalo, že sme zanedbali inak všeobecné a základné pravidlo, ktoré vyžaduje, aby sa pravidlá písania i tlače (pre panónskych Slovanov) volily podľa výslovnosti (panónskych Slovanov).

O tomto sme museli porozprávať trocha obšírnejšie hneď na začiatku Dissertatie, aby sme rozptýlili predsudky tých, čo podivuhodne prajú starobylosti (v tejto veci, nesiahajúcej ďalej ako k počiatkom tlače) a čechizmu. Naostatok sa patrí povedať ešte niečo pre tých, ktorí sa s toľkou húževnatosťou držia prejatej praxe a žijúceho zvyku, že sú ochotnejší radšej blúdiť s veľmi mnohými, než správne smýšľať s niekoľkými. Ale čože im povieme? Povieme im výrok Cyprianov: „Márne niektorí, čo nemajú rozumových dôvodov, stavajú oproti nám zvyk, akoby zvyk bol závažnejší než pravda, alebo akoby nebolo treba ísť skôr za tým a robiť to, k čomu pobáda rozumom opodstatnená pravda." A povieme im aj výrok Senecov (z jeho diela De vita beata = O blaženom živote): „Na nič netreba dávať väčší pozor ako na to, aby sme nešli ako statok za vopred idúcim kŕdľom, poberajúc sa nie tade, kade sa patrí ísť, ale tade, kade sa ide. Nič nás neviaže k zlým predkom, iba to, že sme pripojovaní k ich zlej povesti; nežijeme teda podľa rozumu, ale aby sme len napodobňovali. Hľaďme na to, čo je najlepšie urobiť, a nie na to, čo sa najviac používa." Ak by ďalej dorážali a vraveli, že je ťažko stavať sa proti prúdu ľudí, nesprávne si počínajúcich, nuž im odpovedáme: že na nijakom šípe ešte nikdy nevyrástla dokonalá ruža bez tŕňov. Proti námietke nadstavujeme aj iný štít, ktorý nás učí, že každý začiatok je ťažký a že vytrvalou prácou sa dá vyrovnať aj najneschopnejšia cesta. Konečne, ak sa niekomu nepáči ísť za tým, čo je dokonalejšie, nikoho nenútime, pretože vieme, že veľmi mnohí, pocítiac odpor proti neistote, zo vznešenejšej a celkom samovoľnej prirodzenej pohnútky túžia za vecami najdokonalejšími a podľa príkladu iných vzdelaných národov sa usilujú vypestovať jazyk slovenský.

Slovenčina naša má svoje vlastné zvuky, ktoré chýbajú iným jazykom, má svoje zvláštne sylab predlžovanie a skracovanie, svoj zvláštny zvukov sklad, od inších jazykov odchodné skloňovanie rozličných mien i slovies, tisíc a tisíc zvláštnych slov ...

Ľudovít Štúr.

Henrich Bartek:

BERNOLÁKOV PRAVOPISNÝ SYSTÉM.

Podstatné zreformovanie slovenského pravopisu, ktoré pred 150 rokmi vykonal Anton Bernolák v anonymne vydanom spise Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum* (Rozprava filologicko-kritická o písmenách slovenských), malo rozhodujúci vplyv na rozvoj literatúry slovenskej, lež okrem toho zaistilo pôvodcovi význačné miesto v dejinách slovenskej, českej, ba aj slovanskej jazykovedy, lebo mnohé Bernolákom uzákonené opravy neskôr boly nevyhnutné aj pre spisovnú češtinu, čo je dobrým dôkazom správneho postupu Bernolákovho pri riešení ortografických ťažkostí. Nateraz nemôžeme sa zaoberať otázkou, či niektoré Bernolákove pravopisné opravy, shodné s neskoršími reformami českými, sú v priamom súvise alebo nie. Pre hodnotenie Bernoláka ako lingvistu dostačí konštatovať, že niektoré ním uzákonené pravopisné zmeny boly natoľko správne, že i v češtine sa uplatnily, bo značily veľké zjednodušenie pravopisnej sústavy. Už táto skutočnosť naznačuje, že metodologický postup Bernolákov bol náležitý a plne vyhovoval i terajším vedeckým požiadavkám. Ani moderný jazykospytec, keby bol postavený pred riešenie takých problémov pravopisných ako Bernolák, nemohol by v podstate pokračovať ináč. Bernolák, ako sám v úvode k Dissertatii poznamenáva, preskúmal pravopisné zvyklosti, bežné vo vtedajších publikáciách slovenských i československých, a hľadal príčiny rozličných ťažkostí v slovenskom pravopise. Podľa neho slovenský pravopis „je celkom pre tri príčiny ťažký a chybný. *Po prvé* preto, že sa používajú v ňom niektoré zvyšné písmená, *po druhé* preto, že gramatikári zavádzajú nepresné rozdelenie písmen, a konečne *po tretie* preto, že sa používajú niektoré nepotrebné akcenty, kým zas potrebné sa veľmi často kladú nevhodne" (Dis. Praefatio VII. Porov. SR V, 242). Najmä prvá zásada o zvyšných písmenách je základným princípom Bernolákovho pravopisného systému. Z nej nevyhnutne vyplýva i tretia jeho požiadavka o správnom kladení akcentov, t. j. mäkčeňov a dĺžňov.

Veľká väčšina Bernolákom uzákonených pravopisných reforiem nepochodí priamo od neho. Jednotlivé opravy majú už star-

* Podrobný obsah diela najde čitateľ v štúdii Alojza Mišku, Bernolákova Dissertatia a Orthographia. Sborník Matice slovenskej XIV, 1936, 387—409.

šiu, ba niektoré veľmi starú tradíciu, no súhrnne neuplatnily sa nikdy pred Bernolákom. Jemu patrí zásluha, že rozličné dobré pravopisné zmeny a zvyklosti u starších spisovateľov primerane zhodnotil, urobil z nich jednotný systém podľa presných jazykovedeckých zásad a náležite odôvodnil prijatie svojej pravopisnej sústavy. Preto v pravopisných veciach, podobne ako v gramatických, Bernolák nebol tvorcom novej cesty, ale umným dovŕšiteľom staršieho vývinového obdobia spisovnej reči slovenskej, čo, pravda, nijako mu neuberá z významu, ktorý má pre jazykovedu i pre dejiny slovenčiny. Niekoľko príkladov z pravopisných reforiem Bernolákových jasne nám ukáže jeho postup.

Písanie hlásky *u*.

Podľa vtedajšieho českobratského pravopisu, užívaného s menšími odchýlkami nielen v českých knihách, vydávaných na Slovensku, ale aj v slovenčiacich publikáciách, počiatočné *u-* a *ú-* pred spoluhláskou písavalo sa ako *v*, na príklad: *vzdu, včiti; vd, vsta* a pod. Bernolák (Dis. 21—22) správne dôvodí, že iné samohlásky píšu sa rovnako bez ohľadu, či sú na začiatku, v prostriedku alebo na konci slov. Z tohto pozorovania potom vyvodzuje, že že aj *u* (*ú*) má sa všade písať rovnako. Preto písmeno *v* ako zvyšné vylučuje zo slovenského pravopisu a nahradzuje ho písmenom *u* (*ú*). A keďže vo vtedajšom českom i slovenskom pravopise hláska *v* prepisovala sa ako *w*, Bernolák celkom odstránil literu *v*, t. j. v prípadoch, kde mala platnosť hlások *u* a *ú*. Takýmto činom 1. zjednodušil pravopis odstránením nepotrebnej litery *v* a 2. zdokonalil pravopisnú sústavu podľa zásady, že jednej hláske má zodpovedať jedna litera, čiže pre tú istú fonému (hlásku) uzákonil iba jednu grafému (literu). Táto oprava prenikla neskôr i v českom pravopise.

Otázka je, nakoľko táto reforma je Bernolákova a nakoľko sa pri nej opieral aj o staršie pravopisné zvyklosti. A tu načim spomenúť často zaznávaného predchodcu Bernolákovho Jozefa Ignáca Bajzu, ktorý už pred Bernolákom v knihe: René Mládenca Príhodi, a Skusenosti, vydanej roku 1783, prakticky uviedol do života niektoré dôležité pravopisné zmeny. J. I. Bajza napísal o tom v „Predmlúwe" k spomenutej knižke medziiným toto: „Usilowal gsem sa nisstmeňég*, kolik možnosť bila, wsse to, čo nag-

* g=j, ss=š.

lepssé gest wibírati: ten totižto chodnik w zrozenég slowákuw rečí držíc, který rozumu, a obecním aspon základum nagbližňegssý gest; a odtúď wssecki wssaďe ňepotrebnosťi, a daremnosťi gak w gmenách, a slowách, tak ay w slowíčkách (w litterách) gsem odrezáwal, a odwracal." Bernolák brojil proti zvyšným literám, Bajza odrezával pravopisné daromnosti a nepotrebnosti už pred ním, a to aj pri písaní počiatočného *u* pred spoluhláskou. Že Bernolák Bajzove práce poznal pri spisovaní Dissertatie a že sa zaoberal ich pravopisom, o tom svedčia jeho odkazy na ne (na pr. Dis., str. 81—82).

Roku 1787 Bernolák (Dis. 22) kázal písať: *umrel* (nie „vmrel"), *ňeumrel* (nie „nevmrel"), *učení* (nie „včený"), *preučení* (nie „prevčený"), *Úd* (nie „vd"), *Úhor* (nie „vhor"), *Úklad* (nie „vklad"), *Úrad* (nie „vrad"), *Úskosť* (nie „vskosť") atď.

Roku 1783 Bajza (v úvode ku knihe René) písal: *užitečné, wiučeňý, ustanowuge, preukáže, uznám, ukázal, útisku, učit, usilowal gsem sa* atď. (Iba chybou tlače najde sa podľa staršieho spôsobu „vznávať" miesto *uznávať*.)

Roku 1763 Hadbavný v úvode k veľkému rukopisnému slovníku Syllabus dictionarij latino-slavonicus namiesto „aurad, aud, aukol, auzkost" atď. káže písať *úrad, úd, úkol, úzkosť* atď. Teda píše všade počiatočné *ú* a *u*. Doklady zo slovníka: discruciatus: *ukrižowány, umučeny*, abscgmen: *úlomek*, abscondo: *ukrywám*, abutor: *zle užywám*, actus: *učiňeny* atď. (Hadbavný nad *y* kladie bodku, čo tu nerobíme.)

Roku 1758 Gavlovič, predný slovenský básnik epochy predbernolákovskej, píše dôsledne *u* namiesto počiatočného predspoluhláskového *v-*: *umeňi* 45, *umress* 24, *utraca* 14, *udy* 14, *usta* 14, *nauky* 14, *uska cesta* 46, *k užitku* 44 atď. (Doklady sú z veľkej rukopisnej zbierky básní: Škola kresťanská. Čísla označujú slohy. Gavlovič neoznačoval dlhosť samohlások.)

Roku 1746 Doležalova Grammatica slavico-bohemica, pridržajúca sa pravopisných zvyklostí českobratských, má dôsledne *v* namiesto počiatočného *u*, na príklad: *vd* 285, *vzda* 285, *navčeňj* 321, *včiti se* 299, *vkázati* 299, *vroda* 299, *vtrata* 299, *vžjwati* 299 atď. I v slovenčiacich publikáciách z trnavskej jezuitskej tlačiarne stretáme sa v tomto prípade s českým spôsobom písania (porov. Rešetkom vydané Kázňe príhodné; na príklad kázne z rokov 1744, 1748 atď.). No popri tom už r. 1707 Lyczei v Iter

oeconomicum písal tak ako neskôr Bernolák (porov. Vážným citované doklady: *uzda, uďica, uhelne klešte, útek*; Bratislava X, 373—374).

Roku 1691 Thamassy (Prawa Katolicka Ručny Knyžka) píše dôsledne: *učiti, wiučowati* 1, *užiwal, w Vhrich* 2, *užjwal, naučiti, učinili* 5, *uwerili* 6, *ustanoweni* 7 atď. Thamassyho dielo vyšlo tlačou v Trnave u Friedla. Pravopisom i rečou je veľmi charakteristické pre vtedajšiu katolícku literatúru slovenskú. (Doklad „w Vhrich" je tlačová chyba.)

Roku 1655 v Cantus catholici, v takzvanom Trnavskom spevníku, počiatočné *v* pred spoluhláskou prepisuje sa literou *u*.

Odviedlo by nás priďaleko, keby sme chceli hlbšie do minulosti sledovať otázku písania počiatočného *u* (*ú*) pred spoluhláskou. V listinnom materiáli zo 17. storočia našli by sme množstvo ukážok, svedčiacich o tom, že na Slovensku bola nielen dvojaká rečová, ale aj dvojaká pravopisná tradícia: slovenská a československá (čiže česká). Česká tradícia v pravopise zakladala sa na pravopise Českých bratov, naproti tomu slovenské pravopisné zvyklosti pokračovaly vo vývine, ktorý mal základ v pravopise 16. storočia. Uvedieme aspoň dva príklady: R. 1585 spísaná evanjelická Bystrická agenda (porov. J. P. Ďurovič v SR III, 187) má *ustanowený, naučij, Naučenij*. V listine z roku 1594 z Jánovej Lehoty pri Kremnici (porov. Novákov prepis v Sborníku Matice slovenskej XIII, 1935, 125—126, tam i faksimile listiny) možno čítať: *utekla, uradnika, utiekly, užiwaly*.

Pre riešenie otázky, či Bernolák bol pôvodcom pravopisnej zmeny *v* v *u* pred spoluhláskami na počiatku slov, nenačim už citovať viac dokladov. Veď zo spomenutých príkladov jasne vyplýva, že Bernolák vlastne neuzákonil a neustálil nič nového, iba náležite s lingvistickej stránky odôvodnil svoje stanovisko, ktoré v tejto veci úplne sa kryje s ortografickou praxou Bajzovou a s istou, nemalou časťou našej pravopisnej tradície predbernolákovskej, ktorej začiatky siahajú do 16., ba až 15. storočia.

Písanie hlásky *j*.

Hláska *j* v českobratskom pravopise písala sa ako 1. *g*, ale aj ako 2. *y*, a to v slabikách *ay, ey, oy, uy*, na pr. *dey, trhey, mituy* a pod. Bernolák (Dis. 55—56) správne pre hlásku *j* uzákoňuje len jednu literu, t. j. *g*, a preto píše: *dag, trhag, bog, milúg, nag-*

milegší. Ani v tejto veci Bernolák nevymyslel nič nového, lež uzákonil to, čo žilo dávno pred ním. Doklady:

R. 1783 Bajza (René): *z nagmedowegssích, ponagprw, nagbližňegssý, prinagmeňeg* (v úvode), *zaňechag* 10, *nagswetegssý* 15, *običag* 16, *nástrog* 19 atď.

R. 1763 Hadbavný v úvode k svojmu slovníku poznamenáva, že sa píše *aj, ay* alebo *ag*, lež sám dáva prednosť písaniu *g* v platnosti *j*, na pr. v poznámke, kde zdôrazňuje, že Slováci radšej majú *naj* -ako *nej-*: „*Nag-horssý, nag-milégssy* etc. Sed *Nag-* magis placet, et convenit saepius Slavis. *Neg-* vero magis praeplacet, et convenit affinibus linguae Slavonicae experientia docet." Tu zrejme príbuznými jazyka slovenského rozumie Čechov. — Doklady z jeho slovníka: sebum: *loǧ*, meus: *múǧ*, machina: *nástroǧ*, melitites: *sladky nápoǧ* atď. V slovníku Hadbavný dôsledne píše *ǧ* s mäkčeňom v platnosti *j*, takže v tejto veci nepridŕža sa českobratského pravopisu.

R. 1758 Gavlovič: *nadeg* 18, *gedneg* 19, *nežadag* 21, *poznag* 22, *čekag* 25, *užiwag* 27, *powažug* 30 atď.

R. 1746 Doležal v svojej českej gramatike (6) upozorňuje, že slabiky *ay, ey, oy, uy* nie sú nič iné ako *ag, eg, og, ug*. Píše: *zbrog* 301, *bog* 288, *zpjwag* 94, *wyzwáňeg* i *wyzwáňag* 95, ale aj: *neyswrchowaňegssj* 1 atď.

I v Kázňach príhodných, ktoré vydal Rešetka, pomerne často sa píše *g* tam, kde v českobratskom pravopise by bolo *y*, na pr. v kázni z roku 1744: *negmilegssýho* 5, *nebeskeg* 9, *negmilostiwegssý* 9, ale tamže *neygasněgssý* 9, *neywětssý* 10 a pod.

Keby sme podrobili pravopisnému rozboru knižný a listinný materiál zo 16. a 17. storočia, zistili by sme, že aj v písaní *j* ako *g* bola už istá tradícia, keď Bernolák ustálil dôsledne písať *g* v platnosti *j*, a to aj tam, kde sa namiesto *j* písalo *y*. Rozhodne v tejto veci nemožno nevidieť i vplyv Bajzovho pravopisu na Bernoláka.

Náhrady za *au* a *ř*.

Nahradením českého *au* slovenským *ú*, českého *ř* slovenským *r* (porov. Dis. 54—55 a 78—80) Bernolák vlastne len odobril a odôvodnil stav, jestvujúci už dávno pred ním v slovenčiacich publikáciách a listinách. Bajza, Hadbavný, Gavlovič a mnohí pred nimi (na pr. Thamassy) dôsledne nepísali české

au a *ř*, bo tieto hlásky veľmi sa priečily ústrojnosti slovenských slov, a nahradzovali ich slovenským *ú* a *r*.

Už známe Cantus catholici z roku 1655 úplne odstraňujú *ř* a nahradzujú ho slovenským *r* a namiesto českého *au* píšu *ú* (alebo *u*). (Porov. Vilikovský, Trnavský sborník, str. 80—81: Jazyk trnavského kancionálu.) No tradícia siaha ešte hlbšie, až do 16. storočia. Tak na príklad Bystrická agenda z roku 1585 nepozná *au*, ani *ř* (porov. Ďurovič, SR III, 186—187), podobne listina z roku 1594 z Jánovej Lehoty nemá *au* a *ř*, ale iba ich slovenské náhrady (porov. Novák, SMS XIII, 125—127). Takýchto príkladov mohli by sme uviesť množstvo. No nám ide tu len o konštatovanie skutočnosti, že od 16. storočia boly na Slovensku v úžitku dvojaké pravopisné zvyklosti: 1. české a 2. slovenské (či slovensko-české). V 17. a 18. storočí katolíci pokračovali aj v knižných vydaniach v slovenčení pravopisu a reči, t. j. viac a dôslednejšie sa pridŕžali slovenskej tradície, naproti tomu evanjelici — zväčša len v tlačených dielach — držali sa českobratského pravopisu, ktorý sa u nich rozšíril najmä príchodom českých emigrantov po bitke na Bielej Hore a prekladom biblie. — Zaznávanie *au* a *ř* v slovenských listinách 16. storočia a v listinách i tlačivách a knihách 17. a 18. storočia je bezpečným ukazovateľom pomeru pisateľov k spisovnej češtine.

Toto všetko spomenuli sme len preto v súvise s Bernolákovou opravou, aby sme poukázali na starý pôvod niektorých pravopisných zvyklostí, ktoré Bernolák uzákonil.

České *ě* a *ů*.

Typickou literou českého pravopisu sú *ě* a *ů*. Bernolák (Dis. 80—82) ich odstránil ako zbytočné. I tu pokračoval v staršej tradícii, najmä — ako sám uznáva — nadväzoval i na Bajzu, ktorý po perniciach písal prosté *e* namiesto českého *ě*, na príklad: *odpowedel* 10, *wisvedčeňý* 12, *powetrý* 14, *weric* 14, *člowek* 14, *werá* 15 (česky: věří), *príweťiwosť* 16, *odpowedče* 17, *swedectwý* 17 atď. Literu *ě* neužíva ani Gavlovič, ani Thamassy; nepoznajú ju ani Cantus catholici z roku 1655 (porov. Vilikovský, l. c. 81: „*ě* se nevyskytuje, změkčení předcházející souhlásky je buď označeno háčkem nebo při retnicích odpadá vůbec"). Literu *ě* nepozná ani Bystrická agenda z roku 1585, no niet jej ani v spomenutej už listine z roku 1594. — Viacej dokladov bolo by zbytočné uvádzať

na dôkaz toho, že *ě* najmä po perniciach nahradzovalo sa prostým *e*, ktoré vyhovovalo štruktúre slovenských slov. Písanie *ě* v slovensko-českých pamiatkach ukazuje na silnú súvislosť so spisovnou češtinou.

Bernolák odstránil aj české *ů* (Dis. 80—82 a 59—67), v čom len nasledoval Bajzu a slovenskú pravopisnú tradíciu 17. a 18. storočia. B a j z a namiesto *ů* kládol obyčajne *ú*, na príklad: *spúsoh* 9, *we wúli* 10, *nemúžem* 15 atď., naproti tomu Bernolák odporúčal písať dlhé *ó*: *Bóh, móg, Stól, Wól* atď. Bernolák pripomína aj výslovnosť *Buoh muog* i *Bwoh mwog*, ktorú dovoľuje, lež jednako prednosť dáva staršej výslovnosti *Bóh móg*, vtedy bežnej u vzdelaných Slovákov. — Aj v tomto prípade nahradzovanie českého *ů* literami *o, u, ó, ú* mohli by sme sledovať hlboko do minulosti cez Hadbavného (za *ů* má *ó* alebo *ú*) a Gavloviča (za *ů* má *u* alebo *o*, lebo kvantitu neoznačuje), lež pre konštatovanie skutočnosti, že Bernolák i v tomto prípade opieral sa o pravopisnú tradíciu, dostačí vlastné upozornenie v Dissertatii, kde menovite uvádza Bajzove diela.

O z n a č o v a n i e m ä k k o s t i *ď, ť, ň.*

S odstránením *ě* úzko súvisí označovanie mäkkosti hlások *ď, ť, ň*. Proti českému *děti* je v Bernolákovom pravopise *ďeťi*. Ale ani toto nie je novosť v slovenskom pravopise, veď už pred Bernolákom tak písal B a j z a, na príklad: *ňečo* 9, *ňeňi* 10, *ňewím* 10, *aňi* 10, *koňečňe* 10, *ňewedomosť* 10; *kďe* 10, *choďeňý* 12, *ďiwila* 13; *odpoweďe* 17; *ňesstesťím* 10 atď. S týmto slovenským spôsobom označovania mäkkosti spoluhlások *ď, ť, ň* stretáme sa aj v starších spisoch: u G a v l o v i č a, u T h a m a s s y h o, v Cantus catholici a inde. Pravda, dôsledné písanie *ď, ť, ň* pred *e* a *i* je najmä u B a j z u, odkiaľ ho prevzal Bernolák do svojho pravopisu.

M ä k k é *ľ.*

Bernolák v Dissertatii postavil sa proti vylúčeniu mäkkého *ľ* zo slovenského pravopisu, čo veľmi zaujímavé odôvodňuje, konštatujúc, že v slovenčine niektoré slová majú rozličný význam podľa toho, či sa v nich vysloví mäkké *ľ* alebo tvrdé (vlastne stredné *l*), na príklad: *klal* transfigebat a *kľál* maledicebat (v terajšom spisovnom jazyku: klal a klial), *malí* pravus a *maľi* habuerant (teraz: malý a mali), *Ťela*, corpora a *Ťeľa* vitulus (teraz: telá

a teľa), *Woli* boves a *woľi* praeeligit (teraz: voly a volí), *Žili* venae a *žiľi* vixerunt (teraz: žily a žili). V Dissertatii (70) píše teda mäkké *ľ* i pred *a* (Teľa), no neskôr ustálil sa v tejto veci bernolákovský pravopis tak, že mäkké *ľ* sa písavalo len pred *e* a *i*.

Nakoľko sa dalo zistiť, písanie mäkkého *ľ* Bernolák uzákonil bez opory tradície.

O d s t r á n e n i e *y*.

Za najradikálnejšiu pravopisnú opravu Bernolákovu všeobecne sa pokladá odstránenie tvrdého *y* zo slovenského pravopisu. I sám Bernolák tejto otázke venoval najviacej miesta v Dissertatii, kde veľmi podrobne uviedol všetky dôvody za náhradu *y* (*ý*) prostým *i* (*i*).

Tažkosti s písaním tvrdého *y* datujú sa na Slovensku už od 15. storočia, teda od samých prvých písaných pamiatok. Užívanie tvrdého *y* je presnejšie v dielach a listinách, ktorých pisatelia boli dobre oboznámení s českým pravopisom, menej presné u ostatných. Niektoré staršie listiny veľmi zanedbávajú písanie tvrdého *y*, v iných sa drží len v istých slovách, pre písanie ktorých bola opora v českom pravopise, inde zas tvrdým *y* označovala sa mäkkosť (*ny* značilo *ňi*) a pod. Teda dokonalý zmätok. Ani taký G a v l o v i č, ktorý vedel po poľsky a po česky, nedal si rady s písaním tvrdého *y*. Uňho najdete takéto doklady: nepochíbug, žebis, bíl, sprosty, wssecy, bys, musy, ale: musíme, chitra 11, myly, ale: milcho, pritel, ale: pryteluw 13 atď., atď. Je to naozaj zmätok. H a d b a v n ý vymyslel si osobitné pravidlá o užívaní *y*, sú komplikované a nijako nezodpovedajú ani literárnej tradícii, ani jazykovému stavu. O nich príležitostne inokedy. B a j z a našiel si takúto cestu z ypsilonového chaosu: Písal dlhé *ý* len v príponách a užíval ho teda len v tvaroslovnej funkcii, na pr.: *putuwáňý, wicwičeňý, powetrý*, t. j. v podstatných menách, ktoré majú v terajšom jazyku príponu *-ie*, potom v prídavných menách, v nominatívoch jedn. a mn. čísla mužského rodu: *wčilegssý, čistý, který, nagbližňegssý* (doklady z úvodu k René) atď., a okrem toho v spojkách *ay* a *y*. Ináč zo svojho pravopisu celkom odstránil *y* a *ý*, píšuc: *príhodi, slissal, zrozeního, wimislené, takíchto, mrawi, wiňesené, následi, čini, skutki, običage* atď. Bajza odstránil ypsilon z predpôn, z kmeňov, z väčšiny prípon, lež nebol dôsledný, keď ho v niektorých tvaroslovných kategoriách ponechal. Naproti tomu B e r n o-

lák preukázal veľký smysel pre hláskový systém slovenčiny, keď nahradil aj v týchto prípadoch *ý* obyčajným *i*. Nebyť spomenutej malej nedôslednosti u Bajzu, právom by sme ho museli pokladať za vlastného tvorcu fonetického pravopisu slovenského. Ináč závislosť Bernolákova od Bajzu pri riešení ypsilonovej otázky je neodškriepiteľná.

Odstránenie *j*.

V českobratskom pravopise namiesto dlhého *i* písavalo sa *j*. Bernolák (Dis. 17—21) právom nahradil *j* literou *i* a učil písať takto: *chodí* (nie „chodj"), *činí* (nie „činj"), *cíti* (nie „cítj"), *šatí* (nie „ssatj") atď. I v tomto prípade našli by sme už značnú tradíciu. Dostačí vari poznamenať, že *j* v platnosti *i* nenachodíme na príklad u Gavloviča; a čo je zvlášť dôležité, Bernolák i v tejto veci shoduje sa s Bajzom.

Iné pravopisné opravy.

Bernolák okrem spomenutých už opráv zaslúžil sa o zjednodušenie slovenského pravopisu i niektorými menšími opravami. Tak na príklad na označenie hlásky *š* prijal literu *š* (*s* s mäkčeňom, vlastne bolo to dlhé švabachové *s* s pripojeným mäkčeňom) na rozdiel od Bajzu, ktorý podľa starších pravopisných zvyklostí písal v prvých svojich knihách *ss* v platnosti *š*. Pravda, po vydaní Dissertatie i Bajza pre hlásku *š* prijal jednu literu (porov. Epigrammata, vydané 1794).

Cudzie slová písal Bernolák podľa slovenskej výslovnosti (Dis. 13—16), preto vylúčil zo slovenského pravopisu litery *q* a *x*, čo dobre zodpovedá jeho princípom fonetického pravopisu. Bernolák kázal písať *Kwartír, Kwietancia, Kserkses, Ksenofon* a pod.

Predložku *s* s inštrumentálom píše foneticky, na príklad: *z Oľegom, z Octom*, nie „s Oľegom, s Octom" (Dis. 78). Písanie predložiek a predpôn *s* a *z* podrobnejšie rozobral v Orthographii (10—12), kde uzákoňuje takéto písanie: *z Adamom*, nie „s Adamom", *s Kaplnki*, nie „z Kaplnký", *stlkól*, nie „ztlkol", *stopil*, nie „ztopil", *s Céru, s Céri, s Kupcom, s Kupca* atď. Ako vidno, Bernolák dobre si uvedomoval pravopisné ťažkosti pri písaní predložiek a predpôn *s* a *z*, a preto prijal veľmi praktické pravidlo, aby

sa písaly podľa skutočnej výslovnosti. I v tomto prípade vlastne len nasledoval staršiu slovenskú pravopisnú tradíciu. — O tejto veci, ako aj o iných pravopisných zaujímavostiach, podrobnejšie bude reč v chystanom zborníku na počesť Antona Bernoláka, kde poukážeme aj na lingvistické dôvody Bernolákove, ktorými podopieral svoje pravopisné reformy.

*

Cieľom tohto informatívneho článku nebolo zhodnotenie dôvodov, ktoré Bernolák naširoko rozviedol v svojej Dissertatii, ale zistenie, nakoľko hlavné Bernolákove pravopisné reformy pochodia od neho samého a nakoľko majú základ v slovenskej pravopisnej tradícii. A tu faktá hovoria jasne:

1. Bernolák neuzákonil takmer nič nového, lebo skoro každá ním ustálená pravopisná zvyklosť svojím pôvodom siaha ďaleko do minulosti, do 17. a 16. storočia.

2. Bernolák dovŕšil starú slovenskú pravopisnú tradíciu, ktorá najmä od zavedenia českobratského pravopisu v češtine zreteľne išla svojou cestou, tvoriac tak v pravopise svojskú tradíciu, zodpovedajúcu štruktúre slovenčiny.

3. Bernolákov pravopis je iba zdokonalením pravopisu Bajzovho, ktorý už roku 1783 písal pravopisom fonetickým a pridŕžal sa hlavných zásad pravopisných, vyslovených neskôr Bernolákom. K čomu Bajza došiel v praxi, to s malou zmenou prijal a vedecky odôvodnil Bernolák.

Ukážky z predbernolákovského a bernolákovského pravopisu.

Aby si čitatelia mohli urobiť jasný obraz o pravopisných zásluhách Bernolákových a Bajzových, uvádzame tu niekoľko ukážok, v ktorých verne zachovávame pôvodné písanie autorov, a to aj s tlačovými chybami, ktoré najmä v prvých knihách bernolákovských nie sú zriedkavé. Bernolákov pravopis predstavujú citáty z diel Juraja Fándlyho, ktorý prijal bezpodmienečne predpisy Dissertatie a Orthographie. — Ukážky vybrali sme také, aby aj s obsahovej stránky charakterizovali jednotlivé obdobia spisovnej slovenčiny. Rozumie sa, že v tomto krátkom príspevku nemohli sme vyčerpať všetky otázky, týkajúce sa pravopisných zvyklostí doby predbernolákovskej. Išlo nám iba o podstatné veci.

Mikuláš Thamassy, Prawa Katolicka Ručny Knyžka. Trnava 1691.

Pred nekterimi roky widal Doktor Hoč ručny knissku | ale lewu | w kteregžto netoliko dokazati usiluge | žeby Učeny Lutheranske oprawdiwe bylo | ale rowne običegem wssech Sektaruw Učeny Katolickemu mnoho falessnosti pripisuge | tim to same Lydu wosskliwost uwozuge. A neni diwu | nebo y predessli Odsstiepency kdy Prawdy Katolickeg Slowem Božim wiwratiti nemohli | netoliko falessneho učenj pripisowanim | a ý telestnim gvaltem na ni dotirali | a ačkoly mezj sebu w gednote Wiry zrownati se nemohu | gako ninegssy Lutherany a Calviny swedčy; Kacirmi se wespolek naziwagjce | wssak kdy se prihoda zawda proti Cyrkwy Katolickeg powstati | tu se zgednostegniti mohu | což po tito roky ý z splačem sme mnozj zakusili.

Ponewadž pak ta geho lewa a neprawa Knisska pri mnohich se nachazi | a Lydu obecnímu Učeny Katolicke osskliwy | pohnulo mne swedomi proty ny prawu ručny knissku z pomocy Božj widati | a prawdu Božj proti | Vsstipnikowy zastupiti Lydu sprostemu; ktery pro prawdy dostiženi čisti budu | geho diwne sem ý tam točeny | a gvaltowne Swate Pisma užjwanj a natahowanj wigewiti | gestlibich bludnim owečkam poraditi | a ge na prawu cestu uwesti mohol.

Rekne nekdo: Dobre gest proti mrtwemu psati | genž odpowidati nemuže. Mily človeče | kdyby ý žiw byl wic by powedeti nemohel | a gestli on mrtwy gest | ma na swem miste mnoho sobe rownich | ktery | gako on wssecku swu Zbrog w teg Knisce proty prawde požjwal | a nic nepominul co bi do ssturmu potrebne bylo: tak ý ninegssý kterikoli gineho Pisma a ginich důwoduw proti Cyrkwy Božj užjwati nemohu | toliko ty | které on užjwal. A protož predkladam tobe Čtenari mili ohen ý wodu | k čemu chtity budess wstahni ruku twu | pred sebu mass ý žiwot y smrt | dobre ý zle co se bude libiti tobe | dano bude tobe. (Úvod.)

Ad. 4. Že Swati Pawel chleb posweceni chlebem naziwa. Odpowed: 1. Ne chlebem sprostim | ale chlebem takim | gakowy Krystus slybyl | žjwim *Joan. 6.* Chleb ktery ga dam | gest telo me za žiwot Sweta: Kteriže chleb dal za žiwot Sweta | tenli ktery zustawa wedle tweho učeňi y po posweceni | čili gini? ten nie nebo ten newisel na križi | ale ten ktery byl telo geho. 2. Nic noweho wedle običege wssech weci promeňenich | že | res mutatae a termino a quo denominantur, gako običegne w pisme se čita | že hlusi slissi | slepi widi | kulhawi chodi. Y w Kani Galilegskeg nic proti prawdebi nerekel | Kdobi byl wedel | že ta woda dobrim winem byla | a gako Adam o Žene z kosti učinene rekel: toto gest kost z kosti mich | a guž nebila Kosti | ale Ženu ... (Str. 260.)

Hugolin Gavlovič, Škola Kresťanská. Rukopis z roku 1758.

Nepochibug o tweg Smrti
Y ty musiss ras Umriti.

Newim žebis bil tak sprosty. O tom wssecy wime,
Že sme do času na Swete, a zemret musime.
Gak bys o tom pochibowal, poważ sobe kdo sy?
Musy zemret, kdo na sebe telo z hliny nosy.
Zemrel Moyžiss, y Abraham, zemrel Krystus Gežiss,
Pomreli kralowe mnozy, y ty k Smrti bežiss.
Mnohe w mesicy pohreby pred očyma widiss,
Sy nemudry, gak se wečnym hlasiti newstydiss.
Mluwiss sic, žes Smrtedelny podle tela tweho,
Wssak tak žigess, gak bis nemel tu konce žadneho.
Bude konec a y tebe snat dnes a neb zitra,
Nepochibug, nebo Smrt gest k mordowaňi chitra.
(Str. 6, sloha 11.)

Rostrhňe se gayda,
Potem bude yayda.

Gaydowaly gaydy twoge marnotratne Noty,
A hle guss te Smrt zradliwa wehnala do psoty.
Prerezala gaydy twoge z nabrusenym nožem,
Gaydug že guss. Odpowidass: nadut gich nemožem.
Když guss para preč uchodi, tessko mi duchati,
Guss ge darmo, hrat nemužem, musym tak nechati.
Když mi z tela Duch pominul, gako z gayduw para,
Darmo se misel na Noty zle neb dobre stara.
Gaydowal sem, y sskodu mam, kdož mi to zaplati,
Lepeg bilo cnosti spiwat, zlosti zaňechati.
Pro zle moge gaydowani na weki zlem žigem,
Wic k lepssemu gaydowani gaydy nezessigem.
(Str. 26, sloha 51.)

Jozef Ignác Bajza, René Mládenca Príhodi, a Skusenosti. Bratislava 1783. Koniec „Predmlúwy“:

Čo sa slowenskiho gazika, ňimž píssem dotíče, uznám: že sa mi chibi ňegaké nadhoďiť múžú; ale spolu dufám, a smele gistý gsem: že mi ge geden-každý múdrý odpustí. A čo-b wtedi bilo, kďi bi sa se mnú chcel dohadowať? z kterích kňih bi mi ukázal, ňepowidám čistotu, a

sličnosť, ale gen y obecné slowenčini wislowý? gak bi zwťazil nademnú? — krem gak bi mi ňekolik (ačkoliw ay tích ňé welké kopi gsú) česko-morawskích písem tisnúl, a z timi ma chcel poňížiť; — zlosť túto totižto hňilobe predkuw nassích poďekuwať musíme wssecci, který žádnú chibu w prostredkoch ňetrpíc, znameňý toto, kterím človek od nemích stworuw rozeznáwán biwá, ňé toliko ňewicwičili, a ňerozmnožili, na príklad wssech ginssích národuw, ale aňi w prwňég swég zrozenosťi ňechráňili, ňezachowali.

Guž w útisku a zbíwaňý kníh čo bi gsi radďil, ti sám kdokoliw ňewiďíss; asnaď gen mluwicích poslúchať, a odtúď sa učiť? ale y tu, gakžto w zmísaňý wíc, nežli bábelském, který bi gsi skusil užitek? wssak kolik osáď, tolik rozďílnég nacházáss wímluwi, tolik gestli ňé slow, a gmén; gmén zagisťe, a slów ňeznássagícího sa končeňý. Pre tento pak rozďíl, pre túto takú rozličnosť kterú částku bi gs zaugmúl, na kterú ratolesť gedního, a tehož koreňa stúpal, kterú dcéru, kďiž Matka na spusob staro-dáwnég židowskég zemrela, nasledowal, ťesská gest súďiťi.

Usilowal gsem sa nisstmeňég, kolik možnosť bila, wsse to, čo naglepssé gest wibíraťi: ten totižto chodník w zrozenég slowákuw reči držíc, který rozumu, a obecním aspon základum nagblížňegssý gest; a odtúď wssecki wssaďe ňepotrebnosťi, a daremnosťi gak w gmenách, a slowách, tak ay w slowíčkách (litterách) gsem odrezáwal, a odwracal. Po druhe: k lechčegssemu, a od morawsko-českého rozďílnému čítaňý pokládel gsem dwognásobné znameňý, gedno nad litterámi, které sami w sebe zňegú (vocalis) a to jest: bi sa táž littera ze sebú spogeními podťžila; druhe pak nad tími, které z druhími toliko zložené hlas swúg magú, (consonans) čo znať dáwá: bi meko bili wirečené na príklad uherských tích, které podle seba magú: y.

Nech dá Nebe, bi mdlá moga moc wťipňegssich, a učelegssích oči otevrela, ku zadržáňý prinagmeňég, gazika maťerínskího! který že posawáď mezi wssemi ginssími posledný gest, to ňe pre swú, než pre nassu trpí winnu. —

Slowenské dwognásobné Epigrammata. Trnava 1794:

Towarišstwu Nowo-Slowensk. Litterného umeňá.

Milé Towarišstwj! wíš, tú česť sem gá mál,
Bich prwný ke kňihám Slowáckím led lámal.
Pre čo si techdi mňa w seba též newzalo?
Snaď bi-s predce se mňa též osóžček bralo?
Dohlídača Kassi (newím gakég?) guž máš
Znáš li že čo techdi? *Kontroleurstwj* mňe dáš.

T o m u ž t o.

Líbé Towarišstwj! žádám-ť, bi-s tak lechce
Neprestalo, gako si powstalo tešce.

(Ep., str. 48.)

N a s l o v e n s k ú r e č.

Tak milá gest po wčil slowenská reč,
Že cuzý, slišic gu, bere sá preč.
Tak wzácná slowenská po wčil gest slowútnosť,
Že si gu znáť cuzý drží za potupnosť.

(Ep., str. 35.)

J u r a j F á n d l y, Dúwerná Zmlúwa mezi Mňichom a Diáblom. Bratislava 1789. Z „Predmlúwy":

Písal som túto Knížku, pre naších mladích Kňazow Prešporskích Chowancow, ktorí čitagíce w ňég mogú domagšú Wímluwnosť, ze swojím chwalitebním Usilowáňím, naprawiligu w mnohich Místách podla Regule, noweg Dobropisebnosti našeho slawného slowenského Národu, abi sa uš jednúc w temto učeném, oswíceném osemnástem Stoletu, gako inších Gazikow, tak ag tégto našég, z prwních materinskích reči, znameniteg Wímluwnosti, Dobropisebnosť, ag Dobrowímluwnosť z hlbokích Tmí na Swetlowiwinula. Kdo chce wedet, gaká ge običágná domagšá každodeňňá, slowenskég Reči Wímluwnosť, gaká ge podla Dobropísebnosti čistotná Slowenčina; nech čitá túto Kňišku, nagde obidwoju wňég. Ktorí Slowák chce bit pre učenich Ludí Wímluwních, ten ňech sa drží slowenskég Dobropisebnosti, ktorí mladí Kňaz bude Kazatel, a ňewí kde, ten sa potom ze swogeg dobropisebnég Wímluwnosti lachko može šikuwať k Reči swojich Poslucháčow mezi gakích prinde. Lebo ináč howoríme okolo Trnawi, ináč ríkagú, ag mlúwa za bilíma Horami, ináč wrawá w Orawe, ináč hútora w Šarišu, i we Spiše, ináč rosprawagu inde ... Gedním sa bude asnad lúbit Predsewzetí, o ktorém píšem, druhím asnad Spúsob, z gakím píšem, to gest zmluwne, tretím bude asnad wzácná, ag len táto moga Wímluwnosť, ostatní magú wedet, že som nepísal pre wšetkich, len pre wšetečních slowenskég Wímluwnosti ...

Piľní domagší a poľní Hospodár. Trnava 1792:

Obetugem a porúčám po druhe tuto kňížku pod Ochranu wšetkích mogích Pánow Pátronow a Dobroďincow, pod Ochranu wšetkích Predplatiteľow, a Čítačow, tebe sláwní slowenskí Národe, ucťiwe a poňížeňe tuto mogu Prácu obetugem, k tebe zňí moga nasledugícá Reč. — Krágaňé! swatu a spasitelnu Mišľenku mali pred trema Roki w preš-

porském Zániku našého litterného Umeňa Miłowńici, a Ochráncove, kteri z witlačením Oznámeňím po Kragiňe rozeslaním oznámili, že chcegú wistawił k časłegšému Tlačeňí naších slowenskích, i duchownich, i swetskich Kňich, nowé litterné učené Tovarišstwo s Pomocú, a z Dowołeňím našég obidwogég milostiwég Wrchnosti. (Str. 22—23.)

Zobuďme sa techda pilňi Towariši, powstaňme ze Sna Leňiwosti, dopomáhagme k Widáňú naších nowotních slowenskích kňich; kdo ňemóže z Útratámi, ňech takto chiłi Pero, ňech położí Ruku na Papir, ňech sa zahłeďí do Kňihi, a čo si wčił ňetrúfá, to w nasledugících Časoch Skutkom Swetu preukáže; teto naše prwňé (bárs ňe wšem po Wúli) Kňihi dagú naším Potomkom do Ruki ukazugícu Rafiku, abi oňi to, čo sme mi začałi, dokonałi, dokonáłegšeg okrásili; uznagú oňi, čo ai mi z Markom Fábiusom uznáwáme, że gednokaždé litterné Umeňí má téš swóg čełinski, a tak rečeno šlabikugící Wek; gako Mesto Rím ňebolo na geden ráz wistawené, tak ai mi naše Umeňí, a geho Chwálu na prwňí ráz ňeobsáhňeme; łebo wíme, że ňemá Starosť, Silu Mładosti; ałe ai to wíme, że prwňé a małé Počátki ňemagú teho Umeňá, teho Wtipu, teg Wímluwnosti, kteru máwagú starši Učitełe, dáwňegši, múdregši Spisovatełe.

Miłí Slowáci! chceteli mať, w budúcích Stołetách našého Národu chwáłitebné, a pamatliwé Méno, pre toto, a pre Sláwu geho, ešče wás gednúc láskawe, srdečňe napomínám: podła możného Spúsobu dopomahagte k Tlačeňú našínskích Kňích; gako gá wám s túto mogú Prácú, a Radú dobre pragem, tak wi z wašého Srdca mogému Zdrawí, z wašim Usilowáňím mogému Ménu, téš sami sebe, ai waším Błížním, waším Potomkom, celému našému sláwnému Národu dobre pragte. Dobre sa magte. (Str. 37—38.)

Zełinkár. Trnava 1793.

Listi, ano wšełigaké Kňižki podła nowég našég Dobropisebnosti a Dobromluwnosti, z rozłičních Stran Kragini k nám do Kňihotlačárňe sa posílagú, a které sú wčil pod Perom, na budúcí Čas sa slubugú, gestli naši Kragaňi tuto o swog Národ Horłiwosť i dałeg zachowagú (gako hodno ge, abi gu zachowali pre budúcé Stołeta). O wołakteri Rok uwiďí učení Swet, że slowenskí Gazik, a geho písebné Pero, wždicki sa móże inším Rečám a Wtipom w Európe wichwáłením, z wełkú Chwálú pripodobňif, gak z duchownima, tak ze swetskími Kňihámi. S tohoto posłedného Predsawzała krásnu a wełmi užitečnu Kňižku, poslal nám istí piłní náš Towariš, która sa po piłném Hospodárowi, po smutnég Hre Krizant a Daria, po Compendiata Historia gentis Slavae, w počtu štwrtá, z Útratámi našého litterného Towarišstwa tlačila, totišto: tento Małí Zełinkár... (Str. 2.)

Belo Letz:

NOMINA INSTRUMENTI.

Ak sa porovnávajú hlavné kategorie deverbatív, vysvitne zaujímavá okolnosť, že vlastne od verbatívneho základu môžu sa tvoriť podstatné mená všetkých rodov a mnoho kmeňov, ale z týchto druhov na pr. nomina agentis označujú zvyčajne osoby, nomina actionis pochopy a nomina instrumenti veci. Keďže význam týchto derivačných výsledkov určuje v podstatnej miere pochopiteľne ich základ, slová nástroja vystihujú vec, ktorou sa robí dej slovesa, a to práve tak ako podstatné mená činiteľského alebo dejového významu vyslovujú osobu alebo pochop, ktorých značenie vyplýva tiež zo slovesa samého.

No tento rozdiel medzi našimi deverbatívami neplatí absolútne ani pre jeden z uvedených druhov, hoci ich charakterizuje, a so zreteľom na predmet tejto úvahy prichodí tvrdiť, že činiteľskými a dejovými príponami nadobudnutý výsledok môže byť aj vec, ako zas naopak nomen instrumenti zriedka, no jednako označuje pochopy, čo sú základným bohatstvom dejových slov. Ale tieto odchýlky deverbatívnych skupín alebo ich rozšírenie je už prenášanie funkcie osoby na vec (*predavač-vypínač*) alebo veci na pochop (*mydlo-lákadlo*) a vyplýva jednak zo spoločného základu slovesného a jednak z okolnosti, či pripisujeme činiteľská možnosť i veci alebo inštrumentovú schopnosť i pochopu. Ide tu spolu o dôkaz, že pri tvorení týchto slov vystupuje živo v povedomí slovesný základ, a preto činiteľnosť osoby a v skutočnosti pasívna úloha veci sa zamieňa.

I keď tieto pozorovania sa môžu zdať vyslovené dosť problematicky, isté je, že možno z nich vyvodiť fakt, čo ukazuje, že agentálne prípony prekročily derivačnú oblasť slov so značením osôb a pretvorily nimi získané mená i na slová nástroja; a tak môžme ich teda osvetľovať dvojako: alebo ich pokladáme i naďalej za nomina agentis, alebo v shode s deverbatívami vecí ponímame ich a interpretujeme ako slová nástroja.

Pravda, k nomina instrumenti možno počítať iba slová, čo sú odvodené príponami od slovesného základu, a to práve tak ako na pr. nomina loci, kde naozaj slovom so značením miesta je iba derivačný výsledok s príslušnou príponou. Táto výhrada má svoju oprávnenosť v okolnosti, že za slová nástroja v istom smysle možno pokladať mnohé mená vecí, i keď nevyhovujú podmienkam,

ktoré náuka o kmeňoch predpokladá, t. j. nemajú charakterizačného sufixu inštrumentového. Však, povedzme, slovo *nôž* označuje tiež nástroj, ktorým krájame, režeme ap., i keď jeho podoba neukazuje túto úlohu, ako na pr. *krájadlo, rezačka* ap. Ide tu spolu o dôkaz, že derivačné výsledky tejto skupiny deverbatív nevyčerpávajú plno možnosti, čo sa im v ústrojnosti jazyka ponúkajú, a predstavujú ich teda iba čiastočne.

Funkcionálna zaťaženosť prípon slov s významom nástroja je rozdielna. Táto mienka vyplýva z odchodnosti, ktorú možno pozorovať pri dokladoch s rozličnými sufixami. Pokým niektoré prípony majú veľké ich bohatstvo *(-dlo, -ivo),* iné prichodia naozaj skúpo, a to nielen s hľadiska historického, ale i terajšieho, čo znamená, že ich derivačná sila bola a je malá, ba niekedy takmer nijaká.

Pri rozdelení nomina instrumenti ako celku výrazne vidno, že v kmeňosloví splieta sa často zreteľ čiro formálny s významovým tak silno, že tieto dve stránky, i keď možno, jednako je dosť ťažké oddeľovať. Ak sa kladie dôraz na značenie tejto kategorie, pri jej pretriasaní treba dať prednosť známemu roztriedeniu, podľa ktorého môžu byť nomina instrumenti alebo menami nástroja, alebo iba prostriedku. No konkrétne významový rozdiel slov medzi tou istou deriváciou (*kurivo-pečivo*) ukazuje, že vlastne ani tento obyčajný spôsob rozdelenia nie je úplný, keďže *kurivo,* hoci nie je nástrojom, môže byť prostriedkom, alebo i látkou, ktorou sa dosiahne významový cieľ základného slovesa, pokým *pečivo* označuje iba látku, čo vznikla slovesným dejom, a nie je prostriedkom alebo dokonca nástrojom. Azda pre takéto alebo podobné príčiny nebývajú slová, doznievajúce na *-ivo,* medzi menami nástroja, ale iba čiastočne oprávnene medzi slovami dejového značenia. (Porov. Leskien, Grammatik der serbokroatischen Sprache I, str. 287 a nasl.)

Podobne ako u ostatných kmeňoslovných kategorií základom rozdelenia slov nástroja je teda predovšetkým ich forma. Ale pri nej treba dbať i na ich význam a pamätať i na spomenutú menlivosť hlavných deverbatív, podľa ktorej niektoré slová s činiteľskou a dejovou príponou možno vysvetľovať nielen ako veci, ale dokonca ako nomina instrumenti. A tak obsahuje táto skupina doklady, čo sú A) vlastné nomina instrumenti a B) nevlastné slová nástroja s príponami alebo činiteľskými, alebo dejovými.

A) Vlastné nomina instrumenti.

Z prípon nástrojových slov možno uviesť pre slovenčinu najmä tieto: *-dlo (-lo), -lo, -slo, -la, lka (-lъka, -lъka), -lica, -ivo.*

1. Prípona *-dlo (-lo).*

Z dokladov, vyznievajúcich na tento sufix, vysvitá, že podľa neho tvoria slovanské reči dve skupiny, a to severozápadnú a juhovýchodnú (stsl. *rylo, šilo, ralo, mêrilo;* srb. *rilo, šilo, ralo, cjedilo;* rus. *mylo, šilo, kadilo;* čes. *mýdlo, šídlo, kadidlo* ap. Miklosich, str. 96 a nasl.). Staroslovensku príponu *-lo* má teda srbština a ruština, pokým variant *-dlo* charakterizuje poľštinu, češtinu a vo veľkej miere i slovenčinu. Pravda, v našej spisovnej reči je tento sufix iba kompromisným východiskom z dvojakého úzu stredoslovenských nárečí, kde *dl* sa mení často asimiláciou na *l,* no jednako prichodí spolu aj nezjednodušená skupina *dl.* (Porov. doklady a príslušnú literatúru: Stanislav, Liptovské nárečia, str. 240 a nasl.) Z tejto príčiny pokladá si ešte Czambel za povinnosť upozorniť, že správne je po slovensky *šidlo,* nie „šilo"; *mydlo,* nie „mylo" ap. (Rukoväť, str. 322, 356 ap.), ale ako vidno, márne, lebo niektoré dvojtvary sa zachovávajú, a i v Tvrdého slovníku ich stretáme (na pr. *šidlo, šilo;* zmenš. *šilko=šidielko,* str. 611).

Ak sa teda pamätá na tieto výnimočné doklady s *-lo* v našej spisovnej reči, možno tvrdiť, že sufix *-dlo* majú nástrojové slová, utvorené zo slovesných kmeňov, čo doznievajú na samohlásku. No nie zo všetkých tried, ale iba z nedokonavých slovies I., IV. a V. triedy.

1. Na samohlásku doznievajúci koreň I. triedy je pomerne zriedka derivačným základom nástrojového slova: mydlo, šidlo, bidlo ap.

2. Kmeň IV. triedy je na pr. základom týchto nomina instrumenti: černidlo, čistidlo, dráždidlo, krojidlo (vari správnejšie krájadlo, keďže kroji- je iba v perfektívach: odkrojiť, prekrojiť ap.), ladidlo, leštidlo, líčidlo, nosidlo, pravidlo, sladidlo, strašidlo, svietidlo, ťažidlo, tienidlo ap.

3. Kmeň V. triedy je na pr. základom týchto nomina instrumenti: cucadlo, česadlo, dýchadlo, hmatadlo, chápadlo, klepadlo, kyvadlo, lákadlo, mazadlo, meradlo, ohrievadlo, páradlo, počítadlo, počúvadlo, podpieradlo, radlo (stsl. ralo, oralo), rozžihadlo, strúhadlo (struhadlo), svíjadlo, ťahadlo, prestieradlo, zastieradlo, žihadlo, žrádlo, lietadlo ap.

P o z n á m k y. 1. Koreňová kvantita sa pri derivácii obyčajne nepozmenila: krájadlo, ličidlo, svietidlo, tienidlo, dýchadlo, chápadlo, ohrievadlo ap.

Prikrátila sa v slovách: kyvadlo (< kýva-), černidlo (< čierni-, porov. bieliť), kružidlo (< krúži-; azda utvorené priamo od podstatného mena kruh, a nie od krúži-). Kolísanie kvantity vidno v substantíve strúhadlo (Tvrdý 597) — struhadlo (Pravidlá 287).

2. Proti terajšiemu neurčitku predĺžená je kmeňotvorná prípona na pr. v slove žrádlo (< žra-; porov. kvantitu k nám prenikajúceho slova prádlo (<pra-).

3. Príponou *-dlo* utvorené mená označujú v shode s touto kategoriou:

a) nástroje, na pr.: česadlo, radlo, struhadlo, šidlo, ladidlo, lietadlo ap.

b) prostriedok: čistidlo, dráždidlo, sladidlo, prikrývadlo ap.

4. Príponou *-dlo* utvorené mená označujú niekedy aj osoby a môžu sa pokladať za istý druh nomina agentis s pejoratívnym významom, na pr. táradlo, trepadlo, budidlo (dieťa, čo budí) ap.

5. S významovej stránky do inej kategorie patria mená so sufixom *-dlo,* čo označujú miesto, t. j. obyčajne vec, na ktorej sa niečo robí (nomina loci): kľakadlo, krutidlo, žriedlo (vriedlo) ap.

6. Prípona *-dlo* môže pristúpiť aj k neslovesnému základu, pravda, iba výnimočne; porovnaj zubadlo (< zub-).

6a. So synchronického hľadiska sem patrí naisto aj slovo kormidlo, keďže sa nespája v dneskajšom našom vedomí s verbálnym základom. (V Stručnom sborníku etymologickom Jozefa Holuba [2. vyd. 1937, str. 111] je v tomto substantíve: kormidlo [stsl. krъmilo, krъmiti = veslovati] z *rus.* kormilo [rus. korma, stsl. krъma = záď lodi].)

2. Prípony *-lo, -slo.*

Ak derivačný slovesný základ doznieva na spoluhlásku, nomen instrumenti odvodzuje sa sufixami *-lo* a *-slo* (stsl. *maslo, veslo, povrêslo;* srb. *maslo, veslo, povrijeslo;* rus. *maslo, teslo, pomelo;* čes. *máslo, veslo, pověsło;* poľ. *masło, wiosło, pomiotło* ap. Miklosich, uv. m. str. 97 a nasl.), a nie príponou *-dlo* ako pri kmeňoch samohláskových.

S tvrdením o starodávnosti tohto tvorenia (Leskien, uv. m. str. 240) shoduje sa i formálna stránka k nemu patriacich slov,

lebo okrem hláskových zmien, na pr. asimilácie koncovej spoluhlásky slovesnej so začiatočnou spoluhláskou prípony (vez-slo > veslo), mohla by poučiť relatívnochronologicky aj o dobe aktívnosti týchto derivácií. Tak na príklad doklad ako *číslo* (čit-slo) bol by tu spolu dôkazom, že toto slovo vzniklo ešte vtedy, keď i pre slovenčinu možno predpokladať sloveso I. triedy, a nielen V. triedy, ako je teraz. Pravda, nevedno, či práve toto substantívum nie je azda z vrstvy učených, a s češtinou spoločných našich slov, lebo ak je tak, táto poučka je pochopiteľne bezpredmetná.

Z povahy tejto derivácie a z jej porovnania s nomina instrumenti na *-dlo* ďalej vyplýva, že jej dokladov je pomerne málo, a čo sú, predstavujú už jej zavŕšené štádium. Preto na rozdiel od kategorie s *-dlo,* ktorá je i teraz neobyčajne živá, táto skupina s príponami *-lo* a *-slo* sa už neobohacuje, a to iste aj preto, že jej slovotvorné možnosti sú oveľa užšie.

Zo slovesného základu, doznievajúceho na spoluhlásku, vznikly týmito sufixami na pr. slová: číslo (*< čit-tlo, -slo), veslo (< *vez-slo), maslo (*< maz-tlo, -slo), povrieslo (< *po-verz-tlo, -slo), hreblo, ohreblo (*< greb), ometlo, pometlo (< *met-), omelo (zelina), omielce (demin.), jedlo (< *jed-).

3. Prípony *-la, -lka (-lъka, lьka), -lica.*

Proti bohatšej skupine nomina instrumenti stredného rodu a proti výnimočným ich dokladom maskulínovým (na pr. *rýľ*) možno postaviť niekoľko mien ženského rodu, odvodených tiež zo slovesného základu, a to príponou, ktorej charakterizačnou spoluhláskou je zasa *l* (stsl. *tesla, pręslica (pręsla)*; srb. *metla, tesla,* rus. *metla, tesla;* čes. *metla,* poľ. *miotła* ap. Miklosich, uv. m. str. 102).

Okrem *a-* kmeňového výsledku derivačného, keď slovo doznieva na *-la* alebo často i na *-lka,* kde *-ka* zdá sa byť skôr konkretizujúce ako deminutívne (porov. *-ъka, -ьka* mien dejového značenia), prichodia tu i substantíva, zakončené na *-lica,* a napokon pomnožné slová s významom viac-menej nástrojovým.

1. Príponu *-la* majú na pr. tieto nomina instrumenti: metla, tešla, píšťala, hvížďala ap.

2. Príponu *-lka,* často ako dubletu k *-la,* majú na pr. tieto nomina instrumenti: hrkálka, vrtielka, hvížďalka, píšťalka, štrngálka, frndžialka (s iným značením) ap.

3. Príponu *-lica* majú na pr. tieto nomina instrumenti: praslica

(pręsla+ica), trlica (-la miesto -dla, -tla; Miklosich, uv. m. 103), tešlica (asi demin.) ap.

4. Ako pomnožné sa užívajú na pr. tieto deverbatíva s významom nástrojovým: husle (< hud-), jasle (j-ed), hrable ap.

P o z n á m k a. Na príponu *-la* zakončené deverbatíva niekedy zmäkčujú *l* podľa prevzatých slov typu bakuľa, na pr. vrtuľa, škrabľa. Možno ide tu o vplyv značenia pejoratívneho.

4. Prípona *-ivo*.

Začiatočná samohláska tejto prípony *-i-* (-i-vo) bola vraj pôvodne kmeňotvornou príponou slovies IV. triedy (Vondrák I, 521). Netvorily sa týmto sufixom iba deverbatívne mená stredného rodu (stsl. *kladivo, varivo, prędivo*; srb. *kresivo, meljivo, jedivo*; rus. *kresivo, melivo* [*mlivo*], *pečivo*; čes. *kladivo, melivo, palivo*; poľ. *krzesiwo, pieczywo, przędiwo* ap. Miklosich, uv. m. str. 225), ale jeho rodovými obmenami odvodzovaly sa na *-vъ* zakončené tvary adjektívne (na pr. *ljubivъ, lěnivъ*) a ženské slová verbálneho pôvodu (na pr. *tetiva*, č. *tětiva*; slk. *tetiva* [Pravidlá 300] je bohemizmus).

S pôvodom spomenutého samohláskového elementu tejto prípony (*-i-*) súvisí azda aj okolnosť, že väčšina sem patriacich substantív vznikla od slovies IV. triedy: dlaždivo, dojivo, farbivo, hnojivo, kalivo, krmivo, kurivo, mámivo, marivo, mrazivo, palivo, sladivo, spojivo, stelivo, svietivo, tlačivo, varivo ap.

Derivačným základom je sloveso inej triedy na pr. v dokladoch: jedivo, kladivo, kresivo, melivo, osivo, pečivo, pletivo, pradivo, rezivo, stavivo, stelivo, žnivo ap.

P o z n á m k y. 1. Slovesná kvantita sa obyčajne prikrátila, tak na pr. v slovách: dlaždivo (< dláždi-), kurivo (< kúri), palivo (< páli) ap., ale svietivo (svieti).

1. a) Ak sa vychodí z neurčitkového kmeňa, toto skrátenie je i v dokladoch: pečivo (< *piek-), pletivo (< *pliet-), pradivo (< *priad-) ap.

2. Snaha po významovej zreteľnosti uplatňuje sa v slove *tkanivo*, ktoré skrslo z príčastia trpného (tk-an-ivo).

3. Sufix *-ivo* pristúpil aj k neslovesnému základu, pravda, zas iba výnimočne ako pri prípone *-dlo*; porovnaj *ohnivo* (*zubadlo*).

4. Pre význam slov, doznievajúcich na *-ivo*, platia výhrady, uvedené v úvodnej časti tejto úvahy.

B) Nevlastné nomina instrumenti.

I. Ak deverbatívum má priponu nomina agentis, a jednako značí vec, ktorá sa môže pokladať i za nomen instrumenti, ide o nevlastné slovo nástrojové. Sem patria sufixy: *-ák, -iak* (*-akъ, -iakъ*), *-č* (*-čь*) a *-ec* (*-ьcь*).*

1. Na *-ák, -iak* (*-akъ, -iakъ*) vyznievajú na pr. tieto nevlastné slová nástrojové: bodák, cedák, cedziak, črpák, česák, krajak, moták, nabijak, povijak, rypák, smeták, struhák, svijak, škrabák, šparák, tesák, uterák, vrták, zavijak, zdvihák, zvariak, žuvák ap.

2. Na *-č* (*-čь*), *-áč, -ač* vyznievajú na pr. tieto nevlastné slová nástrojové: bič, cengáč, dvíhač, hrkáč, chladič, klepáč, kutáč, ometáč, pekáč, pobíjač, pohrabáč, pometač, prijímač, pukáč, rapkáč, sekáč, tlkáč, vodič, vysavač, zosilňovač ap.

3. Na *-ec* (*-ьcь*) vyznievajú na pr. tieto nevlastné slová nástrojové: štipec, vabec (čistec) ap.

II. Ak deverbatíva majú príponu nomina actionis a označujú vec, môže ísť o nevlastné slová nástrojové, čo doznievajú na *-ok* (*-ъkъ, -ьkъ*), na pr. opasok; na *-ka* (*-ъka, -ьka),* na pr. kolíska, a najmä na *-ačka* (kombinácia sufixov *-ač*+*ka*), na pr. búchačka, ciachovačka, česačka, driapačka, hojdačka, hračka, kálačka (sekera), klepačka, kopačka, krájačka, kresačka, lámačka, nalievačka, navíjačky, obhadzovačka, pukačka, rapotačka, sberačka, striekačka, tesačka, trepačka ap.

P o z n á m k a. Týmto činom prichodia na pr. od slovesa *hrať* tieto formy po derivácii: *hráč* (človek, čo sa hrá), *hráčka* (prechyľovaním), *hračka* (vo význame hra) a *hračka* (so značením veci, ktorou sa dieťa hrá).

*

Tento prehľad hlavných druhov mien s nástrojovým značením treba doplniť čo aj poznámkou o sufixe *(-í-)tko*. Ešte donedávna sa zdalo, že sa ním rozhojní počet našich prípon nomina instrumenti. No s puristického hľadiska vyhlásili *(-í-)tko* za neslovenské (na pr. Slovenská reč III, str. 77), a tak slová, ako: razítko, meritko, vodítko, dusítko ap. (okrem kružidlo, kružítko [163] nie sú ani v Pravidlách) nemôžu byť predmetom úvahy kmeňoslovia spisovnej slovenčiny.

* O týchto a o ďalších príponách porokuje sa tu iba zhruba, keďže už bola o nich reč v úvahách: Nomina agentis v spisovnej slovenčine. Sborník MS, 1936, roč. XIV, str. 164 a nasl. a Nomina actionis, SR V, 37 a nasl.

P. P. Zgúth:

VÄZBA SLOVIES.

Zvláštnou kapitolou pre správnosť spisovnej reči je väzba slovies. Ide predovšetkým o väzbu s genitívom, ktorá v spisovnej reči často koliduje s rečou hovorovou na ujmu väzby s akuzatívom a uráža cit i ucho priemerného pozorovateľa a ešte väčšmi nadpriemerného bádateľa ľudovej reči. Zakoliše sa záhadou, tobôž pohorší sa na väzbe nesprávnej.

Už Fraňo Mráz v svojej Slovenskej mluvnici (1872) vypočituje slovesá, ktoré bezvýnimočne žiadajú väzbu s genitívom: *báť sa, desiť sa, ľakať sa, ostýchať sa, chopiť sa, chrániť sa, odriekať sa, napiť sa...*, potom zvratné s predponou *do-*: *dotknúť sa, dopustiť sa, dovtípiť sa, domáhať sa...* i nezvratné: *dôjsť, dosiahnuť, dožiť...*, ďalej priechodné, vzťahujúce sa na časť predmetu (partitívny genitív): *dať* (*chleba* — nie celý) *podať* (*vody*), *doniesť* (*dreva*), *kúpiť* (*súkna, hrušiek...*) a napokon priechodné, v zápore užívané (záporný genitív): *nemať* (*peňazí* — kladne: *mať peniaze*), *nevidieť* (*slnka* — kladne: *vidieť slnko*), *nepovedať* (*slova* — kladne: *povedať slovo*)... atď. Mráz už vtedy, keď bolo veľa gramatických nedôsledností v spisovnej reči, zachytil správnu väzbu s genitívom — bez všetkej pochybnosti z hovorovej reči ľudovej. I nám reč ľudu má byť základom na stavbu spisovnej reči. A čo vidieť? Dnes na pr. záporný genitív snažia sa významní spisovatelia a filologovia uzákoniť v spisbe na ujmu väzby s akuzatívom. Kde však zápor jednako len nelahodí citu a uchu, pomôžu si tak, že ho dajú na prívlastok predmetu, na pr. vetu: Kritik nepovedal *priaznivej mienky* o knižke — zmenia: Kritik povedal *nepriaznivú mienku* o knižke. Ale i bez prenesenia záporu na prívlastok predmetu nemožno vždy užívať v spisovnej reči záporný genitív. O tom, kde možno, kde nie, má vážnu štúdiu † Rudo Uhlár v Slovenskej reči, roč. II, č. 4. Pokračuje i v roč. III. č. 4, kde v štatistických tabuľkách udáva približný obraz, v koľkých percentách užívali ho starí a užívajú i dnes starší a mladší spisovatelia. Napokon ešte i v Sborníku na počesť Škultétyho (str. 607—626) roztriedil jednotlivé druhy záporného genitívu. Ináče záporný genitív v slovenčine, prevzatý z úst ľudu, je jej ozdobou, ale nasilu vnášaný do spisby budí, prinajmenej rečeno, nevkus a okrem toho protiví sa jazykovému citu: „nemal *pravdy, nestratil hlavy, nejedol polievky*“... atď.

Z tejto násilnej snahy a azda vplyvom češtiny zahniezďuje sa väzba s genitívom, i keď je nie záporný, do spisovnej a prípadne i do živej reči, najmä u inteligentnej triedy, na ujmu väzby s akuzatívom. Príklady: Časopisy používajú *každej príležitosti*... m. *každú príležitosť*... Rada by som spomenula *jednej peknej epizody* jej požehna-

ného života... m. *jednu peknú epizodu*... Veľmi si vážim *novoročného blahoželania*... m. *novoročné blahoželanie*... — ... a všade divadlomilujúca (?) slovenská vonkovská (?) verejnosť ľutovala len *toho*, že náš tohoročný zájazd bol tak (?) krátky — m. ľutovala len *to*... Všade väzba s genitívom, hoci slovesá: *používať, spomenúť, vážiť si, ľutovať* viažu sa s akuzatívom. Väzba genitívna tisne sa do spisovnej reči sťa nejaká moderná, pánska zvláštnosť.

No väzby nesprávne stoja v kolízii aj v iných pádoch: Želieme *jeho odchodu*... m. *za jeho odchodom*... (predložk. inštr.). Nespreneveril sa nikdy slovenskej národnej *myšlienky*... m. *myšlienke*... (dat.). Prvé lúče jarného slnka ešte nás *neoprávňujú k tomu*... m. *neoprávňujú na to*... (predložk. akuz.). Menšie deti z rodín čisto amerických často *sa boja nielen od černošských a indiánskych detí*, ale i *od detí emigrantských*... (bezpredložk. gen. — maďarizmus: valakitől félni). Mohli by sme pokračovať ad infinitum.

A tu by sme boli pri ozajstnom predmete článku.

Aby sa nesprávna väzba, všantročená do spisovnej reči, čítaním nezakorenila v hovorovej reči na škodu správnej živej reči ľudovej a súčasne vytvorila i zo spisovnej reči, je povinnosťou našej jazykovedy ustáliť správnu väzbu všetkých slovies, pri ktorých môžu byť pochybnosti. Pravidlá udávajú síce väzbu niektorých slovies, ktoré registrujeme:

báť sa niekoho niečoho (nie *od* niekoho, *od* niečoho)
bažiť po niečom
bočiť od niekoho, *od* niečoho
bridiť sa (oškliviť sa) niekomu niečo: bridí sa mi ohováranie
cnieť sa niekomu v niečom: cnie sa mi v samote
dariť sa niekomu niečo: darí sa mi robota
dbať o niekoho *o* niečo, i *na* niekoho, *na* niečo (v Pravidlách väzba s genitívom: koho, čoho koliduje so živou rečou)
dobiť niekoho, niečo: raneného hada
dobyť, dobývať niečo: slobodu — nesprávne s genitívom: slobody
docieliť niečoho
dočiahnuť niečoho i niečo
domáhať sa niečoho
domôcť sa niečoho
dopomáhať niekomu k niečomu
dopriať niekomu niečoho alebo niečo
dopýtať sa, dopytovať sa niekoho *na* niečo i *o* niečom
dosiahnuť niečoho i niečo
dotýkať sa niekoho, niečoho: čo sa toho dotýka
dychtiť po niečom
hrdiť sa niečím
chlúbiť sa niečím
chopiť sa niečoho
chrániť sa niečoho
chutiť niekomu niečo
imputovať niekomu niečo
jastriť niečím: očima
jednať sa o niečo s niekým
klekotať niečím: zobákom
krútiť niečo alebo niečím
lesknúť sa niečím
letovať niečo niečím: kovom
lieniť sa z niečoho: had z kože
lichotiť niekomu
máliť sa niekomu niečo: málilo sa mu
nabiť niekoho i niečo
nadŕžať niekomu
napádať niekoho
napáchnuť niečím
naraziť, narážať na niečo
nástojiť na niečom
natknúť na niečo
naučiť sa niečomu (správne má byť: niečo)
navykať niečomu
obviniť z niečoho: *z* krádeže
odrieci sa niečoho: pitia
odučiť sa niečomu
odvykať niečomu
orientovať niekoho s niečím
páchnuť niečím: dymom
poškodiť niekoho, niečo
prahnúť po niečom: zem po daždi
práskať niečím: bičom
pretekať sa s niekým
primať niekoho na niečo
pristať na niečo: na plácu
radovať sa niečomu alebo z niečoho
sdeliť (správne oznámiť) niekomu niečo
síst sa s niekým, s niečím
slutovať sa nad niekým
smilovať sa nad niekým
spodobať sa niekomu, niečomu
srezať s niečoho niečo: so stromu prút
stáviť sa o niečo
strojiť sa k niečomu
sveriť niekomu niečo
svídať sa s niekým
štítiť sa niekoho
tanúť niečo na niečom: na mysli
túžiť po niekom

učiť, učiť sa niečomu (správne malo byť: niečo)
úfať v niekoho, v niečo
úfať sa niečomu: zdraviu
utiekať sa k niekomu o niečo: k priateľovi o pomoc
varovať sa niekoho, niečoho
vážiť si niekoho, niečo
vypýtať sa niekoho na niečo i o niečom
vystríhať niekoho pred niečím
vystríhať sa niečoho
vytknúť niekomu niečo: vec, ruku
vyvŕšiť sa na niekom
vzdať sa niečoho: služby
zaiskriť sa niekomu v niečom: v očiach
zaliečať sa niekomu
zaoberať sa niečím
zapáčiť sa niekomu
zaslúžiť sa o niečo: o vlasť
zastarieť sa do niečoho
zastrájať sa niekomu niečím
zavíjať, zaviť do niečoho: do čepca
zhostiť sa niekoho, niečoho
zísť sa niekomu niečo
znosiť niekoho pre niečo: žiaka pre lenivosť
zúčastniť sa v niečom, na niečom: v bitke, na schôdzke
zvyknúť, zvykať niekomu, niečomu: učiteľovi, škole

Ale táto registrovaná zásoba nedostačí ani školám, ktorým majú byť matičné Pravidlá smerodajné, ani žurnalistike, ktorá neveľmi dbá na ne. Ak si žiactvo i v tom mále nadobudne praktických znalostí, neskôr pomýlené novinárskou tlačou zviklá sa v presvedčení. Hlavné je, aby bola väzba slovies so zreteľom na správnosť značne rozšírená. To je povinnosťou pravopisnej komisie pri revízii Pravidiel. V ďalšom navrhujeme, podľa možnosti, väzbu slovies, okrem niektorých podmetných a predmetných priechodných so známou väzbou v akuzatíve, na ktoré sa apel vzťahuje:

babrať sa s niečím, v niečom: s blatom, v blate
babušiť sa do niečoho: *do* kožucha
bedákať nad niekým
bedliť o niekoho
bdieť nad niekým
blahoželať niekomu niečo
blížiť sa k niekomu
blúdiť po niečom: po hore
boriť sa s niekým
brániť sa proti niekomu
bratať sa, bratriť sa s niekým
brdnúť, brsť v niečom
brodiť sa v niečom: v potoku
brnkať na niečom: na husliach
brnknúť na niečo: na strunu
brojiť proti niekomu
búchať na niečo: na stôl
búriť proti niekomu
búšiť do niekoho
brýzgať niekomu
cengať niečím: zvoncom
cvičiť sa v niečom
čariť, čarovať niekomu
čeliť niekomu
číhať na niekoho
čkať sa niekomu
črpať, črpnúť niečoho: vody
desiť sa niekoho
dívať sa na niekoho
diviť sa niekomu
dobrorečiť niekomu
dočuť sa niečoho
dodať niečo (niečoho v partitívnom smysle)
dodierať do niekoho
dohádať sa, dohadovať sa s niekým
dohŕňať sa (škriepiť sa) *s* niekým
dohľadieť, dohliadať na niekoho
dohodnúť sa s niekým *o* niečo
dohovoriť sa s niekým
dohovárať niekomu
dohúsť, dohúdať niekomu niečo
dojedať do niekoho
dojesť, dojedať niečo
dôjsť niečoho: času
doľahnúť, doliehať na niekoho
dolípať na niečo: na sladkosť
domnievať sa niečo *o* niekom
domyslieť si, domýšľať sa niečo *o* niekom
dopustiť sa niečoho: krádeže
dorozumieť sa s niekým
doručiť niečo niekomu
dospieť k niečomu
dostačiť na niečo
dostáť niečomu: slovu
dotierať na niekoho
dotknúť sa niekoho
dôverovať niekomu
dovtípiť sa niečoho: rozumu
dozerať na niekoho
dožiť (sa) niečoho: radosti
dubčiť, dubkať na niečom
dúfať v niekoho, *v* niečo: v Boha
dúchať do niečoho
dupať, dupnúť na niekoho
fúkať do niečoho
gúľať sa po niečom
hádať sa s niekým
hnevať sa na niekoho
honosiť sa niečím
horekovať nad niekým
horšiť sa na niekoho
hovieť (si) niekomu, niečomu *i* v niečom: rodičom, v pohodlí
hrať na niečom: na husliach
hrať sa, ihrať sa s niekým
hrdlačiť na niečom: na panskom
hrkať niečím: hrkálkou
hromžiť na niekoho
hrúžiť sa do niečoho: do vody
huckať niekoho *do* niekoho
hútať (rozmýšľať) *o* niekom
chradnúť na niečom: *na* tele
chrániť sa niekoho
chutiť, chutnať niekomu niečo
chvastať sa niečím: silou
chvieť sa niečím *na* niečom: strachom na tele
chystať sa na niečo, *k* niečomu
imponovať niekomu niečím
jedovať sa pre niečo
kajať sa z niečoho: z hriechu
klaňať sa niekomu
klíčiť niečo *z* niečoho: zo semena
kliesniť niečo *s* niečoho
kĺzať sa na niečom: na ľade
kolidovať s niečím

krivdiť niekomu
krížiť sa s niečím
krútiť niečo i niečím
kupčiť s niečím: s drevom
kurizovať niekomu
kutiť v niečom
kváriť v niečom
kynúť niečím: prstom
kývať niečím: hlavou
lahodiť niekomu niečím
lakať sa, laknúť sa niekoho
lakomiť sa na niečo
lakotiť niečo i *v* niečom
lapiť sa niekoho i niečoho
leniť sa niekomu niečo: lení sa mi
liepať sa na niečo: na voz
lipieť na niekom
lúsknúť sa, *lesknúť sa* niečím
líšiť sa niečím: obyčajou
líškať sa niekomu
lišťať sa niečím
lnúť k niekomu
ľúbiť sa niekomu
lúdiť od niekoho niečo
mávať niečím: zástavou
meriť sa s niekým
mieriť na niekoho
mierniť sa v niečom: v hneve
mihať, *mihnúť na* niekoho
mlaskať niečím: ústami
mrziet' sa pre niečo
mykať niečím: plecami
nabádať na niečo, *k* niečomu
naberať, *nabrať* niečo (i niečoho v partitívnom smysle)
nabrýzgať niekomu
načerpať niečo (niečoho v partitívnom smysle)
načierať niečo (niečoho v partitívnom smysle)
načrieť niečoho: vody
nadariť sa niekomu niečo
nadať, *nadávať* niekomu
nadbehnúť niekomu *v* niečom
nadejať sa (mať nádej) niečím
nadeliť niekomu niečo
nadháňať niekomu niekoho, niečo
nadchnúť niekoho niečím
nadísť k niekomu
nadľahčiť niekomu niečo
namietnuť niekomu niečo
nadobudnúť niečoho: rozumu; i niečo: majetok
nadrapovať sa niečím
nadraziť niekomu niečo
nadskočiť niekomu *v* niečom
nadýchať sa niečoho: povetria
nahľadať sa niekoho, niečoho
nahľadieť sa niekomu
náhliť sa za niekým, *za* niečím
nahnať niečoho: strachu
nahnevať sa na niekoho *pre* niečo
nahovárať, *nahovoriť* niekomu niečo i niekoho na niečo
nahriať niečo
nahýnať sa, *nahýbať sa za* niečím
najedovať sa pre niečo
nakloniť niekoho *na* niečo
nakrájať niečoho: chleba
nakúpiť niečoho: dreva
naladiť niekoho *na* niečo
naľakať sa niekoho, niečoho
náležať niekomu
naliať niečoho i niečo
naliehať na niekoho, na niečo
namáhať sa na niečo
namieriť na niekoho
nanosiť niečoho
naposmievať sa niekomu
napustiť niečoho: vody
narábať niečím: nožom
narezať niečoho: sečky
nariadiť niekomu niečo
nariekať nad niečím
narozprávať sa niečoho
narúbať niečoho: triesok
nashŕňať niečoho: peňazí
nashromaždiť niečoho: majetku
nasiaknuť niečím: pýchou
naskočiť na niekoho
naskytnúť sa niekomu niečo
nasoliť niečoho: mäsa
nastlať niečoho: slamy
nastriekať niečoho
nastrieľať niečoho: zajacov
nastrihať niečoho
nastúpiť na niečo: *na* miesto
nasúžiť sa pre niečo
nasýtiť sa niečím
našiť niečoho: šiat
natkať niečoho: plátna
natlcť niečoho: korenia
natlačiť niečoho: kapusty
natriasť niečoho: ovocia
navádzať na niečo
navaliť niečoho: roboty
navoziť niečoho: dreva
naväzovať, *naviazať* na niečo
naviať niečoho: pšenice
navíjať na niečo: na krosná
navinúť na niečo
navrávieť niekomu niečo
nazdať sa niečoho
nazrieť, *nazerať na* niečo
nažať niečoho: obilia
nažívať s niekým
nedbať na niekoho, *o* niekoho
noriť sa, *ponoriť sa do* niečoho: do vody
obájiť niekoho niečím
obávať sa niečoho
obcovať s niekým
obdariť niekoho niečím
obecať niekomu niečo
obchodovať s niečím: so zbožím
obľahčiť niekomu niečo
oborit' sa na niekoho
obrať niekoho *o* niečo: o peniaze
obrniť sa niečím
obsiahnuť niečo i niečoho
obskakovať niekoho i *okolo* niekoho, niečoho
obvinúť niečím
odbočiť od niekoho
odhodlať sa na niečo
odhovoriť od niečoho
odísť od niekoho
odlúčiť od niekoho
odlúdiť od niekoho: sluhu od gazdu
odobrať sa od niekoho: od rodičov
odolať niekomu
odovzdať niekomu niečo
odporučiť, *odporúčať* niekomu niekoho i niečo
odrodiť sa niečomu: národu
odstrašiť od niečoho: od kúpy
odstúpiť od niečoho: od predsavzatia
odťahovať sa *od* niečoho: od práce
oduševniť sa niečím
odvádzať od niečoho: od roboty
odvrátiť od niečoho
odvrávať niekomu: gazdinej
odzvoniť niekomu
odhlušiť niekoho niečím
ohraničiť niečím
ochvátiť sa niečím
okadiť niekoho niečím
okliesniť niečo *s* niečoho: strom s výhonkov
okriať niečím
okúňať sa niečoho
okúzliť niekoho niečím
olúpiť niečo *z* niečoho: strom z kôry
oňuchať niekoho niečím
opekať sa na niečom: na slnci
opierať sa, *oprieť* sa *o* niečo: o plot
opíjať sa niečím: vínom
oplývať niečím: bohatstvom
oponovať niekomu niečím
opovrhovať, *opovrhnúť* niekým

oprávniť niekoho niečím
opŕchať, opŕchnuť z niečoho z perín
opriasť niečím: pavučinou
orodovať u niekoho *za* niekoho o niečo
oslobodiť od niečoho
osočovať z niečoho
osopiť sa *na* niekoho
osožiť niekomu
ospravedlniť sa niečím: chorobou
osŕkať od niečoho: od bolesti
ostýchať sa niekoho, niečoho
otierať sa o niekoho
otupieť na niečom: na rozume
ovaliť niekoho niečím: palicou
ovinúť niekoho niečím: šatkou
oviť niečo niečím: vencami
ovládať niekoho niečím: silou
ovlažiť niečo niečím: vodou
ovrúbiť niečo niečím: stuhou
ozbrojiť niekoho niečím
ozdobiť niečo niečím: kvetmi
označiť niečo niečím: krížom
ožiariť niečo niečím: elektrikou
ožiť niečím: radosťou
páčiť sa niekomu
pachtiť sa po niečom
pajedíť sa pre niečo
pamätať (sa) niečo, *na* niečo
panovať nad niekým
pariť sa nad niečím
páriť sa s niekým
participovať na niečom
pasovať sa s niekým
pátrať po niečom
patriť k niekomu
patriť sa niekomu niečo
pätiť k niečomu
pečovať o niekoho, o niečo
periť sa niečím
pchať niečo *do* niečoho
pichať niečím *do* niekoho
piplať sa *v* niečom
pískať na niečom
plantať sa s niekým
plaviť sa *po* niečom: po mori
pluť po niečom: po vode
pľuť na niekoho
plúžiť sa za niekým,
plynúť po niečom
plytvať niečím: peniazmi
pobudnúť v niečom: v trápení
poďakovať sa niekomu za niečo
podariť sa niekomu niečo
podívať sa na niekoho
podiviť sa niečomu, *na* niečom
podľahnúť niekomu
podliezť niekomu
podobrať sa na niečo
podpliesť sa, podpletať sa pod niečo: pod nohy
podstaviť niečo *pod* niečo
podostlať niečo *pod* niečo
poučiť sa niečomu: remeslu
podujať (sa) niečo, *na* niečo
pohádať sa s niekým
pohoriet' s niečím
pohoršiť sa na niečom
pohovieť niekomu niečím
pohrať sa, pohrať si s niekým
pohŕdať niekým
pohroziť niekomu niečím
pohrúžiť sa do niečoho: do učenia
pochádzať z niekoho, z niečoho
pochlapiť sa v niečom niečím
pochlebovať niekomu
pokľaknúť na niečo
pokonať (sa) niečo i *s* niekým *o* niečo
pokoriť sa niekomu
pokračovať v niečom
pokúľhávať za niekým
poličiť na niečo: na vtákov
poľovať na niečo: na zajace
pomáhať niekomu
pomknúť sa niekomu
pomôcť niekomu niečo
pomstiť sa niekomu, *na* niekom
pomýliť sa v niečom
ponáhľať sa za niekým
ponášať sa na niekoho: na otca
ponevierať sa v niečom, *po* niečom, *na* niečom
ponosovať sa niekomu *s* niečím
popáčiť sa niekomu
popriať niekomu niečo
popriečiť sa s niekým: s priateľom
poprikladať na niečo
porovnať niečo *s* niečím
porozumieť niekomu: priateľovi
porúčať sa niekomu
poshovárať sa s niekým
posmievať sa niekomu i *z* niekoho
postačiť na niečo
postúpať niečo i *po* niečom
poškodiť niekoho *o* niečo
pošliapať po niečom
pošmyknúť sa na niečom: na ľade
pošvihať niečím: bičom
potápať sa do niečoho: do vody
potknúť sa na niečo: na kameň
potľapkať niekoho *po* niečom: po pleci
potĺkať sa po niečom: po ulici
potopiť sa v niečom: v rieke
potulovať sa po niečom: po poli
potúžiť sa niečím: vínom
potýkať sa s niekým
poučiť niekoho *o* niečom
pousilovať sa v niečom: v učení
povrávať o niečom
povšimnúť si niečoho i niečo
povzbudiť k niečomu: *k* pilnosti
povzdychnúť za niekým
povzniesť sa nad niekoho
pozabudnúť na niečo: *na* sľub
pozbaviť niekoho niečoho: úradu
pozdať sa niekomu
pozhovieť niekomu
požalovať niečo niekomu
požehnať niekoho i niekomu
poželieť za niekým
prebehnúť po niečom
preberať v niečom
prebŕdnuť niečo i *cez* niečo
predviť sa na niečom
predplatiť niečo i *na* niečo
predstúpiť pred niekoho
prehovoriť s niekým *o* niečom
prehŕňať sa *v* niečom
prechádzať sa po niečom: po hore
premávať sa po niečom: po ulici
prenáhliť sa v niečom: v kúpe
preporodiť sa v niečom: v smýšľaní
prepracovať sa v niečom
prerieť sa v niečom
presiliť sa v niečom i niečím
presláviť sa v niečom i niečím
presťahovať sa na niečo, *do* niečoho
prestať na niečom
presvedčiť sa o niečom
presýtiť sa niečím
prešmyknúť sa cez niečo, *po* niečom
prieť sa o niečo: o dedičstvo
pretvárať sa v niečom
previniť sa v niečom

priblížiť sa k niekomu i nie- , komu
pribrať na niečom: na váhe
pribúdať niečoho: majetku
pričiniť sa k niečomu, o niečo
pridŕžať sa niečoho: remesla
pridružiť sa k niekomu
prihlásiť sa na niečo: na prácu; do niečoho
prihovoriť sa k niekomu
prichytiť sa k niečomu
prikázať niekomu niečo
prikladať na niečo
prikloniť sa k niekomu
prikrádať sa k niekomu
priľahnúť na niečo
priliepnúť k niekomu
prilnúť k niekomu
primerať k niekomu niečo
primknúť k niekomu
prináležať k niekomu
pripiť niekomu *na* niečo: na zdravie
priplatiť na niečo: na dlh
pripodobniť sa k niekomu
pripojiť k niečomu niečo
priraziť k niečomu niečo
prirovnať k niekomu
prislúchať k niekomu
prispôsobiť sa k niečomu: *k* pomerom
prisvedčiť niekomu niečo
pritúliť sa k niekomu
priučiť sa niečomu
privykať niečomu: učeniu
priznať sa k niekomu
prizrieť sa niečomu
priženiť sa ku niekomu
priživiť sa u niekoho
pŕliť sa pred niekým *od* niečoho
prospieť niekomu
protirečiť niekomu
protiviť sa niekomu
prplať v niečom
prskať niečím
pučiť sa od niečoho: od hnevu
pýriť sa pred niekým *od* niečoho
pýšiť sa niečím: bohatstvom
radiť (sa) niekomu niečo, s niekým
rmútiť sa nad niečím
rozčúliť sa niečím, *od* niečoho, *pre* niečo
rozdráždiť sa niečím, pre niečo
rozhnevať sa na niekoho *pre* niečo
rozhodnúť sa o niečom
rozhorčiť sa na niekom *pre* niečo
rozhorliť sa pre niečo
rozhovoriť sa s niekým *o* niečom
rozchádzať sa, rozchodiť s niekým
rozihrať sa niečím, *v* niečom
rozísť sa s niekým, *s* niečím
rozjariť sa niečím
rozjímať o niekom, *o* niečom
rozkričať sa, rozkríknuť sa pre niečo
rozliezť sa po niečom: po svete
rozlíšiť sa, rozlišovať sa v niečom
rozlúčiť sa s niekým
rozlútiť sa pre niečo
rozmáhať sa, rozmôcť sa na niečom
rozpamätať sa, rozpomínať sa na niekoho
rozpínať sa v niečom
rozplakať sa pre niekoho
rozpŕchnuť sa po niečom: po krajine
rozsrdiť sa na niekom *pre* niečo
rozžehnať sa *s* niekým
rozžialiť sa na niečom *pre* niečo
rúhať sa niekomu: Bohu
rútiť sa na niekoho
ruvať sa, rvať sa s niekým
rýpať, rypnúť do niekoho
sblížiť sa k niekomu
sbratriť sa s niekým
sdeliť (správne oznámiť) niekomu niečo
združiť sa s niekým
shodnúť sa s niekým
shovárať sa s niekým
shŕknuť sa s niekým
shromaždiť sa s niekým
schladiť sa niečím
schodiť sa s niekým
schradnúť na niečom: na duchu
schudnúť na niečom: na tele
schudobnieť na niečom
schýliť sa s niekým
schystať sa s niekým *na* niečo: s otcom na cestu
siahať po niečom
siliť sa v niečom
silnieť na niečom
sinieť na niečom
sísť sa s niekým
sjednotiť sa s niekým *v* niečom
skláňať sa, skloniť sa pred niekým
skĺznuť sa na niečom
skvieť sa niečím: múdrosťou
skytať niekomu niečo
slátať s niečím
sletovať niečím: kovom
sliediť po niekom i *za* niekým
zložiť na niečo
sľúbiť niekomu niečo
slúčiť niečo s niečím: kyslík s vodíkom
sľutovať sa nad niekým: nad hriešnikom
slúžiť niekomu
smestiť sa s niekým
smilovať sa nad niekým: nad biednym
smrdieť niečím: plesňou
smútiť za niekým
smysliet', smýšľať o niekom niečo
snažiť sa na niečo
sošmyknúť sa s niečoho
soznámiť sa s niekým
spájať, spojiť s niekým
spamätať sa na niečo
spieť k niečomu
spierať sa proti niekomu
spiknúť sa proti niekomu
spľasknúť, spľasnúť niečím: rukami
splnomocniť niekoho niečím: kúpou
spoľahnúť sa na niekoho
spolčiť sa s niekým
spomáhať, spomôcť niekomu
spoznať sa s niekým
spreneveriť sa niekomu *v* niečom
spriateliť sa s niekým
spriečiť sa niekomu
spríkriť sa niekomu niečím
sprostiť sa niekoho, niečoho
sprotiviť sa niekomu *v* niečom: vrchnosti
spustiť sa, spúšťať sa niečoho: roboty
srczať niečo *s* niečoho: prút so stromu
sriecť sa, srieknuť sa (ushovoriť sa) *s* niekým
srovnať niekoho *s* niekým, niečo *s* niečím
srozumieť sa s niekým
starať sa o niekoho
starieť sa do niekoho
sťažovať sa, sťažovať si na niekoho
strádať niekoho, niečoho
stránit' sa niekoho, niečoho
striedať sa s niekým
striehnuť, striezť na niekoho
strpať v niečom, *na* niečom?
stúliť sa s niekým
stydieť sa za niekoho, *za* niečo
stýkať sa s niekým
súhlasiť s niekým *v* niečom
suspendovať z niečoho: *z* úradu

sústrediť (sa) s niekým, *s* niečím
súvisieť s niečím
svádzať, sviesť niekoho *od* niečoho i *k* niečomu
svedčať sa, svedčiť sa niekomu niečo
svíjať sa v niečom i *od* niečoho: v bolesti, od bolesti
šiplať sa s niečím i *v* niečom
škádliť sa s niekým
škamrať na niekoho
škerit' sa niekomu
škľabiť sa, šklebiť sa niekomu
škodiť niekomu
škriepiť sa s niekým
škrípať niečím: zubami
škúliť na niekoho
šliapať po niekom
škriepiť sa s niekým
šmýkať sa, šmyknúť sa na niečom
šomrať na niekoho, *na* niečo: na plat
špehovať po niekom
štikútať sa niekomu
štúrať, štúriť do niekoho
štvať proti niekomu
švihať niekoho niečím: prútom
tanúť na niečom: na mysli
ťažiť z niečoho: z podniku
tkvieť v niečom: v hlave
tlieť v niečom: v peci
tlieskať niečím: rukami
točiť sa okolo niekoho
tonúť v niečom: v mori
trepať na niečom: na trlici
trieskať niečím: dvermi
trmácať niečím: stromom
trpieť niečím i *na* niečo: hladom, na lámku
tŕpnuť v niečom: v strachu
trúfať v niečom i *v* niečo
trúchliť za niekým, *za* niečím
trvať v niečom i *na* niečom
tučnieť na niečom: na telo
túlať sa po niečom: po svete
túliť sa k niekomu: k matke
túžiť po niekom
tváriť sa niekým: priateľom
týkať sa niečoho: plota
ublížiť niekomu
ubúdať niekoho, niečoho: ľudí, peňazí
udeliť niekomu niečo: žobrákovi
uhniezdiť sa v niečom, *na* niečom: v krovi, na strome
uhnúť sa, uhýbať sa niekomu
uchádzať sa o niečo: o úrad
ujať niečoho: podpory
ujednostajniť sa, ujednotiť sa na niečom: na návrhu
ukloniť sa, ukláňať sa niekomu
uklznuť niekomu: četníkom
ukojiť niečím: mliekom
ukonať sa v niečom, niečím: v chôdzi, robotou
uľahčiť niekomu niečo
ulakomiť sa na niečo
ulahodiť niekomu niečo
upamätať na niekoho, *na* niečo: na sľub
uplatniť sa niečím *v* niečom
upodozrievať niekoho *v* niečom i *z* niečoho
uponížiť sa pred niekým
upovedomiť niekoho *o* niečom
upozorniť niekoho *na* niečo
uprosiť niekoho *o* niečo
upustiť, upúšťať od niečoho
usadiť sa na niečo: na stoličku; celkom iný význam má: *osadiť sa v* niečom: v republike
ushovoriť sa s niekým
uskrovniť sa v niečom i *na* niečom
usmiať sa, usmievať sa niekomu
usniesť sa, usnášať sa na niečom: na návrhu
uspokojiť sa s niečím
usrozumieť sa s niekým, *s* niečím
ustať v niečom: v práci
ustávať sa o niečo
ustrnúť v niečom
ustúpiť niekomu
ušetriť niekoho, niečoho i niečo
uškeriť sa, uškierať sa na niekoho
utiekať sa k niekomu *o* niečo: o pomoc
utkvieť v niečom
útočiť na niekoho
utúliť sa k niekomu
uvedomiť niekoho *o* niekom
uveriť niekomu
uviaznuť v niečom: v dlhoch
užasnúť nad niečím
užialiť sa nad niečím i *pre* niečo
vadiť sa s niekým
váhať v niečom
vďačiť sa niekomu
veliť niekomu, niečomu: vojakom, vojsku
venovať niekomu niečo
veriť nickomu i *v* niekoho, *v* niečo: priateľovi, slovu, v Boha, v život večný
vhĺbiť sa do niečoho: do čítania
vinšovať niekomu niečo
vinúť sa k nickomu
víťaziť nad niekým
vklznuť do niečoho
vkradnúť sa do niečoho
vkročiť do niečoho
vládať, vládnuť niečím: majetkom
vlámať sa do niečoho
vletieť do niečoho: do hniezda
vliezť do niečoho: do komory
vlievať = vplývať na niekoho
vlúdiť sa do niečoho
vmestiť sa do niečoho
vmyslieť sa, vmýšľať sa do niečoho
vnikať do niečoho i *v* niečo: do obsahu, v smysel
vodrať sa do niečoho: do shromaždenia
vopchať sa do niečoho
vošmyknúť sa do niečoho
votrieť sa do niečoho: do spolku
vpadať, vpadnúť do niečoho: do reči
vpáliť do niečoho: do izby
vpichať, vpichnúť do niečoho: do ruky
vpísať do niečoho: do zápisnice
vplávať do niečoho: do prístavu
vrčať na niekoho
vrešťať na niekoho
vrcholiť nad niekým
vŕšiť sa na niekom: na nepriateľovi
vryť sa, vrývať sa do niečoho: do srdca
vstúpiť do niečoho: do kostola
všímať si niekoho, niečoho i niečo: slova, napomenutie
vtiahnuť do niečoho: do ihly
vtípiť sa niečoho
vtrieť sa do niečoho
vtrhnúť do niečoho: do krajiny
vtrieliť do niečoho: do školy
vybočiť z niečoho: z radu
vybŕdnuť z niečoho: z močiara
vybúriť sa niečím: hnevom
vyhnúť sa, vyhýbať niekomu, niečomu *z* niečoho: vozu z cesty
vyhovárať sa, vyhovoriť sa niekomu niečím
vyhovieť niekomu niečím
vyknúť z niečoho: z nešťastia

vyhrážať sa niekomu niečím
vyhúdať niekomu niečo
vykĺuť sa z niečoho niečo
vykrvácať z niečoho
vykúzliť z niečoho niečo
vyletieť z niečoho niečo: z hniezda
vyliahnuť sa z niečoho niečo
vyliečiť niekoho z niečoho: z choroby
vylúčiť niekoho *z* niečoho: zo spolku
vylúdiť od niekoho niečo
vymazať niečo *z* niečoho: z knihy
vymenovať niekoho *za* niečo: za sudcu
vymknúť sa z niečoho
vymstiť sa na niekom
vymyslieť, vymýšľať na niekoho niečo
vynakladať, vynaložiť na niekoho niečo
vynikať, vyniknúť niečím
vynoriť sa z niečoho
vypadnúť na niekoho
vyplávať z niečoho
vypadnúť na niekoho, *z* niečoho
vypomôcť niekomu z niečoho, v niečom
vypomstiť sa na niekom
vypúdiť niekoho *z* niečoho
vyslobodiť niekoho *z* niečoho
vysmiať sa niekomu i *z* niečoho
vystatovať sa niečím: silou
vystrábiť sa z niečoho
vystriedať sa s niekým
vyšinúť sa z niečoho niečo
vyškierať sa niekomu
vyštverať sa na niečo: na stĺp
vytasiť sa niečím: dôkazom
vytrvať v niečom
vyviaznuť z niečoho: z nebezpečenstva
vzdialiť sa od niekoho
vzchopiť sa na niečo, *k* niečomu
vzísť niečo z niečoho: zbožie zo zeme
vzmáhať sa, vzmôcť sa na niečo, *na* niečom: na majetku
vznášať sa k niečomu niečo
vžiť sa do niečoho: do práce
zabávať sa, zabaviť sa s niekým, niečím
zabočiť do niečoho, *na* niečo
zaboriť sa *do* niečoho: do učenia
zabrániť niekomu niečo
zacnieť sa niekomu *za* niečím: za domom
začiahnuť na niečo
zarčieť do niečoho
zaďakovať niekomu *za* niečo
zadierať, zadrať do niekoho
zadĺžiť sa niečím: pôžičkou
zadosť urobiť niekomu v niečom
zadrapiť sa do niekoho
zadrieť, zadierať do niekoho
zadrhnúť sa, zadŕhať sa niečím: kôstkou
zadumať sa nad niečím
zadusiť, zadúšať sa niečím: dymom
zadýchčať sa niečím: útekom
zahľadieť sa na niekoho
zahoriet' niečím: pomstou
zahrozit' niekomu niečím
zahrížiť sa do niečoho: do myšlienok
zahryznúť do niečoho
zahynúť niečím i *od* niečoho: zemetrasením, od hladu
zachrípnuť od niečoho: od spevu
zachvieť sa niečím: strachom
zakoreniť sa niečo *v* niečom
zakotviť sa v niečom
záležať na niekom
zalíškať sa, zalichotiť sa niekomu
zaľúbiť sa do niekoho
zamestnať sa niečím
zamieriť do niečoho
zamilovať sa do niekoho
zamyslieť sa, zamýšľať sa nad niečím
zanevrieť na niekoho
zaostať za niekým
zapáchať niečím: mŕtvolou
zápasiť s niekým
zaperiť sa niečím *do* niečoho
zaplakať za niekým
zaplesať niečím: spevom
zapodievať sa *s* niekým, niečím
zapomenúť, zapomínať na niekoho
zapražiť niekomu niečím
zapýriť sa od niečoho: od hanby
zaradovať sa niekomu
zariecť sa, zariekať sa niečoho: pitia
zaručiť sa za niekoho
zasadiť sa za niekoho
zasiahnuť do niečoho, *na* niečo
zaskviet' sa niečím: učenosťou
zásobiť sa niečím: živnosťou
zaškrípať niečím: zubami
zašumieť niečím: perutami
zať'ažiť niekoho niečím
zatriasť niečím: plotom
zatúžiť po niečom: po sláve
zaučiť, zaúčať niekoho do niečoho
zaujať sa za niekoho
zavadiť do niekoho
zaváňať niečím: pohorenískom
zavážiť niečím: vzdelanosťou
zavďačiť sa niekomu niečím
zavdať niekomu niečo
zaverit' sa niečoho
zaviať niečím: snehom
zaviaznuť v niečom: v závoze
závidieť niekomu niečo
závisieť od niekoho
zavítať k niekomu *na* niečo: na návštevu
závodiť s niekým
zažiadať niečoho: zdravia
zažialiť za niekým
zažiť niečoho: radosti
zažrať sa do niekoho
zbaviť sa niekoho, niečoho
zbridiť sa niekomu niečo
zdokonaliť sa v niečom
zdôveriť sa, zdôverovať sa niekomu
zhnusiť sa niekomu niečo
zhovieť niekomu v niečom
zhrešiť proti niekomu
zhroziť sa nad niekým
zjedať sa s niekým *pre* niečo
zjednať sa s niekým
zľaknúť sa niekoho, niečoho
zlíznit' sa z niečoho: z kože
zlorečiť niekomu
zmestiť sa v niečom
zmieniť sa o niekom
zmietať sa niečím: zrádnikom
zmocniť sa, zmocňovať sa niekoho, niečoho
zmýliť sa v niekom
zneľúbiť sa niekomu niečo
znepáčiť sa niekomu niečo
znepokojiť sa niečím *pre* niečo
zotaviť sa z niečoho: z choroby
zotrvať v niečom, *na* niečom
zriecť sa, zrieknuť sa niečoho: služby
zúfať nad niekým
zvedieť o niekom niečo
zveľadiť niečím niečo
zvíťaziť nad niekým
žalostiť za niekým
žasnúť nad niečím
žehnať niekoho i niekomu
želieť za niekým
ženiť sa s niekým
žialiť za niekým
žiarliť na niekoho
žičiť niekomu niečo.

Väzba slovies je ozdobou slovenského jazyka, ale i záhadnou časťou syntaxe. Slovenský ľud, vzdialený od miest, užíva ju správne. U inteligentnej triedy často viazne v nesprávnej forme a prispôsobuje sa k iným rečiam. Ztadiaľ pochodia, najmä v časopisoch, neslovenské väzby a kazy v názvosloví, tvarosloví, čo je na ujmu čistoty a rýdzosti slovenčiny.

Stanislav Petřik:

K MELODII ŠKOLSKEJ A VERŠOVEJ.

Škola si vytvorila pre žiacke aj učiteľské prejavy charakteristickú hudobnú, najmä melodickú stavbu vetnú, ktorej podstatnou zložkou je rovná melodická línia. Táto školská melodia sa uplatňuje predovšetkým v stereotypizovaných výrazoch a tu má svoje oprávnenie pre svoju praktičnosť: rovná melodická línia šetrí hlasovou energiou, lebo hlasivkám netreba prechádzať z polohy do polohy, čo je spojené s istou, hoci, pravda, minimálnou námahou. Preto nachodíme tento melodický tvar tak často aj inde, v praktickom živote, keď ide o časté opakovanie tých istých formuli: u pouličných predavačov (*Zà korunu a po korune!* schematicky by sme melodický tvar označili takto: · · · · · · ·, kde · značí slabiku), u sprievodcov vlakov (*Žilina všetci vystúpiť!*), u úradníkov (na popisnom úrade: *Ako sa voláte, kde ste sa narodili*) atď. Tým viac uplatňuje táto melodia v škole: *Kto dnes chýba*, schéma · · · ·, *Text domáceho cvičenia prečíta . . .*, schéma · · · · · ·, atď.

Rovná melodia nie je, pravda, jediným tvarom školských prejavov, ale podstatnou, ich zložkou. Často sa zjavujú útvary zdanlivo zložité, ale v zásade vybudované na princípe rovnej melodie. Na ľudovej škole sme sa učili násobilku, odriekavajúc ju mechanicky s touto melodiou: *Štýri krát dvě jě òsem*, schem. · · . · · . .; slabiky *štyri dve je* majú tú istú melodickú úroveň, a to vysokú, slabiky *krát osem* majú tiež rovnakú melodickú úroveň, ale sú nižšie položené. Takisto aj v češtine: *děset krát děset jě stò* (slovo *krát* píšem oddelene, lebo má samostatný prízvuk a chápe sa teda v tomto prípade ako samostatné slovo). Pozoruhodné je, že číslovky jednoslabičné s krátkou samohláskou majú predĺžené samohlásky, aby sa totiž svojou dĺžkou vyrovnaly číslovkám dvojslabičným: *dvaa krát dvee sú štyri*; *dvaa* trvá približne tak dlho ako na pr. *štyri*. Toto predĺžovanie má teda zachovať jednotu rytmu celej násobilky. V českom *jědnŏu jědna jě jědna* dostáva i

slabika *nou* prízvuk, aby sa tento výraz rytmicky vyrovnal na pr. s *Dva krát dvě jsou čtyři;* melodická schéma je táto: · . ·· . ., má teda *nou* zároveň aj hlboký rovný tón, zrejme preto, aby sa táto formulka aj melodicky rovnala na pr. výrazu *Dva krát dvě jsou čtyři;* z rovnakej snahy sa pochopí aj predlhovanie slabiky *jeed.* Podobný melodický tvar nachodíme aj pri sčítaní: *Jedna a jedna sú dve* ·· . ··· .; slovo *a* tu býva predlžované, vyslovuje sa *aa,* aby sa dĺžkou vyrovnalo alebo s *krát,* alebo so susednými dvojslabičnými slovami (na pr. *jedna*). Slová, vyznačujúce daný počtový výkon, majú tón nižší ako číslovky preto, aby aj melodicky boly náležite charakterizované. Okrem toho má hlboký tón posledné slovo formule, akiste napodobnením reči živej, aby tak bol signalizovaný koniec formule.

Okrem týchto počtových formulí užíva sa školskej melodie dnes niekde, najmä na ľudových školách, aj v iných prejavoch žiackych, no s miznúcim mechanizmom trati sa zo školy aj táto melodia a veta dostáva viac-menej svoje prirodzené melodické zafarbenie. Charakteristická školská melodia sa udržuje ešte len pri odriekavaní zpamäti, na pr. básní alebo pravidiel a poučiek. Na pr. od chlapca, ktorý chodí do 2. tr. ľudovej školy, počúvam, keď sa učí náboženstvo, často vety, ako: *Boh je len jěden,* slabiky *Boh je len* majú rovný vysoký tón, slabiky *jeden* rovný nižší, teda schéma · · · . . ; pod. nachodíme túto melodiu vo výrazoch, ktoré majú aj svojou melodiou charakterizovať školské prostredie, tak v jednej anekdote zo školského prostredia prichodí veta, odpoveď žiakova na učiteľovu otázku: *Prosím, verš štyriciaty druhý,* schéma · · · · · · · . ., teda ako aj vo vete *Boh je len jeden* a vo vyššie uvedených počtových formulkách je tu koniec vety signalizovaný účinným klesnutím tónu na ostatnom slove vety, kým predchádzajúca časť vety je vysoká; ako vo všetkých uvádzaných školských prejavoch má každá slabika spomínaný praktický rovný tónový priebeh.

No svojskú školskú melodiu nachádzame ešte v najnižších triedach stredných škôl pri recitovaní básní. Ak sú slohy a verše krátke, máva báseň takýto melodický tvar:

Letí havran, letí, schéma · · · · · .
radostne si kráka, schéma · · · · · .
nesie pokrm pre deti, schéma · · · · · · .

pre rodinku svoju, schéma · · · · ·
čo tam v hniezde čaká, schéma · · · · ·

Prvé tri verše majú v podstate ten istý melodický priebeh, totiž rovnú nôtu, ktorá len na konci každého verša ľahúčko poklesne, ktoré klesnutie signalizuje koniec verša; ostatný verš sa vyznačuje, na rozdiel od predchádzajúcich, rapídnym klesaním melodie už od samého začiatku, čím sa signalizuje definitívny koniec celej strofy. Pritom tónová úroveň prvého verša je najnižšia, druhý má melodické nivcau vyššie, tretí azda také ako verš druhý, no štvrtý je už nižšie položený a ostatný najnižšie. Schematicky by sa to dalo naznačiť takto: . · · ·., kde . značí verš. Takto je aj strofa charakterizovaná ako melodický celok veľmi vhodne.

Keď sú verše dosť dlhé, že sa dajú rozdeliť na dve časti, má každá polovica verša taký melodický tvar, aký mal v predošlej ukážke celý verš:

Na Kráľovej holi / jasná vatra svieti, schéma: ...../ · · · · ·
okolo tej vatry / dvanásť hôrnych detí, · · · · ·/ · · · · ·

Prvá polovica prvého verša má melodickú úroveň nízku, druhá vysokú, prvá polovica druhého verša má úroveň asi takú ako druhá prvého, druhá polovica druhého verša melodicky rýchlo klesá od samého začiatku. Koniec každého polverša je označený klesnutím tónu, a to s výnimkou ostatného polverša je poklesnutie len veľmi ľahučké, kým koniec súveršia je vyznačený rapídnym klesaním.

Príkladov na túto školskú melodiu by sme mohli uviesť ľubovoľné množstvo; teoreticky je zaujímavá tým, že je to j e d i n ý prípad, kde verš a sloha sú vyznačené d o k o n a l e svojskou melodiou. Táto melodia nikdy nebýva pri čítaní alebo precítenom recitovaní prózy. Pri prednese rytmicky a významove odtienenom, teda neškolskom, aký má azda na mysli Mukařovský (Československá vlastivěda III, Praha 1934, 376 a nasl.), verš nikdy nie je do tej miery charakterizovaný tak osobitnou („samostatnou", ako hovorí M.) melodiou. Melodia, v ktorej recitujeme „neškolsky" verše, ničím sa nelíši od melodie, s akou recitujeme „precítene" prózu. Na druhej strane je pravda, že prózu zriedkavo prednášame „precítene", lebo svojou základnou, „nepoetickou" povahou k tomu dáva málo podnetu. Len v tomto smysle sa dá hovoriť o

veršovej intonácii. Čo robí z voľného verša verš, nie je vlastne melodia ako taká, ale p r a v i d e l n o s ť, s akou sa na konci takmer každého verša vnútri strofy alebo na jeho začiatku zjavuje tá istá melodická schéma.* Táto schéma však býva aj v próze, nie je teda špecifická pre verš, no v próze sa nevyskytuje s takou pravidelnosťou. Táto pravidelnosť zastupuje akosi rým. — Akáže je to melodia, ktorá sa zjavuje na konci veršov? Isté je, že v tom úplnej jednoty niet, lebo rozličné osoby môžu ten istý verš alebo báseň prednášať rozmanitým spôsobom. Záleží na pr. na tom, či sa verš (alebo jeho polovica) chápe ako takt záverečný alebo predpauzový (t. j. nedokončený, za ktorým bude nasledovať verš významom k nemu úzko prináležiaci). Tak na pr. by sme verše 1., 2. a 3.

1. *Padla modla mnohých rokov,*
2. *ktorú sám som stavăl hore,*
3. *s piedestálu dnes padla,*
4. (*v prachu leží*).(Lukáč, O láske neláskavej, Modla v prachu.)

chápali ako takty predpauzové a podľa toho by sme ich zakončenie melodicky zafarbili: pretože ide o text obsahu poetického, užijeme tu melodického tvaru „nevšedného", totiž dáme slovám *rokov, hore, padla* tón rovný; všedný tón predpauzový je stúpavý. Spomenutý tvar „nevšedný" je v reči živej veľmi bežný, hoc má platnosti troška špecializovanejšie ako tvar „všedný". V niektorých nárečiach je to dokonca tvar všedný a nevšedným je tvar stúpavý (o tom viac inokedy). Nikedy sa na konci veršov zjavuje tón máličko nižší, ako je nota slabík predchádzajúcich, v našom prípade by slabiky *kov, re* a *la* maly o málo, temer nebadateľne nižší tón ako slabiky *ro, ho* a *pad*. Toto ľahučké klesnutie signalizuje len zakončenie jednotlivých veršov, kým zakončenie celej strofy je vyznačené rapídnym klesaním melodie od samého začiatku ostatného verša, v našom prípade tón klesá od slabiky *v pra*.

No aj celková hudobná stavba verša sa vyznačuje vlastnosťami, ktoré ho líšia od všednej prózy hovorovej. Báseň melancholicky naladená máva tónovú úroveň nižšiu ako báseň veselého, sviežeho rázu; báseň nežná, jemná prednáša sa spomaleným tem-

* K tomu pristupuje okolnosť, že odseky (verše, polverše), na konci (začiatku) ktorých sa zjavuje táto melodická schéma, bývajú k r á t k e a často približne r o v n a k é, čoho v próze nieto. V p r a v i d e l n o m verši zvyšuje hudobnú charakteristiku ešte aj pravidelný rytmus prízvukový, ale nám ide iba o m e l o d i u.

pom a so slabými prízvukmi; útočná máva prízvuky silné atď. Veľmi často sa pri recitácii veršov zjavuje v zárodku zvláštny hlasový prvok, ktorý, keby bol silne preexponovaný, prejavil by sa ako známy trasľavý hlas. V taktnom prednese je toto vibrovanie hlasiviek, pravda, silno stlmené, takže ho poslucháč ani ako trasľavý hlas neklasifikuje, no aj tak stačí, aby vyzdvihol poetický ráz textu. Iným charakteristickým znakom melodie veršovej je tendencia, tu viac, tu menej prenikajúca, dať veršu približne rovný tón, najmä vtedy, keď ide o verše, vyjadrujúce vnútornú vyrovnanosť, mier ap. Verše rapsodické sú, pravda, aj melodicky bohato rozčlenené. — Všetky tieto prvky sú vypožičané z reči hovorovej, ale niektoré z uvedených prvkov v reči hovorovej prichodia zriedkavejšie; tak na pr. trasľavý hlas stretáme len pri silnom pohnutí, jemný, slabý prízvuk, spojený so spomaleným tempom, vtedy, keď na pr. charakterizujeme jemnú povahu človeka (o tom inde) atď. Preto vcelku správne hovorí Mukařovský (l. c. 381 et passim), že melodia veršová je výslednicou intonácie vetnej a veršovej. No na druhej strane hudobná stránka, s ktorou sa stretávame vo veršoch, nie je nijako špecifická len pre ne, ale prichodí aj pri prednášaní prózy poetického obsahu, takže, ako sme už vyššie uviedli, keby nebolo spomenutého pravidelného opakovania istej melodie, nebolo by s melodickej stránky rozdielu medzi poeticky naladenou prózou a veršom.

Ale niektoré hudobné prvky prichodia síce v reči hovorovej, no nenachádzame ich ani vo verši, ani v próze, a to ani v próze všednej, nepoetickej. Je to na pr. stredoslovenský prízvuk na predostatnej slabike alebo v strednej češtine stúpanie tónu po prízvuku; podotýkam, že H. Bartek správne tvrdí, že tento penultimový prízvuk nemohol byť základom štúrovskej prozodie (K základom slovenskej prozodie, str. 21); k tejto ostatnej otázke sa vrátime inde.

Teraz sa zas vráťme k prednesu školskému. Hore rozberaná školská melodia veršová charakterizuje verše pomerne pokojné, vo veršoch vzrušených, rapsodických, je vystriedaná melodickými útvarmi inými. Tak na pr. verše

Hoj, švarná to junač, ako jeden všetci,
valaška im v pästi, karabín na pleci

nemajú onú pokojnú melodiu; citoslovce *hoj* je silno prízvučné a

má vysoký tón, ktorý priebehom slabiky klesá, slovo *švarná* má výšku na prvej slabike, na nasledujúcej melodia klesá a klesanie pokračuje až k čiarke, *ako* je neprízvučné, tónu nevysokého, zato *jeden* má na prvej slabike vysoký tón, ktorý potom klesá až do konca verša; v druhom verši je melodický aj prízvukový vrchol na slove *päsť*, v druhej polovici na predložke *na*. — Že sa spomenutá školská melodia veršová chápe ako charakteristický znak reči básnickej, ukazuje najmä to, že verše obsahu nepoetického ju nemajú; tak Záborského báseň Vrabci a kohút prednášali žilinskí primáni s melodiou vcelku shodnou s rečou hovorovou. Ani reč priama, príliš pripomínajúca reč hovorovú, tejto melodie nemá, na pr. verše

„Smrť, nevydržím, ber tú svoju kosu,
bo človek bez nás čudák rozmaznaný.“
„Mlč, stávka stojí, veď rok neutiekol,
ja spýtam sa . . .“ (Somolický, Smrť a čert.)

Je pozoruhodné, že školská melodia veršová má ten istý tvar v češtine ako aj v slovenčine a je možné, že je do istej miery internacionálna; o tom by bolo treba viac podrobnejších zpráv z iných jazykov, na pr. z maďarčiny, nemčiny.

Dosiaľ sme sa zapodievali len takými melodickými tvarmi školskými, ktoré sú do značnej miery všeobecné; ale tu a tam sa v škole stretneme aj s odchýlkami čisto osobnými. Tak na pr. istý žilinský primán v škole silno preťahuje ostatnú slabiku a kladie na ňu zreteľný vedľajší prízvuk. Ktorýsi trnavský žiak užíval v škole melodiu, silno pripomínajúcu známe plzenské „spievanie“, a takých prípadov by sa akiste v školách našlo veľa.

J. Martinka:

O NIEKOĽKÝCH NÁZVOCH A SLOVÁCH.

Pestík-piestik. Stredná a najpodstatnejšia čiastka plodného kvetu je pestík. Latinsky sa to povedalo pistillum zo slova pistum, ktorým sa označoval tĺk, stupka. Starodávni pekári tĺkom roztĺkali zrno v mažiaroch, stupách na tlč. Podľa podobnosti sa preniesol pekársky názov do botaniky latinskej, odtiaľ do francúzskej: pistil a italskej: pistillo. V ruštine sa ujal výraz *pestik* (vyslov: pjestik). Z ruštiny sa dostalo slovo v graficky vernom pre-

pise do češtiny a ztadiaľ do slovenčiny. Pôvodného ľudového výrazu nemáme na menovanú čiastku kvetu. Výraz pestovateľov slovenského šafranu od Beckova po Užhorod v 17—19. storočí prišiel už do zabudnutia. Oni vyštipkávali zo šafranového kvetu len pestík. Sušili ho a predávali. V starších slovenských knihách sa menuje plodidlo kvetu: stĺpikom, ako je i v poľštine: słupek. Bulharsky sa menuje tá čiastka kvetu pestik a slovinsky pestič. Tvar *piestik* by nasledoval podľa analogií: chliev-chlievik, drieň-drienik, kliešť-klieštik, driek-driečik, liev-lievik, mieň-mienik, priem-priemik atď. Tvar piest-pestík nasleduje z analogie chlieb-chlebík.

V slovenčine niet pôvodného slova v tvare „pestík". Takto je cudzím slovom. Lež má slovenčina *piestik*=malinký piest. Nie grafický, lež fonetický prepis ruského slova пестик je tiež *piestik*. Pochoposlovne sú oba názvy: piestik a pestík málo hodné, lebo staticky, a to len niekedy priliehavým opisom tvaru určujú podstatu plodidla kvetu, hoci by sa žiadalo určenie funkcionálne (na pr. plodnica). So stanoviska spisovnej reči slovenskej je lepší tvar *piestik* než „pestík".

Pýchavka-púchavka. Prastaré grécko meno tej huby lycoperdon sa odvodzuje zo slov λύκος (lýkos)=vlk a πυρίδιον (péridion)=torbica alebo πέρδον (perdon)=bzduch. Ľudovou etymologiou sa vykladá ako liškop. d. Ital si utvoril vessia lup, Francúz vesseloup=vlčí miešok, Nemec Staubpilz, Angličan puffball=nafúkaná guľa.

V slovenčine je niekoľko synoným: pýchavka, prášnica, prašnavá huba (Holuby), prachovka, prášivka, vlčí syr. konský syr, čertov miešok. Narádzali aj zvolenský názov: fúkalo, lež to znamená i mechy kováča. Srbochorvátsky sa povie: puša, puchara, poľsky: purchawka. V slovečine žijú ľudové slová: puch, púcha, puchnúť, puchor, puchratý, puchorina, puchký a znamenajú niečo mäkkého a ľahkého. Oproti tomu pýcha žije už len v abstraktnom význame, ktorý neprilieha na dotyčnú hubu.

Prednosť patrí tvaru *púchavka* preto, že je bližší ľudovej reči, je blízky inoslovanským názvom, zodpovedá vedeckému menu a pochoposlovne tiež vyhovuje ako jednoznačné a dobre opisné slovo.

Hrozienko-hrozienka. „Grécke hrozno... skoro všetko sa suší na *hrozienky*." Dôsledne nachodíme v novších školských kni-

hách „hrozienky". Toto slovo cudzieho tvaru sa dostáva do kníh len opravami úradných, nie od národa po slovensky hovoriacich cenzorov, lebo slovo „hrozienka" opravujú na „hrozienky". V starších knihách alebo slovníkoch „hrozienku — hrozienky" nemáme. Základom nesprávneho tlaku a opráv cenzorských sú Pravidlá slk. pravopisu, ktoré predpisujú jedine: tá „hrozienka." — Slovenčina má len: *koleno-kolienko, okno-okienko, súkno-súkenko, brvno-brvienko,* práve tak môže mať len: *hrozno-hrozienko.* Keď sa slovo stredného rodu *hrozno* zdrobňuje, tak sa mu rod nemení (*poleno-polienko, víno-vínko).* Hrozienko je ľudový a podľa slovníkov, počnúc Bernolákovým, aj literárny tvar. V neslovenských slovníkoch sa už uvádzajú slová „hrozienka" a „rozenka" ako jediné a správne slovenské tvary.* Hľa, ako sa šíri nesprávnosť. — Nemení na správnosti tvaru *hrozienko* tá okolnosť, že čeština má slovo hrozienka, ktoré sa správne píše: *rozinka* a že je toto z nemeckého Rosine a toto zas zo stredovekej latinskej: *rosina.*

*

Vozičkár-povozník. V školskom zemepise pre vyššie triedy sa učia o Amerike, že „Slováci... robia hlavne ako vozičkári". Malé deti sa vozikajú, vozičkajú. Slováci v Amerike sú povozníkmi alebo voziarmi.

Dokázať-môcť. Ako nesprávne sa užíva novšie slovo „dokázať", ukazuje to tento školský príklad: „Ako more dokáže rozrušovať pobrežie, tak ho dokáže i budovať." More môže rozrušiť pobrežie, ale môže ho i vybudovať.

Šipka-šipecký-šipkový-šipkovský. Šipka je bulharské mesto pod priesmykom cez Balkán. S tým istým prízvukom znamená bulharské slovo šipka to isté, čo aj v slovenčine. V školských zemepisoch máme z toho „Šipecký priesmyk". Ten priesmyk bol a je šípkovými ružami, šípovými krami porastený, teda i priesmyk je šípkový. Keď ho menujeme podľa mesta Šipka, tak sa volá *Šipkovský,* ak nechceme použiť na cudzie mesto slovenskejšieho tvorenia ‚Šipský'.

Do kerov-do krov. V úradných protileteckých vyhláškach dôsledne píšu: do kerov. Dobre je po slovensky len: *do krov.*

* Dr. J. Holub: Stručný slovník etymologický, 1937, str. 68 a 238.

Stále usiloval som sa v živote, aby reč moja, keď píšem, bola naozaj slovenská... *Jozef Škultéty.*

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Tvorčí či **tvorivý?** — S týmito dvojicami najčastejšie stretávame sa v knihách, prípadne v článkoch, ktoré sa zapodievajú s literatúrou. Vlastne obidve formy sú knižné, učené slová a pri takých, ak majú obidve ten istý význam, načim nechať iba jednu, a to hádam najskorej tú, ktorá najlepšie zodpovie systému jazyka. Prvá forma „tvorčí" je mechanicky urobená podľa českej *tvůrčí*, ktorá je celkom tak tvorená ako aj *vůdčí*, *mluvčí* a iné. Takéhoto systému tvorenia prídavných mien v slovenčine niet, a zato forma „tvorčí" nie je taká súca pre slovenčinu ako druhá forma *tvorivý*, keďže takýmto spôsobom tvorených deverbatív prídavných mien v slovenčine je celá hŕba. Deverbatívum *tvorivý* tak je utvorené príponou *-vý* od slovesa IV. triedy *tvoriť*, ako je *bedlivý* od *bedliť*, *bláznivý* — *blázniť*, *hojivý* (olej) — *hojiť*, *klátivý* — *klátiť sa*, *liečivý* — *liečiť*, *náhlivý*[1] — *náhliť sa*, *zúrivý* — *zúriť*, *zvonivý*[2] — *zvoniť* ap. Na ten istý spôsob máme aj inú skupinu týchto deverbatív, a to od slovies V. triedy: *dotieravý* — *dotierať*, *chápavý* — *chápať*, *ligotavý* — *ligotať sa*, *naliehavý* — *naliehať*, *namáhavý* — *namáhať sa*, *nevšímavý* — *nevšímať si*, *ostýchavý* — *ostýchať sa*, *prenikavý* — *prenikať*, *priliehavý* — *priliehať*, *skúmavý* — *skúmať*, *šimravý* — *šimrať*, *štebotavý* — *štebotať*, *Štibravý* (priezvisko) — *štibrať*, *túlavý*[4] — *túlať*, *voňavý* — *voňať*, *vyhýbavý* — *vyhýbať*, *vyzývavý* — *vyzývať*, *zaujímavý* — *zaujímať*, *zvedavý* — *(do)zvedieť sa*, *žmurkavý* — *žmurkať* a iné.

Deverbatíva typu *tvorivý* označujú „náchylnosť a schopnosť" k tej činnosti, ktorú vyjadruje základné sloveso. Takto aj adj. *tvorivý* vyjadruje, že vec, osoba je súca voľačo tvoriť, čo sa zračí z týchto dokladov: „A už s tým spisovateľstvom *tvorivým* je koniec...!" (Vaj. II, 262); Ona neohriala sa ani potom lúčami *tvorivej*, ušlechťujúcej lásky (III[2], 144); epocha jeho *tvorivej* sily (Vlček, Dej. lit. slov. z 1923, str. 155); Pri *tvorivej* poezii vlastnej dlho... nevydržal (174); u Vlčka je aj ojedinelé prídavné meno

[1] „... Boh je nie taký náhlivý, ako my" (Kuk. II, 235).

[2] S obľubou užívané u Vajanského: bolo počuť *zvonivý* hlas Ellin (II, 13).

[3] U Kukučína: svietila malá lampa, jej *šimravé* svetlo rozlievalo sa len úzkym pruhom (I, 92).

[4] U Jégého: *túlavi* mnisi (Adam Šangala 172).

„tvorčí": jeho tvorčia sila básnická bola malá (168), ktoré bez rozpakov možno nahradiť formou *tvorivá*. Pre ňu jasne hovorí aj podstatné meno *tvorivosť*, odvodené z prídavného mena *tvorivý*.

Dietko?— O tomto tvare boli sme sa už zmienili pri posudzovaní Kolářovho vydania Damborského gramatiky (porov. SR IV, 114), kde sme boli o ňom napísali, že je to „poslovenčená česká forma dítko". Keďže ho uvádza aj školská gramatika Faměrova[1], z ktorej sa vyučuje na mnohých slovenských stredných školách, treba sa o veci zmieniť ešte raz a trošku obšírnejšie. Česká forma *dítko* svojou príponou *-ko* je deminutívum z kmeňa *dět-*, z ktorého je možný nominatív *děti*, ale jej predpokladné jednotné číslo **dět*[2] nie je doložené. Z tohto však nemožno vyvodiť deminutívum *dítko*; mohlo vzniknúť iba okľukou z deminutíva množného čísla *dítky* (k doloženému množnému číslu *děti*), a to tak, že k tomuto obyčajnému množnému číslu *dítky*(*-dietky*)[3] jazyk vytvoril si dodatočne aj jednotné číslo deminutíva *dítko*(*-dietko*), lebo ho potreboval. Pravda, stalo sa tak akiste pred úžením *ie* > *í*. Teda vývin bol takýto: *dietky-dietko* > *dítky-dítko*.

V slovenčine tento zjav nevznikol, ani nemohol vzniknúť, lebo nebolo preň ani podkladu, keďže sa nevytvorilo deminutívum *dietky*.[4] Živý jazyk mu vyhol tým, že k množnému číslo *deti* prikladal prívlastok *malý*, *drobný*, popri nich aj príčastie minulé trpné *neodrastený*, ako to dosiaľ robí v mnohých prípadoch, lebo nasilu netvorí od každého podstatného mena deminutívum. Príklady: Umrela, zanechala po sebe *malé, drobné deti* (úzus); Tam sú ešte všetko *malé, neodrastené deti* (úzus); *Malé deti* jedia chlieb, veľké srdce (porekadlo); z ničoho nič začnú... *deti drobné* sa mŕštiť (Taj. XII, 24); *drobunké deti*... v... prípeckoch čušia (Vaj. IV[2], 143). No má zaň aj podstatné mená, a to kolektíva *deturence, detušky, drobizg* a množné číslo *detváky: Deturence* moje, poslúchajte (úzus na západe), *Detušky* si chutne ujedajú (Vaj. I[2], 218); Ostalo dvoje detí — taký *drobizg* (Kuk. III, 138); „Ukladala som svoje *detváky*..." (Taj. IV, 39).

---

[1] Slovenská mluvnica a cvičebnica pre prvú a druhú triedu slovenských stredných škôl, 2. vyd., Praha—Prešov 1932, str. 77.

[2] Berneker, SEW, 196.

[3] Staršia forma pred úžením *ie* > *í* je *dietky*.

[4] Dneskajšie slovo *dietky* je z cirkevnej reči. Najviac sa ho užíva v modlitbách, náboženských pesničkách a kázňach, najmä vo výraze *dietky božie*, kde má význam obrazný.

Z toho vysvitá, že umelé deminutívum „dietko" nemá miesta v slovenčine, hoci deminutívum množného čísla *dietky* ho má ako slovo knižné, najmä v cirkevnej reči zaužívané. Ľudová reč z kmeňa **dět-* pozná iba deminutívum *dieťatko*, ktoré je utvorené od podstatného mena *dieťa* riadne, podľa systému slovenského jazyka, ako na príklad: *dievčatko* od *dievča*, *chúďatko* — *chúďa*, *vtáčatko* — *vtáča*, *zvieratko* — *zviera*; *kozliatko* — *kozľa*, *kuriatko* — *kura*, *prasiatko* — *prasa* ap.

Menovite a **najmä.** — Medzi týmito príslovkami nerobí sa rozdiel, príslovka *menovite* všeobecne sa kladie za *najmä*, hoci obidve majú rozličný význam, ako naň bol správne ukázal H. Bartek v SR[1] najmä na podklade starších dvoch slovenských slovníkov. Jedným slovom *menovite* nie je synonymom *najmä*; *menovite* = *podľa mena, menom,* aj *po mene.*[2] Bartek tento význam mohol vyvodiť iba „so stanoviska historického", keďže nemal po ruke nijakých iných publikovaných, tlačených dokladov okrem tých, ktoré uvádza z oných dvoch starších slovníkov; nemal ich ani z ľudovej reči. Mne tu vlastne ide jeho stanovisko upevniť, doplniť dokladmi zo živej reči, ktoré som zistil v bánovskom nárečí cez vakácie lanského roku. Staršie pokolenie aj v samých Bánovciach príslovku menovite pozná, ale nevie ju dobre vysvetliť, iba v príklade uviesť. Moja mati mi jej význam vysvetľovala na takomto rozhovore. *A.*: Čo nového v Bánovciach? *B.*: Pozatvárali Bánovčanov. Viete ktorých? *A.*: Nie! *B.*: Tak vám ich poviem *menovite.* — V Zemianskych Myticiach starý Valach zas mi *menovite* vysvetľoval na vete: Jeden pán, meno mu darujem, rozdrápal jednej dáme sukňu; *menovite* vám ho nepoviem, ako sa menoval. — Na Bobote ho zná ešte aj mladšie pokolenie: Nespomínajte ich *menovite,* lebo by mohli zbadať, že to o nich hovoríme. Poznajú ho aj v iných okolitých dedinách, najmä staršie pokolenie s dlhým *é*: *ménovite*; dlhá kvantita je tiež pri *méno.* V obecnej reči ho ani veľmi nepočuť. Žije ešte aj v Sliezsku. Toť kolega klasik, ztade rodák, bol ho užil v takejto vete: ... triedni sa žiadajú, aby napísali *menovite* žiakov náboženstva izraelského.

V takomto význame upotrebujme príslovku *menovite*, kde to len ide.

---

[1] SR III, str. 229—230.

[2] Dopĺňujem na podklade bánovského nárečia: spomínať voľakoho *menovite* (= *po mene*).

Teda do nového vydania Pravidiel slk. pravopisu patrí príslovka *menovite* s takým významom, aký má v živej reči. Svojím pôvodom je to vlastne adverbium od prídavného mena *menovitý*, ktoré mi s Bartkom možno uviesť iba z Bernolákovho Slowára. Cez tieto Turice dopytoval som sa naň po Bánovciach, ale naisto nepodarilo sa mi ho zistiť. Ale zato od jednej staršej ženy[3] pošťastilo sa mi ho počuť vo vete: *To je mémovité* (= to má dobré meno). Aj pán učiteľ V. Zajác, rodák od Uhrovca, mi tvrdil, že žije u nich, ale jeho význam nevedel sám hneď určiť. Ak by voľakto z čitateľov SR poznal toto adjektívum, nech naň upozorní redakciu.

Tu nám neišlo len o adv. *menovite* a prídavné meno *menovitý*, ale aj o celý systém prídavných mien, zakončených na *-ovitý*, ako *pracovitý*, *panovitý*[4], *trucovitý*, *hromovitý*[5], *bohovitý*[6], *vrchovitý* ap.

Rataj a oráč. — Obidve slová sú literárne, obidve sú aj v živej reči, lenže nie vždy pospolu. Vo východných nárečiach, ako ma bol informoval prof. A. Germuška, rodák od Prešova, je iba *oráč*, naproti tomu na západe, naisto v bánovskej doline, *rataj*, v Liptove je zväčša *oráč*, ale popri ňom aj *rataj*, ako to zisťuje Stanislav v Liptovských nárečiach (142), kde pod čiarou sa bol vyslovil, že Štúr v Nauke slovo *rataj* „mal asi z Dobrovského Lehrgebäude (1818, 31)". Ale tento predpoklad padá, lebo v celom bánovskom nárečí, teda aj v Uhrovci, v rodisku Ľudovíta Štúra, je iba *rataj; oráč* je celkom cudzie. Štúr slovo *rataj* naisto poznal zo svojho kraja! V tomto kraji *rataj* značí gazdu, ktorý druhému orie za peniaze alebo inú odmenu či výhodu.

Ak si gazda sám orie, na toho sa už nepovie *rataj*, iba opíše sa jeho činnosť slovesom orať: *gazda orie, oral, bude orať*. Ani jeho syn, prípadne paholok nie je ratajom; aj oni iba orú ...

Ináč *rataj* je veľmi staré vzácne slovo, a preto načim ho chrániť, aby ho slovo *oráč* nadobro nevytislo. Zachránime ho najskorej tak, ak mu vo všeobecnosti pridelíme ten význam, ktorý má v západnom nárečí, ale aj — podľa Stanislava — v Liptove, t. j. ak ním budeme označovať *oráča*, ktorý orie, robí cudziemu za penia-

[3] Od Evy Minarovjech, ktorá nevie čítať ani písať. Od nej mám tiež zachytené texty z nárečia v Sborn. Škult. (650—652).

[4] Príklad: Zavolal *panovitým* hlasom: „Bier!" (Kuk. XIII, 190).

[5] „Bodaj ti sto *hromovitých* bohov do duše udrelo (Prost. slov. pov., soš. 4., str. 134, z r. 1921).

[6] Každý *bohovitý* deň sa musím s ním jedovať (úzus).

ze; a ináč by *oráč* ako deverbatívum od *orať* značil každého iného, kto orie. Teda *rataj* by mal užší význam a *oráč* širší. Toto ustálenie pochopov neprieči sa zásadám lingvistiky, ktorá hľadá všade presné označenie. Toto by mohlo platiť všeobecne pre terminológiu poľnohospodársku. Odchýlky mohly by sa dopúšťať v próze, aby sme nerobili ujmu slovu *rataj* v tých nárečiach, kde má širší význam, shodný so slovom *oráč*. Tak to vyžaduje aj doterajší spisovný úzus: Kostolníci chodili rozkazovať, ale na roľu prišlo málo *ratajov* (Taj. XIII, 32); ukryl sa ... ratajom vedľa role do chrasti. „... aha, mladé drozdy!" volali rataji ... Ratajom kleply ústa na prázdno (Prost. slov. pov. soš. 4, str. 117); No ... Azda som rataja ani nezabil (Hronský, Tomčíkovci 126).

Ročitý a ročný. — Dneska skoro ani sa nerobí rozdielu medzi týmito dvoma formami, aj Tvrdý v svojom slovníku (2. vyd.) dáva im ten istý význam. Pravidlá slk. pravopisu uvádzajú síce každé osebe, ale bez vysvetlenia a príkladu, čím vlastne nijako neoznačujú a nezachraňujú rozdiel, ktorý je medzi obidvoma denominatívami z podstatného mena *rok*, tvorenými 1. príponou *-itý*: *ročitý* a 2. príponou *-ný*: *ročný*. Najlepšie si ho uvedomíme na výrazoch: *ročitý dôchodok*, *ročitá penzia*, to jest vlastne dôchodok, penzia podľa roku, na každý rok, s roka na rok. Naproti tomu *ročný*, ako vidieť na príklad z výrazu *ročný baran*, naznačuje, že ten baran má jeden rok; v skloneninách aj viac rokov podľa číslovky, ktorá je prvým členom skloneniny: *päťročný* (chlapec), *šesťročný*, *osemročný*, *desaťročný* atď. Podľa tohto *ročný plat* by bol plat jeden rok starý, zato aj správnejšie a jasnejšie je *ročitý plat*, a nie *ročný*, ako sa všeobecne užíva. Teda *ročitý plat*, *dôchodok*, *ročitá penzia*, lebo my chceme tu vyjadriť, že plat, dôchodok, penzia prichádzajú každým rokom, rok po roku stále, bez pretrhnutia súvislosti; ide tu o akési opakovanie v pravidelnom čase. Zato ani nemalo by byť *ročná výroba*, ale *ročitá*, ak ide o jednakú výrobu v rokoch po sebe nasledujúcich. Ak máme na mysli výrobu tohto roku, prípadne lanského roku, tak je to potom *tohoročná výroba* alebo *výroba tohto roku*, *výroba lanského roku*.

Na ten istý systém s podobným významom, ako je *ročitý*, možno uviesť zo slovenčiny aj adj. *výročitý*: *výročité sviatky* = sviatky podľa výročia; ďalej *očitý*: *očitý svedok* = svedok podľa očú; *peňažitý*: *peňažitá pokuta*, *podpora* = pokuta, podpora podľa peňazí; *svedomitý*: *svedomitá robota* = robota (urobená) podľa

svedomia, svedomite; *zákonitý*: *zákonitý plat* = plat podľa zákona; s trochu iným významom[1]: *večitý* od *vek, okolitý* od *okolie, končitý — koniec, mäsitý — mäso, polovičatý*[2] — *polovica* ap.

Ak hájime adj. *ročitý,* tak vlastne hájime celý systém denominatív na *-itý* (*-atý*). Voľačo príkladov: ... matka-vdova s *ročitou* penziou 300 korún (A. Kostolný, Slovenské matky, 150); Odsúdený k *večitej* žižni (názov básne Jána Smreka); Ročiaci chodia do kostola na *výročité* sviatky (úzus); *Mäsitú* kravu lacno kúpiš, ale nie mliečnu (úzus v Turci); uvaliť na voľakoho *peňažitú* pokutu (úzus). Rozhodne nie: exekvovať akúsi *peňažnú* pokutu (SMSS XXX, 48), ale *peňažitú.* Pravda, *peňažný ústav* je správne, ako tiež *výročná* zpráva, *mäsová* polievka, *večný* Boh, *ročné* dieťa ap.

Tu pri tomto ľahko bude poukázať aj na správnosť formy *ročite,* vlastne adv., utvoreného od adj. *ročitý,* miesto ktorého sa užíva formy *„ročne“,* adverbia, tvoreného od adj. *ročný.* Ani v tom náreči, kde niet adjektíva *ročitý,* neužíva sa adverbia *ročne,* ale tvarov od *rok* s predložkami, ktoré zodpovedajú významu adv. *ročite* (= podľa roka, do roka, na rok, na každý rok, v roku): Náš sused zarobí *do roka* vo fabrike aj 3000 korún (úzus); Role dal na päť rokov do árendy a *na každý rok* mu príde 30 meríc žita za árendu (úzus); Čo im pomáham, tým tvojim rodičom, to robí v *roku* aj 4000 korún, keby sa to všetko porátalo (úzus).

Z celého vidieť, že sa pýta v slovenčine robiť rozdiel medzi adjektívami *ročitý* a *ročný* a podľa toho rozdielu užívať adverbium *ročite,* ako to nachodíme na príklad u Jána Čajaka: Penziu nedostala (matka) ... len 60 zl. *ročite* zo Sextyho základiny (Kostolný, Slovenské matky, 51); u Jégého: ... z tisíc obyvateľov *ročite* umieralo šesťdesiat-sedemdesiat (Adam Šangala, 238); *Ročite* na to všetko doplácam do 500 korún (úzus). Ak je reč o sume a počte, užíva sa adverbia *ročite,* ináč skorej výrazu *každý rok,* na príklad: Našu rodinku si *každý rok* navštívime (úzus).

Večitý a **večný.**— Aj pri týchto adjektívach, ako to bolo pri *ročitý* a *ročný,* málokedy sa robí rozdiel. Sú si síce svojím význa-

[1] Tieto denominatíva prídavných mien označujú vlastnosť, že vec alebo osoba má to, čo predstavuje podstatné meno, na príklad *mäsitý* = kto má hodne mäsa atď.

[2] Formu *polovičatý* treba odvodiť od *polovičitý, lebo ináč nedala by sa ani vysvetliť zmena *c* > *č*; len -i- mohlo zmäkčiť *c* > *č*.

mom dosť blízke, ale nie celkom, je tu istý odtienok, ktorý možno najlepšie vypozorovať na príkladoch: ...i pani Barbora pribehala sa... so svojím *večitým* vyšívaním (Jégé, Adam Šangala, 112); Odsúdený k *večitej* žižni (Ján Smrek); ...ztratený je i... život budúci, a to na *večité* večné veky (Taj. II, 158); „...do vášho domu natískať (sa) nemôžem... keďby som na *večitú* roztržku mala prísť k vám." (Šolt. II, 159); Slávu ...v našich letopisoch na *večitú* pamätku zanechanú my usilujeme sa... povýšiť... Kdo je... keď môže... aby... svojému... národu... *večitú* chválu nezaopatril? (Juro Fandli, cit. z Čítanky[1] pre šiestu triedu, str. 9); ...prodali geg za *wěčitého* sluhu (otroka) kupcům (Kollár, Čjtanka, 75); Starí ľudia hovoria vždy *večitú* pravdu (úzus v Turci); U našich susedov je *večitý* krik, tam sa večite vadia (úzus). Hodno citovať aj doklad z novín od Trenčana dr. A. Kočiša: ...taktika *večitého* odkladania (Slov. pravda zo 16. mája). No soberme si ešte tu na pomoc aj adverbium *večite*, aby sme mohli lepšie, istejšie vycítiť význam prídavného mena *večitý*. Príklady naň: „...Aká zatvrdilosť nechcieť uznať, že bys' bola tam *večite* na prekážke!..." (Kuk. V, 171); Ten náš chlapec je *večite* hladný (úzus); *Večite* mi tu chodí na krky (úzus); Tí sa ti *večite* žerú (úzus). Význam *večite* = *bez prestania, stále, neprestajne, ustavične.*

Podľa tohto všetkého prídavné meno *večitý* má taký význam ako jeho synonymá *stály, ustavičný*. Tu ide iba o dlhšie trvanie, pri ktorom je možný koniec, zakončenie, naproti tomu adjektívum *večný* vyjadruje večnosť bez konca, prípadne bez počiatku a začiatku, čo zas vybadať z takýchto príkladov: Boh je *večný* (úzus); na *večné* veky by tú pravdu po dome hučaly (proroky) (Dobš. Prost. slov. pov. soš. 8., 3. vyd., str. 77); „Plnil som *večnú* lampu (v kostole)..." (Vaj. II², 186); *večné* zatratenie (cirkevný výraz). Obsah adjektíva *večný* dá sa charakterizovať tak, že jeho trvanie nie je ohraničené, významove trvá v nekonečnosti, čiže nie je skončiteľné. *Večitý* má význam ohraničený.

Bolo by len na škodu slovenskej reči, keby sme nechali úplne zaniknúť týmto prídavným menám na *-itý*, keď majú svoj špeciálny význam, odchýlny od adjektív, tvorených z toho istého podstatného mena na *-ný*.

[1] Čítanka pre šiestu triedu slovenských stredných škôl. Sostavil Jaroslav Vlček. Druhé vydanie upravil František Heřmanský. Praha 1931.

NOVÉ KNIHY.

Dr. Josef Holub: Stručný slovník etymologický jazyka československého, druhé, zcela přepracované a doplněné vydání, nákladem Československé grafické Unie a. s. v Praze 1937.

O prvom vydaní tohto slovníka obšírnejšie som písal v SR III, 114—122 a 151—159. Autor, ako sám uznáva v predhovore druhého vydania, uznal mnou mu vyčítané hriešky a povrchnosti proti slovenčine a pousiloval sa kadečo ponaprávať. Autorovu dobrú snahu a pochopenie, so strany českej voči slovenčine tak zriedkavé, tu konštatujeme.

Som presvedčený, ba viac, že autor sa neohradí proti mojej novej výčitke: jeho slovník je vlastne slovníkom českého jazyka, v ktorom sú slovenské slová juxtapozične poukladané len práve tak ako srbské, ruské, poľské a pod.

V takejto forme Holubov slovník nesmie si nárokovať prívlastok československý.

Slovenským heslám patrí v slovníku jazyka československého samostatné miesto. Nestačí na pr. slk. *jav* postaviť proste za č. *jev*, slk. *jaz* za č. *jez*, slk. *ihla* za č. *jehla*, slk. *tĺk* za č. *tluk*, slk. *štrk* za č. *štěrk*, *kŕč* za *křeč*, *čerešne* za *třešně*, *škrek* za *skřek*, *škorica* za *skořice*, *pre* za *pro*, *prie* za *prů*, *rebro* za *žebro*, *vemä* za *vymě*, *povraz* za *provaz* etc., etc.

Holubov slovník taký, aký je, môže sa nazývať nielen československým, ale hoc i českolitovským, českopoľským, českoruským a pod.

Ak smieme, to autorovi radíme, aby najbližšie vydanie slovníka spracoval v tomto smysle: české slová nech majú osobitné heslá s etymologickým aparátom a tak i slovenské slová, ktoré sa systémove odkláňajú od slov českých, a tak potom alfabeticky nepatria pod české heslá, nech majú osobitné postavenie s odkazom na patričnú etymologiu pri českom hesle; etymologia slovenských svojskostí podá sa pri slovenskom hesle.

Predstavujem si to takto:

pri č. hesle *jílek* uvediem patričný etym. aparát a za staroslovienskym alebo staročeským tvarom uvediem slk. *ľuľok*, ale v alfabetickom poriadku uvediem zasa slk. heslo *ľuľok* s odkazom na *jílek*, ev. *lilek*.

Pri hesle č. *jilm* by som neuviedol slk. *brest*, ale by som ho uviedol ako samostatné heslo *brest* (slk.), jeho etymologiu a poznámku: č. *jilm*.

Podobne slovo *keťa* (slk.), jeho etymologiu a poznámku: č. *kartáč*. Atď.

Takto vystrojený slovník by sme mohli potom nazývať etymologickým slovníkom jazyka československého. Terajšia jeho forma tomu nevyhovuje, lebo pre Slováka nemá takej ceny ako pre Čecha.

Iste my Slováci máme na to plné právo, aby v etymologickom slovníku jazyka čsl., ktorý jazyk má podľa zákona dvoje rovnoprávnych znení: české a slovenské, i slovenské heslá mały v slovníku také miesto, aké im podľa zákona patrí.

Z terajšej formy slovníka Holubovho môžme smele vyvodiť:

po 1. podradné postavenie slovenského znenia čsl. jazyka;

po 2. Slovák má rozumieť českému zneniu, ale Čech nemusí rozumieť slovenskému zneniu čsl. jazyka.

Kde je potom parita, ktorú zákon zaručuje obom zneniam?

Z tohto nedostatku slovníka neviníme autora, len mu toto dobromyseľne pripomíname, aby v budúcnosti mohol vyhnúť podobným výčitkám.

Dosiaľ sa to praktikovalo s jazykom čsl. všetko tak, ako to urobil Holub. No neprávom. V takých publikáciách, ktoré si nárokujú privlastok „československý", my Slováci dožadujeme sa toho práva, ktoré nám zabezpečuje jazykový zákon. Toto naše snaženie nesmie nám zazlievať nik!

Veď nepredpojatý odborník i v terajšej forme slovníka zbadá to more systémových odchýlok a musí sa nesklátiteľne presvedčiť, že tu ide o dve, hoc i blízke, jazykové štruktúry slovanské. My na tomto mieste nechceme a nebudeme presviedčať o tom nikoho. Kto sa vie dívať na vec objetívne, sám sa presvedčí, alebo už sa presvedčil.

Holub sa dopustil maličkej netaktnosti, keď v sozname časopisov neuviedol SR, hoci z nej čerpal. Uvádza Našu řeč a iné odborné časopisy, len SR chýba. Neverí sa nám akosi, že by to Holub bol náročky spravil, ako sa to inde robieva.

Existencia československého jazyka sa dokazuje a je dokázateľná len ontologicky, t. j. pochopom samým, a vieme veľmi dobre, že z existencie pochopu nevyplýva aj existencia jeho obsahu. Boly síce časy, keď Slováci písali jazykom čsl.., t. j. česká jazyková osnova bola poprestýkaná viac-menej slovenskými slovami, frázami, ale na českej strane ani toho nebolo, ba Flajšhans hádzal slovakizmy s germanizmami do jedného vreca.

I najzápalistejší stúpenci a propagátori čsl. jazyka hádžu termínom čsl. bez všetkej zodpovednosti čiste podľa svojho subjektívneho presvedčenia, alebo hádam vplyvom svojej subjektívnej zbožnej túžby.

V praktickom živote a v konkrétnom teoretizovaní padajú potom často do nemilých nekonzekventností. Čiste analogicky predpokladajú platnosť nových pochopov aj pre najstaršie časy. Hovoria o pračeskoslovenčine, ale v bližšej nám epoche poznajú len staročeštinu. Prečo

nehovoríme o pračeskoslovenčine, o staročeskoslovenčine v znení českom a slovenskom? Veď keď dnes jazyk československý má dvoje znení, musel ich mať i v najstarších časoch, tobôž, keď sa hovorí o pračeskoslovenčine cele presvedčivo. Nepýta sa potom hovoriť aj o staročeskoslovenčine? Buďme len trochu dôslední!

Nebudem ďaleko pravdy, keď poviem, že takéto chápanie jazykových javov je neskorým výhonkom formalizmu a dočkáme sa hádam i toho, že v rodisku formalizmu najdú sa jazykospytci, ktorí sa pousilujú vytvoriť termíny: prasovietsky, starosovietsky a novosovietsky jazyk v znení tom a tom.

Taká dialektika hádam viac škodí dobrej veci tým, že predbieha život v jeho nezadržateľnom imanentnom vývine a retarduje celý komplex otázok postulátu budúcnosti.

Škoda, že Holub v svojom slovníku prijíma túto extraterminológiu, ktorá nemá nielen praktickej, ale ani štátnopolitickej hodnoty, akú jej hádam cele dobromyseľne priznávajú jej pôvodcovia i zastancovia, lebo rozmýšľajúci svet dnes nerád padá do okov subjektívnych zbožných túžob jednotlivcov, čo by tie túžby boly hoc veľmi líškavé. Dnes uplatňuje sa deľba roboty a práce, čiže sociálny komplex diverguje, ktorá divergencia strha so sebou i jazyk, ktorý je tiež len javom sociálnym.

Práve nové spoločenské rozvrstvenie vytvorilo niekoľko druhov spoločenských jazykov tohože jazykového kolektíva, tejže jazykovej nadstavby. Správne to napísal Mencken (viď o tom SR V, 219), že keby sa jazyky nerozchádzaly, rozprávali by sme ver' ešte i teraz akýmsi dialektom prasanskritu.

V zavádzaní nových termínov fiktívneho obsahu treba byť opatrným a konzekventným.

V úvode spomína Holub termíny, ktoré neosvetlí dostatočne. Akže pokladám za potrebné uviesť termín „ražené předopatrové (palatální)", to pýta sa vysvetliť, čo je to tá *razená intonácia*, ba čo je *intonácia* vôbec, keďže predkladám slovník pre širšie v jazykovede menej obučenejšie publikum. Nestačí povedať (III. str.), že ide. *s* prešlo pred samohláskou v *ch*. Filológovia pri objasňovaní tohto zjavu všeobecne sa držia toho, čo hovorí Vondrák v svojej VslG I², 431 a nasl.

Vkĺzly sa do knihy dosť závažné tlačové chyby. Tak na pr. na str. VI. čítame *v kuos* m. *ułkuos* alebo správnejšie a v jazykovede bežnejšej forme *vlqos*, potom čítame tamže *t t* m. *tłt*.

Zo zákona praslovanskej depalatalizácie by sme mohli slovenčinu cele vyňať pri depalatalizácii dentál a taktiež pri apikálnom *l*. Veď máme v slovenčine len *ťahať, ďatel, ďaleko, ďasno, púť* a pod. Zasa naopak *r* v slovenčine vôbec depalatalizovalo.

Holub na str. VII. neudáva správny vid slovenský: za č. *tahati* malo stáť *ťahať*, nie *ťiahnuť*, čo by mohlo korešpondovať s č. *táhnouti*.

Prečo by nemohlo byť v slk. *hrable, hrobľa, pľuť* takzv. *l*-epentetické? Trávníčkov výklad v Historickej ml. čsl. je vyšticovaný ako všetky jeho výklady, ktoré sú tendenciózne.

Holub mal uvádzané doklady z ruštiny a srbštiny opatriť prízvukom. Slovník by tým bol veľa získal.

Na mieste Holubovom nebol by som dal (X) do poznámky, že slk. slová typu *rásť, lakeť* sa vraj asi neprávom vykladajú ako juhoslavizmy. Novák v svojej štúdii (Sborník Škultétyho 576—606) nepopierateľne dokázal, že tie typy sú v slč. juhoslavizmy. Nazdávam sa, že do slovníka vôbec nepatria polemické poznámky.

Veľmi smelé a ničím neodôvodnené je tvrdenie, že slk. striednice za *ъ, ь>o, a* sú neskoršími obmenami československého *e*.

Bez podrobného zisťovania prípadov zmien *ъ > e, ь > o, ь > a*, potom *ъ>e, ь>o, ь>a* môžeme sa bezpečne vysloviť v tom smysle, že stredná slovenčina, na štruktúre ktorej spočíva spisovný jazyk slovenský, má sústavne tieto jerové vokalizácie: *ъ>e, ь>o*. Hodne prípadov je, pravda, *ъ>a, ь>o, ь>a*, no málo so zmenou *ъ>e*. Týmto svojím systémom slovenčina sa veľmi blíži veľkoruštine. Ojedinené zmeny *ъ>a, ь>o, ь>a*, dokazujú len to, že stredná slč. bola v čase tých zmien pod vplyvom jazyka juhoslovanského. Slová, v ktorých sa javia naostatok spomínané zmeny, sú všetko konkréta z každodenného života: *dážď, chrbát, mach, daska, lan, orol, ocot* etc.

Načim bolo poznamenať, že v slč. *dj, tj*, prešlo v *dz, c*.

Predpokladané tvary v jazykospyte označúvame hviezdičkou, a tak ich mal označiť aj autor (XI): pč. desiat- nebo desäť-, pč. piatі nebo päti malo byť *desiat- nebo *desäť-, pč. *piati nebo *päti, ako to má pri ostatnom príklade pč. *vediá.

Treba bolo pripomenúť, že v slč. nenastala zmena *čr>stř* vôbec!

Autor mohol podotknúť, že v slč. v slabike *lě* jotácia zostala: *chľiep, chľieu, ľietať, naľiehať, ľeto, ľes* etc. (písané foneticky). Čudný je výklad, že jotáciu v tých pozíciách stratila i slč., ale vraj potom zasa sa vrátila analogicky, keď každé dlhé *é>ie* v slč. Takéto výklady mi pripomínajú hračky detí na bábiky.

Obšírnejšie treba bolo prehovoriť o kvantite. Hlavne treba smele povedať, že starý akút sa v slč. kráti, kým v č. sa dĺži, na pr.: *lipa — lípa, jama — jáma, slama — sláma* etc.

Záverom: českí čitatelia nežiadajú si počuť už raz v otázke pomeru češtiny a slovenčiny aj iné stanovisko, ako sa im podáva o slovenčine v konvexnom českom zrkadle?

O iných nedostatkoch Holubovho slovníka so stanoviska slovenského nateraz písať nejdem.

Ján Mihál.

Henrich Bartek:

BUDÚCNOSŤ SLOVENČINY.

(Dokončenie.)

Pre vedeckú reč je veľmi dôležité, aby sa bez vážnej príčiny nemenily doterajšie zaužívané názvy, ktorých významová jednoznačnosť je jasná. Veď slovník spisovnej reči slovenskej je preplnený rozličnými synonymami, z ktorých postupne a pomaly ustaľuje sa niektorý názov ako odborný termín, preto tým viacej treba chrániť tie odborné názvy, ktoré nemajú synonym a ktoré takýmto činom tvoria najustálenejšiu časť vedeckej reči slovenskej. A jednako náhrada zaužívaných vedeckých názvov je v istých prípadoch oprávnená, a to vtedy, keď odborný názov už nevyhovuje požiadavkám gramatickým, alebo keď jeho významová jednoznačnosť môže sa stať pochybnou. Tak na príklad v odbornej terminologii badať snahu, čo raz mocnejšiu, že dvojslovné názvy nahradzujú sa názvami jednoslovnými. Príčina tohto zjavu je predovšetkým gramatická: z dvojslovných názvov ťažko sa robia prídavné mená, ktoré odborná reč vždy viac potrebuje, naproti tomu jednoslovné názvy sú vhodné na tvorenie prídavných mien. Príklady nám osvetlia vec. V Ledényiho anatomickom názvosloví slovenskom namiesto doterajších častejších názvov „horná čeľusť" a „dolná čeľusť" ustaľuje sa podľa stavu v niektorých slovenských nárečiach slovo *čeľusť* na označenie hornej čeľuste, slovo *sánka* na označenie dolnej čeľuste. Autor musel takto riešiť vec, aby sme mali v lekárskej terminologii pohodlné prídavné mená *čeľustný,* nie „hornočeľustný", *nadčeľustný,* nie „*nadhornočeľustný*", podobne *sánkový,* nie „dolnočeľustný", *nadsánkový,* nie „naddolnočeľustný". I neodborník pobadá kostrbatosť prídavných mien z dvojslovných termínov. V tomto prípade ohľad čiro gramatický kázal zámenu dvojslovných termínov jednoslovnými názvami. Inokedy zas zaužívaný odborný názov, najmä dvojslovný, stáva sa s významovej stránky nie dosť presným, preto na príklad starší názov „železový betón" ustupuje novšiemu pomenovaniu *železobetón,* i keď niektorí českí jazykospytci zastávajú sa tvaru staršieho. Tendencia nahradzovať dvojslovné názvy jednoslovnými je taká silná v odbornej reči, že sa uplatňuje vždy viac a viac. Donedávna mali sme len *malé mestá, veľké mestá, malé obchody, veľké obchody,* a dnes už rozlišujeme medzi významom názvov

malé mesto a *malomesto, veľké mesto* a *veľkomesto* a pod., keďže celkom dobre možno si predstaviť *malé veľkomesto* a *veľké malomesto* a pod. Teda stále rastúca snaha významove diferencovať rozličné názvy spôsobuje zmeny aj v ustálenej časti odborného názvoslovia slovenského. No uznať sa musí, že takéto zmeny sú oprávnené, i náležite odôvodnené a značia obohatenie reči. — Rozumie sa, že náhradou dvojslovných termínov nemusia byť vždy složené slová. Často prijme sa vhodná prípona, na príklad: u Ledényiho miesto názvu „slzný vak" je *slzník*, slovo nové, utvorené podľa slova *žlčník*. Autor mal istotne na mysli prídavné meno *slzníkový*, ktoré je rozhodne pohodlnejšie než „slzovakový" alebo „slznovakový". Ako vidno z týchto príkladov, môžeme vysloviť zásadu, že *zmeny v ustálených odborných názvoch sú oprávnené z vážnych príčin gramatických a významových*, lebo nevyhnutná potreba pohodlných, tvorivých a presných názvov je silnejšia ako jazyková tradícia, ktorej sa nikdy neslobodno meravo pridržať na ujmu vedeckej reči, kde vždy rozhoduje nevyhnutná potreba nad tradovanými formami.

Slovenské odborné názvoslovie borí sa s veľkými ťažkosťami pri synonymách, ktoré najmä pri konkrétach sú veľmi časté v našich nárečiach i v spisovnej reči, kde popri sebe stretáme množstvo rovnoznačných slov. Vhodný výber z niekoľkých jestvujúcich názvov spravovať sa musí nielen zreteľom na literárnu tradíciu, ktorá ukazuje väčšiu alebo menšiu častosť niektorého synonyma, ale aj ohľadom na najväčšiu srozumiteľnosť voleného názvu. Niekoľko príkladov objasní nám vec. V krásnej próze i v odborných spisoch stretáme sa s rovnoznačnými slovami *viečko, víčko* a *mihalnica*. Rozumie sa, že nemožno mať nijakej námietky proti synonymám, keď ich spisovateľ užíva hlavne z príčin estetických, lež v odbornej terminologii požadovať musíme, aby sa z niekoľkých rovnoznačných slov určilo jedno ako termín. V tomto prípade anatomická terminologia slovenská ustálila slovo *mihalnica* ako najvhodnejšie, pravdepodobne preto, že koreň slova je každému srozumiteľný a že pri slove *mihalnica* niet nijakých hláskoslovných neistôt ako pri tvaroch *viečko-víčko*. Už v Bernolákovom Slowári slovenskému *mihať* zodpovedá latinské *palpebrare* a slovu *mihalnica* latinské *palpebra*. Výberom slova *mihalnica* odborná terminologia získava na jasnosti a zároveň odstraňuje sa hláskoslovné kolísanie. Niekedy v nárečiach je také množstvo rovnoznačných

názvov, že odborník stojí pred veľkými ťažkosťami, ktorý vybrať. Dr. O. Ferianc v svojom návrhu ornitologického názvoslovia uvádza tieto synonymá vtáka, ktorého latinský odborný názov je Coccothraustes coccothraustes: glezg, glezog, gľozog, gľodzog, gľazog, gľask, dlesk, čerešniak, čerešniarik, čerešniar, bukviar, hrubopysk, tarkáčik a pod. Z týchto názvov pre názvoslovie vtáctva odporúča slovo *glezg*. Keď hľadáme príčiny takéhoto výberu, konštatujeme, že slovo *glezg* je v tomto aj v odvodenom znení najčastejšie, že názvy „čerešniar, tarkáčik" atď. funkčne nevyhovujú. Ostáva len vysvetliť, prečo z rozličných hláskoslovných obmien vyberá sa práve tvar *glezg*. Ako tvary gľadzog, gľozog, ukazujú, v pôvodnom tvare bola samohláska *e*, ktorá v istých nárečiach sa mohla zmeniť na *a* alebo *o*. Počiatočné *g* pochodí naisto z pôvodného *d*, teda ide tu o dialektickú zmenu *d* v *g*, podobne ako v slove *glhý* z *dlhý*. Hláskový systém spisovnej reči by žiadal, aby sa uzákonil tvar **dlezg*, lenže vývinom slovo *glezg* natoľko sa odchýlilo svojím znením od pôvodného *dleskъ*, že uzákonenie zrekonštruovaného tvaru nebolo by oprávnené. Nuž z rozličných hláskových obmien toho istého slova načim vybrať ten tvar, ktorý je najsrozumiteľnejší a ktorý vyhovuje i štruktúre spisovných slov, a takým tvarom je *glezg* (česky dlask). A keďže pôvodný tvar *dleskъ* je onomatopoický, jeho hláskoslovná obmena *glezg* nijako nenarušuje etymologickú súvislosť s inými slovami, utvorenými z koreňa *dlesk-*, lebo ich proste niet. — Iný príklad. Za Oriolis oriolus uvádza dr. O. Ferianc tieto synonymá: vlha, koluhavlha, koľuha, koluhaluha, kolovlha, kovlha, pivúň, žltý drozd, žlna, brhel, poštrk, včelník a pod. Slová *žlna* a *drozd* označujú iné rody vtákov, preto v tomto prípade nevyhovujú; najpôvodnejší je názov *vlha*, pri ňom neprídeme do pochybností, o ktorého vtáka ide, a preto je zároveň i najvhodnejší názov pre odbornú terminologiu. — Nemožno nám na tomto mieste podrobne prebrať rozličné kritériá, ktoré sa uplatňujú pri výbere vhodného názvu z rozličných jestvujúcich synoným. Ako hlavnú zásadu možno vypovedať toto: *z rozličných synonymných názvov treba vybrať pre odbornú reč jeden, a to ten, čo najlepšie vyhovuje požiadavke srozumiteľnosti a svojou ústrojnosťou neprieči sa štruktúre spisovnej reči.* Podľa možnosti prednosť treba dávať takému názvu, ktorý najlepšie označuje funkciu patričnej veci alebo živočícha, lebo odborný názov je tým hodnotnejší, čím lepšie vyjadruje funkcionálnu stránku. No

dôsledné uskutočnenie tejto zásady je dosť často nie možné, keďže pri jestvujúcich synonymných názvoch pre niektoré konkrétum niekedy ani jeden názov nevyhovuje požiadavke funkčnosti, lež jednako v záujme lexikálneho súvisu treba ho vybrať a netvoriť umelý názov. Ak pri výbere vhodného odborného názvu z niekoľkých synoným bude sa u nás dbať na funkčnú stránku vybraného slova, odborná terminologia slovenská môže byť kvalitnejšia než na príklad terminologia niektorého iného jazyka so starými ustálenými názvami, kde sa funkčné stanovisko nemohlo uplatniť v takej miere ako u nás. S tejto stránky je slovenčina rozhodne vo výhode oproti jazykom so starou tradíciou vo vedeckom názvosloví. Pravda, bude povinnosťou príslušných odborníkov, aby pri ustaľovaní názvoslovia svojich odborov presne vymedzili, ktoré funkcie pokladajú za najdôležitejšie, a aby aj podľa toho určovali výber slov pre odbornú terminologiu. V tejto veci lingvistika môže len naznačiť metodu, lež neprichodí jej riešiť konkrétne prípady.

Rozvoj rozličných odborov vedeckých prináša so sebou potrebu celkom nových názvov, pre ktoré niet opory v spisovnom alebo nárečovom slovníku. Tu odborná reč má niekoľko možností. Alebo prijme a hláskoslovne si prispôsobí cudzie slovo, alebo si utvorí celkom nové slovo z domáceho kmeňa, alebo niektorému domácemu slovu dá nový význam. Proti prijímaniu cudzích názvov najmä v terminologiách, ktoré sú obmedzené len pre malú skupinu odborníkov, nemožno nič namietať. Ale už v odboroch, ktoré sú veľmi rozšírené, cudzia terminologia je skôr ťarchou, lebo význam cudzích názvov ostáva zväčša skrytý. A preto len schvaľovať treba snahy po vlastnej terminologii chemickej, strojníckej, lekárskej a pod. Všimnime si na príklad chemickú terminologiu. Slovenskí chemici z ľudovej reči mohli by použiť len veľmi málo názvov na označenie slúčenín, bo ľudová reč ich menuje podľa farby alebo chuti, naproti tomu v chemii tieto znaky ako vedľajšie nijako nerozhodujú, keďže chemik musí klásť dôraz na zloženie látok, a nie na ich farbu alebo chuť. Z tej príčiny česká chemická terminologia opustila niektoré starobylé domáce názvy a utvorila si celkom nové anorganické názvoslovie podľa zásady funkčnosti a v duchu sústavy Mendelejeva. Utvorila si pomerne šťastné pomenovania prvkov podľa ich vlastností: vodík, uhlík, kyslík, sodík atď., príponám prídavných mien dala nový význam, a to tak, aby podľa gramatickej štruktúry slova mohol sa ľahko

napísať chemický vzorec slúčeniny. Pre túto svoju vlastnosť je anorganická terminologia česká vynikajúcim činom nielen so stránky chemickej, ale aj jazykovej, lebo ukazuje veľké možnosti, ktoré majú slovanské jazyky pri tvorení terminologií nových odborov. Námietky niektorých jazykospytcov, ktorí sú zásadne proti všetkému, čo nemá opory v tradícii, nie sú správne, lebo zahatili by sme rozvoj ducha, keby sme mu dovolili vyjadrovať sa len tými slovami, ktoré doteraz spisovná reč má, alebo ktoré žijú v nárečiach. A najmä vo vedeckej reči ustavične sa tvoria nové pojmy a nové názvy pre nové veci, pre ktoré musíme si utvoriť vlastné pomenovania. Z takéhoto obohacovania jazyka nemôže mu vzniknúť nijaká škoda. Ani v slovenčine prijatím hláskoslovne prispôsobenej anorganickej terminologie českej nepoškodí sa reč, podobne ako sa v češtine nepoškodila. Keby sme v slovenčine ostali pri anorganickom názvosloví medzinárodnom, obťažili by sme prácu našim chemikom. Keby sme si vymysleli celkom nový systém názvoslovia, odchodný od českého, nič by sme nezískali, lebo bol by priam taký umelý ako český, no viedlo by to k chaosu, keďže naša chemická literatúra ešte dlho bude utisnutá na českú. Ináč túto vec riešila už prax v prvých rokoch poprevratových, keď sme v školách prijali hláskoslovne prispôsobenú českú anorganickú terminologiu. — Pri tvorení nových odborných názvov ostáva ešte tretia možnosť: použiť niektoré nárečové slovo a dať mu umelo patričný význam. Tento spôsob je častý aj v iných jazykoch, a preto pri obozretnom postupe môže značiť veľkú výhodu pre jazyk, lebo vždy je lepšie použiť jestvujúce slovo než vymyslieť celkom nové slovo, keďže v prvom prípade máme takmer istotu, že existujúce slovo je so stránky štrukturálnej dobre tvorené, čo neplatí vždy o novotvaroch. — *O slovách pre nové veci alebo pojmy platí toto: 1. alebo sa hláskoslovne prispôsobí cudzie slovo, 2. alebo sa utvorí celkom nové slovo, 3. alebo konečne niektorému existujúcemu slovu, či už v spisovnej reči a či v nárečiach, dá sa nový význam.* Netreba dokazovať, že i v tomto prípade načim dbať o stanovisko funkčné ako vôbec pri odbornej terminologii. Rozumie sa, že naše upozornenia vzťahujú sa nielen na pomenovanie konkrét, ale aj abstrákt, a práve pri abstraktách je najviac ťažkostí, lebo tu obyčajne niet opory v ľudovej reči a nárečiach. Náš jazyk ustavične sa obohacuje slovami pre abstraktá, čo je celkom pochopiteľné, lebo rozvoj vied a myslenia privá-

dza nevyhnutne k tvoreniu nových slov pre nové pojmy, ktorých predtým v reči nebolo. *Tvorenie nových slov pre nové pojmy je nevyhnuteľnosť, ktorej sa nemôže vyhnúť nijaká vedecká reč.* Pravda, i tu treba dbať na doterajší vývinový smer našej reči. Dejiny spisovnej slovenčiny ukazujú, že na príklad prijímanie a robenie termínov pre abstraktné pojmy podľa ruského spôsobu je nevhodné a nemohlo sa ujať, keďže skoro celá naša duchovná tradícia je úzko sviazaná s myšlienkovým svetom západoeuropským, a preto aj vedecké termíny sú často prostým prekladom termínu latinského, nemeckého, francúzskeho, či českého. Ktokoľvek sa pokúsil v tomto smere o inú jazykovú orientáciu, neosožil slovenčine, ktorá prirodzenou svojou silou bránila sa inej duchovnej a teda aj rečovej orientácii. Preto radšej prijímame doslovné preklady termínov západoeuropských (takzv. kalky) než slová ruské, ktoré často svojou ústrojnosťou aj kmeňom sú nám cudzie, nesrozumiteľné.

Z toho všetkého čo sme povedali o vedeckom názvosloví slovenskom jasne vyplýva, že slovenčina musí si sústavne tvoriť a dotvárať vlastné odborné názvoslovie, a musí sa pritom spravovať nie fiktívnymi predpokladmi, ale skutočným jazykovým stavom a jeho potrebami, len takýmto činom môžeme zaistiť náležitú budúcnosť slovenčine ako jazyku, ktorý vyhovuje všetkým potrebám duchovného života.

*

Budúcnosť slovenčiny je zaistená v tých smeroch, kde už má značnejšiu tradíciu, teda v beletrii, naproti tomu v ustaľovaní vedeckej terminologie postupuje sa u nás pomaly, a nie vždy podľa potrieb jazyka. Tento nedostatok súvisí s malým hodnotením a napomáhaním vedeckej práce slovenskej. Málo si uvedomujeme, že veda ako prejav myslenia je znakom duchovnej sily národa. Položení na rozhraní západnej a východnej Európy, pričlenení k západoeuropskému mysleniu už dlhé stáročia, musíme v duchu tejto myšlienkovej sféry klásť náležitý dôraz na prácu vedeckú. V západnej Európe za národ sa pokladá len také kolektívum, ktoré má spisovnú reč plne vyhovujúcu všetkým požiadavkám, takže je súca na vyslovenie všetkých duchovných oblastí, najmä vedeckej. Bez náležite rozvinutej vlastnej vedy nemohli by sme byť rovnocenným národom v duchovnom súručenstve národov. No vlastná veda je nemysliteľná bez vlastnej odbornej terminologie. Ak v mi-

nulosti slovenskej prevládal skôr moment citový, ak sa duchovná opora hľadala predovšetkým v dielach beletristických, ktorých najdôležitejšou zložkou je účel estetický, tak v prítomnosti a budúcnosti musíme sa usilovať, aby sme čím skôr dosiahli primeranú úroveň aj v oblasti čiro rozumovej, ktorej predstaviteľom je veda. Bez vysokých škôl naozaj slovenských náprava v tejto veci nemôže sa očakávať od zmeny rečových pomerov, lebo reč, i vedecká reč, je iba dôsledkom a výsledkom spoločenských a národných faktorov, ktoré doteraz pre rozličné príčiny dostatočne nenapomáhajú potreby slovenskej vedy.*

ROZLIČNOSTI.

Adresy. — Terajšie zvyklosti pri písaní adries sú hodne nejednotné. Niektorí píšu podľa staršieho spôsobu tak, že skloňujú meno príjemcu listu aj miesto určenia, na príklad: Veľactenému pánu Andrejovi Slušnému v Žiline. Takéto písanie adries vyhovuje síce duchu jazyka, ale je veľmi nepraktické, lebo obťažuje prácu na poštách. I Francúzi, ktorí majú starú a veľmi vyvinutú jazykovú kultúru, neskloňujú priezviská a miestne mená v adresách, hoc ináč skloňovanie podstatných mien nie je cudzie ich jazyku. Francúzi píšu: Monsieur Jean Lebon Lyon, a nie „À monsieur Jean Lebon à Lyon"; teda v adresách neskloňujú. — Text adries na listoch pokladáme za značky, ktoré nenačim skloňovať. Neprehrešíme sa proti jazyku, ak budeme dôsledne písať takto:

Veľactený pán
Andrej Slušný,
profesor,
Žilina,
Námestie slobody 25.

Nelogické a nepraktické je písanie adries, kde sa opakujú slová *pán, pani, slečna.* Nepíšeme: Veľactený pán pán Andrej Slušný atď. Zbytočným opakovaním slov pán, pani, slečna nepreukazujeme nijakú osobitnú úctu.

V ostatných rokoch začína sa písať na adresách najprv miest-

* Záverom k tomuto článku poznamenávame, že písali sme ho najmä preto, aby sme vzbudili diskusiu o budúcnosti slovenčiny, a preto nijako sme nemohli vyčerpať všetky problémy, týkajúce sa tejto otázky.

ny názov a len potom meno príjemcu listu. Do tých čias, kým medzinárodná dohoda poštových správ nerieši túto vec, nepíšme podľa tohto nového spôsobu, lebo tým vzniká nejednotnosť, ktorej sa treba vyhnúť.

Na listoch do cudziny píšeme miestne názvy v úradnej reči patričného štátu, lebo aj my požadujeme, aby sa nepísalo Zsolna, ale Žilina.

Akože. — Toto slovo píšeme dovedna, keď značí to isté ako slová *áno, hej, pravda, pravdaže,* na príklad na otázku: *Máš sa dobre?* možno odpovedať: *Akože!*

Andrej, Ondrej. — Úradná reč pozná len krstné meno *Andrej,* no v krásnej próze a v ľudovej reči žijú tvary *Ondrej, Ondrejko, Ondriš* ap. Medzi tvarmi *Andrej* a *Ondrej* je podobný rozdiel ako medzi *Jozef* a *Jožo, Jožko*; *Ján* a *Jano, Janko*; *Mária* a *Mara, Marka*; *Anna* a *Hana, Hanička* ap. Pri väčšine krstných mien slovenských máme dve zreteľne oddelené vrstvy: cirkevné (úradné) krstné mená a ľudové krstné mená. Tento rozdiel treba rešpektovať.

Anjelik. — V zdrobnelom slove *anjelik* je krátke *i*, lebo predchádzajúce *je* pokladá sa za dvojhlásku, a preto podľa rytmického zákona nemôže nasledovať dlhá samohláska. Z tej istej príčiny píšeme aj *evanjelik* s krátkym *i*.

Anti-.— Namiesto latinskej predpony *anti-*, kde len možno, dávame rovnoznačnú domácu predponu *proti-*, a to aj v cudzích slovách. Píšeme antialkoholický, antiklerikálny, ale aj protialkoholický, protiklerikálny a pod. Najmä v zaužívaných slovách cudzieho pôvodu hodno písať *proti-* miesto *anti-*, lebo slová s pôvodnou predponou sú srozumiteľnejšie väčšiemu počtu Slovákov.

Arch-hárok. — Z latinského *arcus* vzniklo v slovenčine *hárok*, a to preto, že slovenčina nezniesla koncové *-rk*, ktoré ako ťažkovysloviteľné odstraňovala pridaním vkladnej samohlásky *o* (porov. Ružomberok, Kežmarok, kde *o* odstraňuje nepohodlné *-rk* nemeckých slov).

Armén. — Pravidlá slk. pravopisu kážu písať Armen s krátkym *e*, hoci vyslovujeme dlhé *é*. Treba písať *Armén*, aby sme mali skutočne živé prídavné meno *arménsky*. Arménsky jazyk voláme arménčinou.

Bažiť po niečom. — Sloveso *bažiť* viaže sa priam tak ako *túžiť*. Bežný je výraz *bažiť po peniazoch*, nepočuť „bažiť za peniazmi".

Bo. — So spojkou *lebo* rovnoznačná je spojka *bo*, ktorá v súčasnej beletristickej reči ustupuje do úzadia. Boj proti spojke *bo* nie je nijako oprávnený. Štúrovci písavali aj v próze *bo* popri *lebo*. I básnická reč nevyhnutne potrebuje kratší tvar (porov. ľudovú pieseň: Nevolaj ma, *bo* falošné oči máš).

Bežať. — Sloveso *bežať* viaže sa s predložkou *po*, na príklad: *bežať po lekára*, nie „bežať pre lekára".

Beránok. — V niektorých náboženských knihách stretnúť sa môžte s tvarmi „beránok" i „bäránok" (u Radlinského), hoci podľa stredoslovenských nárečí treba uznať za jedine oprávnený tvar *baránok*. Rozlišujeme *„baránok boží"*, ale *baranček*, zdrobnelina k slovu *baran*.

Anjelský. — Podľa Pravidiel slk. pravopisu má sa písať *anjelský* s dlhým *ý*, hoci v deminutíve *anjelik* podľa rytmického zákona je krátke *i*. V pravopise slov *anjelik* a *anjelský* je nedôslednosť. Žiadalo by sa písať alebo „anjelik, anjelsky", alebo „anjelík, anjelský". A jednako to nejde, lebo prieči sa tomu skutočný stav v reči. Ako teda vysvetliť dlhý *ý* v prídavnom mene *anjelský?* Je nepochybné, že slovo *anjelik* je ľudové, veď uplatnil sa v ňom rytmický zákon. Naproti tomu prídavné mena *anjelský* je odborný termín z Biblie. A keďže čeština i západná slovenčina má v tomto slove dlhé *ý*, nuž musíme predpokladať, že z bohoslužobnej reči českej a bernolákovskej ujal sa tento nestredoslovenský tvar i v nárečiach, kde platí rytmický zákon.

Autogaráž, železobetón. — Proti slovu „autogaráž" vedie sa húževnatý boj najmä v češtine; aj menej konzervatívny Slovník jazyka českého od Vášu a Trávníčka odsudzuje složené slovo autogaráž a odporúča namiesto neho „autová garáž", pričom poznamenáva, že slovo „autogaráž" je „nečesky tvořeno". Z tej istej príčiny nahradzujú niektorí slovo *železobetón* výrazom „železový betón", a to u nás i v češtine.

Predovšetkým všimnime si slova *železobetón*. Je to zloženina, akých máme množstvo. Jej prvú časť tvorí podstatné meno rodu stredného, druhou časťou je podstatné meno rodu mužského. Priam tak utvorené je na pr. slovo *železolejáreň, zlatonosnosť* (od *zlatonosný*) a iné. Štruktúre slovenčiny (i češtiny) nijako sa nepriečia složené slová, ktorých prvú časť tvorí podstatné meno stredného rodu. Ak je dobré *železolejáreň, zlatonosný* a pod., nuž potom dobre je utvorené aj *železobetón*. Uznávame za správnu snahu

starších gramatikárov, ktorí odporúčali vyhýbať novým složeným slovám, lenže ich stanovisko treba prijímať s výhradou, lebo niektoré nové složené slová náš jazyk nevyhnutne potrebuje, a to hlavne v odbornej terminologii. Hľa, celkom dobre by obstálo aj „železový betón", lež odborná terminologia potrebovala od tohto slova i prídavné meno, teda *železobetónový* a od neho bol už len krôčik k utvoreniu podstatného mena *železobetón*, ktoré s významovej stránky dnes už pokladáme za vhodnejšie, lebo je presnejšie než starší názov „železový betón". — Tie isté dôvody mohli by sme opakovať za slovo *autogaráž*. Keďže skrátenina *auto* pokladá sa za rovnocennú s *automobil*, ba je nepomerne častejšia, nuž so stanoviska štrukturálneho nemožno mať nijakej námietky proti kmeňoslovnej stránke slova *autogaráž*. Iba okolnosť, že ide o nové slovo, vzbudzuje odpor niektorých lingvistov. Pravda, nemožno súhlasiť, že by toto slovo bolo „nečesky tvorené", ako tvrdia Váša a Trávníček, veď potom „nečesky tvorené" by bolo aj *zlatonosný* a ostatné složené slová s prvým komponentom v strednom rode.

Pri novoutvorených složených slovách, keď ich posudzujeme so stanoviska správnosti jazykovej, spytujeme sa na dve okolnosti: 1. či svojou ústrojnosťou vyhovujú nášmu jazyku, 2. či sú nevyhnutne potrebné, lebo zbytočné složené slová nepotrebujeme. Na slovách *železobetón, autogaráž* sme ukázali, že vyhovujú prvej podmienke: slovo železobetón vyhovuje aj druhej podmienke, no pri slove *autogaráž* dalo by sa namietať, že dostačí *autová garáž*, lenže aj od tohto výrazu prídavné meno je *autogarážový*, čo rozhodne podporuje uzákonenie slova *autogaráž*, ako *železobetónový* napomohlo vznik tvaru *železobetón*, ktorý napokon celkom vytisol staršie „železový betón". Ak si vezmeme na pomoc všetky složeniny s *auto*, kde *auto* značí *automobil*, ukáže sa nám beznádejnosť boja proti tvaru *autogaráž*. Ani Váša a Trávníček nevylučujú slovo *autodrom* a nepožadujú písať „autový drom". A keďže nevedia navrhnúť vhodnú náhradu ani miesto slov *autodopravný* a *autodopravca*, nuž daromné je ich odsudzovanie slova *autodoprava*. Nikto nemôže požadovať, aby sa vytvárały z jazyka složené slová s prvou časťou *auto-*. Sú potrebné, dobre utvorené, označujú nové pojmy a veci, ktorých predtým v jazyku nebolo, nuž treba ich proste prijať.

Abatiša. — Slovo *abatiša* pochodí z latinského *abatissa*. Nepíšeme v ňom tvrdé *y* podľa českého „abatyše", lebo sa pridŕžame

zásady, že v terajšom slovenskom pravopise treba písať ypsilon iba tam, kde je oprávnené etymologicky. Namiesto slova *abatiša* býva ako synonymné *opátka*, s čím možno súhlasiť. Lenže aj tak spisovná reč potrebuje i slovo *abatiša*, keďže odvodené slová *abatišstvo*, abatišský nemožno nahradiť slovami *opátstvo*, *opátsky*, ktoré sú utvorené od slova *opát*, a nie *opátka*. Významová jasnosť žiada, aby sme mali dve skupiny slov: 1. *opát*, *opátstvo*, *opátsky*, 2. *abatiša*, *abatišstvo*, *abatišský*.

Abbé. — V jednotnom čísle skloňujeme slovo *abbé*, gen. -ak. *abbého*, dat. *abbému*, lok. a inštr. *abbém*, ale v množnom čísle ostáva nesklonené.

Anežka-Agnesa.— Z latinského *Agnes* je v slovenčine *Agnesa*, a nie „Anežka", ako v ostatnom čase hustejšie vídať v našich časopisoch.

Albánia-Albánsko. — Znova upozorňujeme, že v krásnej próze prednosť treba dávať menám krajín s príponou *-sko*.

Alúry. — Z francúzštiny dostalo sa k nám slovo *alúry*, ktoré v jednotnom čísle *alúra* (z fr. allure) je veľmi zriedkavé. Výslovnosť je dvojaká: 1. *alúri*, 2. *alűri*. S dlhým *ű* vyslovujú toto slovo tí, čo vedia po francúzsky. Keďže slovo *alúra* v našom jazykovom vedomí priraďuje sa k slovám na *-úra*, istotne časom prevládne výslovnosť poslovenčená (s dlhým *ú*), ktorá má aj oporu v pravopise.

Anglosas. — Odvodené slová znejú takto: *Anglosaska*, *anglosaský*, *anglosaština*, priam tak ako slová *Sas*, *Saska*, *saský*, *saština*.

Arci- — V slovenčine *arci-* má funkciu význam zosilňujúcej predpony, hoci v gréckolatinských slovách *archi-* patrí ku gréckemu *archos* = vodca. V slovenčine *arci-* má podobný zástoj ako v istých prípadoch predpona *pri-*, na pr.: *pridobrý*, *prisilný* a pod. Tu *pri-* nemá svoju pôvodnú funkciu predpony, ale je to len zosilňujúca častica. Že v slovenčine *arci* má len význam zosilňujúcej predpony, o tom najlepšie svedčia slová *arciknieža*, *arcivojvoda*, *arcipastier*, *arciotec*, kde *arci-* pristúpilo k pôvodným slovenským slovám na rozdiel od slov *arcibiskup*, *arcidiecéza*, kde je pôvodné. — Slovám s *arci-* netreba sa v slovenčine vyhýbať, naopak: obohacujú reč.

Ženský rod od slov na -log. — Niekedy potrebujeme slovo ženského rodu od slov na *-log*: *filolog*, *archeolog* a pod. Ak už také

slová nevyhnutne potrebujeme, tak odporúčame ich tvoriť takto: *filoločka, archeoločka* a pod., a nie ako sme nedávno videli „filologyňa", lebo takýto tvar prieči sa ústrojnosti jazyka asi podobne ako nejaké „astronomyňa", „anatomyňa" miesto *astronomka, anatomka* atď.

Arpád, Arpádovci; Anjouovci. — Keďže slovenčina nerada dve dĺžky za sebou, prispôsobila si maď. Árpád na *Arpád*; podľa toho aj dynastiu voláme: *Arpádovci*. Píšeme *Arpádovci, Anjouovci* (vyslov: anžúovci) s veľkým počiatočným písmenom, lebo ide o príslušníkov rodiny. Keď ide o privržencov, nuž píšeme s malým písmenom, na príklad: Matúš Čák porazil anjouovcov (rozumej: privržencov Karla Roberta z Anjou). Ale: Počiatkom 14. storočia začal v Uhorsku vládnuť prvý Anjouovec (t. j. člen dynastie Anjouovcov).

Artičoka. — Českému artyšok a francúzskemu *artichaut* zodpovedá v slovenčine *artičoka* (fem.), u nás najstarší doklad máme z Bernolákovho Slowára (artičóka).

Bez. — Pred niekoľkými desaťročiami podľa českých gramatikárov brojilo sa aj u nás proti všetkým novým slovám s predponou *bez-*. Tak na príklad za nesprávne vyhlasovali slovo *bezplatný* a navrhovali miesto neho zaužívané ľudové *zadarmo*, ako keby tieto dve slová boly úplne rovnoznačné. Bojovalo sa i proti slovám *bezdôvodný, bezpredmetný, bezprostredný*, hoci najmä odborná terminologia a úradná reč ich nevyhnutne potrebujú. — Pre prax dostačí, keď si zapamätáme, že slová s predponou *bez-* sú správne.

Beží o to. — Výraz „beží o to" je živej reči celkom cudzí, a v písme vídať ho len ako chybu. Namiesto „beží o to, bežalo o to" správne po slovensky sa hovorí: *ide o to, išlo o to.*

B. r. — Skratka *b. r.* značí *budúceho roku*, a nie „bežného roku". Miesto „bežného roku" užíva sa *toho roku*, skrátene *t. r.*, a to aj z tej príčiny, aby nevznikly zmätky pri skratke *b. r.*, ktorá rovnakým právom mohla by značiť nielen „budúceho roku", ale aj „bežného roku", z čoho by potom vznikly zbytočné nedorozumenia.

Bežný. — Výrazy *bežný úrok, bežný účet, bežné vydanie* a pod. sú správne odborné názvy, nuž netreba ich vylučovať zo spisovnej slovenčiny.

Že. — V Bratislave, ale aj inde na Slovensku, takmer ináč neprisviedčajú ako slovkom *že*. Ako je známe, *že* je predovšetkým spojka, potom má aj úlohu zosilňovacej častice, na príklad: *ktorýže, akýže* a pod., no v slovenčine *že* nikde nepokleslo na príslovku. Ak čakáme na otázku kladnú odpoveď, nepotrebujeme na vyslovenie súhlasu spojku *že*, lebo doterajšie zaužívané slová nám celkom dostačia.

Správne je: Pôjdeš do divadla? Pravda (prípadne: Pravdaže), nie: „Že". V kultivovanej reči spojka *že* nemá prisviedčajúci význam.

Bohužiaľ, žiaľbohu. — Obidve tieto citoslovcia sú správne. Od ostatných častí vety oddeľujeme ich čiarkami.

Brošúra. — Z francúzskeho brochure máme v slovenčine tvar *brošúra* s poslovenčenou príponou. Výslovnosť tohto slova so *ž* („brožúra") pokladá sa v spisovnej reči za vulgárnu, preto dôsledne máme písať i vyslovovať: *brošúra, brošúrka, brošovať, brošovaný* a pod.

Brýle = okuliare. — Donedávna poznali sme iba *okuliare*, dnes už počuť i „brýle". Toto české slovo nemeckého pôvodu (z „Brille") nemá domovského práva v slovenčine, ktorá oddávna pozná slovo latinského pôvodu: *okuliare*.

Blížiť sa. — V rozličných publikáciách zistili sme, že sloveso *blížiť sa* chybne s viaže s bezpredložkovým datívom v tých prípadoch, kde je predložka *k* nevyhnutná. Keď ide o približovanie sa ku konkrétam, musíme vždy klásť predložku *k*, na príklad: *Blížili sa k mestu. Blíži sa k nemu* a pod.

Cenina. — Od podstatného mena *cena* príponou *-ina* je utvorené slovo *cenina*, ktoré teda neslobodno písať s dvoma *n*: „cennina".

Citrónik, citrónnik; čalúnik, čalúnnik. — Podľa Pravidiel slk. pravopisu príponou *-ník* utvorené podstatné mená treba písať s jedným *n* aj tam, kde to nevyžaduje etymologia (podľa Pravidiel načim písať „denik" namiesto staršieho *denník*). Pre ústrojnosť slovenských slov je veľmi charakteristické, že zachovávajú zdvojené spoluhlásky. V prípade zdvojeného *n* v slovách na *-ník* pristupuje tu ešte okolnosť, že zdvojená spoluhláska *n* má aj schopnosť rozlišovať význam slov. Medzi slovami *citrónik* a *citrónnik* je zreteľný významový rozdiel, vyjadrený aj hláskove: 1. *citrónik* je malý citrón, 2. *citrónnik* je citrónový strom. Podobný jemný významový

rozdiel možno pozorovať i pri slovách *čalúnik*, t. j. malý čalún, a *čalúnnik*, t. j. výrobca čalúnov. Bolo by ochudobnením nášho jazyka, keby sme z neho vylučovali takéto jemnosti, ktoré majú podklad i v živom jazyku. Preto v opravených Pravidlách slk. pravopisu bude potrebné vrátiť sa k staršiemu úzu a písať podľa ústrojnosti slov dve *n* všade tam, kde to pôvod slova vyžaduje.

Prídavné mená z podstatných mien na -ec. — V staršom jazyku bolo „vlastenský (kalendár), mládenský" a pod., t. j. apelatíva na *-ec* maly príponu prídavných mien *-ský*, a nie *-ecký*, ako je v terajšom jazyku, kde pôvodné tvorenie prídavných mien zachovalo sa iba pri miestnych názvoch, zakončených na *-ec*, na pr.: *Lipovec, lipovský*, ale *mládenec, mládenecký*.

Tarif-tarifa. — Proti českému „tarif" v slovenčine je len *tarifa* (porov. i Pravidlá slk. pravopisu), preto zbytočné by bolo zaužívaný tvar ženského rodu nahradzovať novotvarom rodu mužského.

Trapný-trápny. — Pravidlá poznajú len prídavné meno *trápny*, i Tvrdého slovník ho uvádza v správnej forme *trápny*, no v knihách i v denných časopisoch stretáme aj tvar „trapný", ktorý nijakým činom nevyhovuje spisovnej slovenčine, kde všetky slová sú odvodené iba z koreňa *tráp-* (*trápiť, trápievať, trápiteľ, trápli-vý*). Výnimku robí archaizmus *trapy* (lok. *v trapiech*), ale v tomto slove krátkosť kmeňovej samohlásky je odôvodnená zmenami praslovanskej kvantity dvojslabičných slov.

70ročný — 70-ročný. — Hlavne v dennej tlači začínajú sa zjavovať rozličné skratky, ktorých prvou časťou je číslo a druhou časťou slovo, bezprostredne pripojené k číslu. Je síce pravda, že teoreticky nemal by byť spojovník ani v skratkách druhu *70-ročný*, keďže slovo sedemdesiatročný píše sa dovedna. No jednako spojovník kladieme vždy v skratkách, ktorých prvým členom je číslo, a to najmä preto, že skratka bez spojovníka účinkuje veľmi nesúrodo, keďže číslice tvoria osobitný systém značiek na rozdiel od písmen, a to sa vyznačuje graficky spojovníkom.

Export-vývoz. — V krásnej literatúre slovenskej už od čias Bernolákových uplatňuje sa zásada vystačiť podľa možnosti s domácimi slovami. Že spisovná reč tým mnoho získala na slovenskosti, netreba vari dokazovať. Čo platí pre krásnu prózu, platí aj pre odbornú terminológiu. Ľ v nej, kde len možno, cudzím slovám

vyhýbame. Preto namiesto cudzích slov export, exportný, exportovať, exportér odporúčame *vývoz, vývozný, vyvážať, vyvážateľ.*

Import-dovoz. — Čo sme povedali o slove *vývoz,* vzťahuje sa aj na *dovoz.* Lepšie je *dovoz, dovozný, dovážať, dovážateľ* než import, importný, importovať, importér.

Kanape-kanapa. — V hovorovej reči vzdelancov počuť „kanape" (stredného rodu, nesklonné, z fr. canapé), proti tomu v Pravidlách slk. pravopisu a u Tvrdého je *kanapa* (žen.). Tvar *kanapa* je ľudový a lepšie vyhovuje ústrojnosti slovenčiny najmä preto, že ho možno skloňovať, a teda treba mu dávať prednosť.

Maliciózny, malicióznosť-zlomyseľnosť. — Slovo maliciózny nie je zriedkavé v reči ľudí, ktorí sa radi vystatujú znalosťou cudzích jazykov, a to aj vtedy, keď to škodí slovenčine. Maliciózny značí to isté ako *zlomyseľný;* malicióznosť = *zlomyseľnosť.* Pravda, proti spomenutým cudzím slovám slovenčina je vo výhode, lebo má aj slovo *zlomyseľník,* za ktoré niet cudzej náhrady.

Personál-osobníctvo. — Proti novotvaru *osobníctvo* nemožno mať nijakých námietok, je dobre utvorené a významom kryje sa so slovom personál.

Rezorbovať-resorbovať. — Všetky slová cudzieho pôvodu nepíšeme vždy podľa skutočnej výslovnosti. Zachovávame na príklad písanie etymologické všade tam, kde popri tvaroch hláskove prispôsobených existuje aj nezmenený pôvodný koreň. A keďže píšeme ab*sorbovať* (vyslov: apsorbovať), nuž treba písať i re*sorbovať*, aby sme zachránili jednotné písanie koreňa týchto slov. Podľa tejto zásady nesprávne píšu v niektorých lekárskych publikáciách „rezorbovať" miesto *resorbovať.*

Politikovia-politici. — Zaužívané slová cudzieho pôvodu na *-ik* majú v slovenčine v nominatíve množného čísla príponu *-i,* ktorá obmäkčuje predchádzajúce *k* na *c.* Správne je *politici,* nie „politikovia", *historici,* nie „historikovia", *technici,* nie „technikovia" a pod. Z týchto slov na *-ik* azda najstaršie je u nás *kanonik.* Od neho veru nik netvorí množný nominatív „kanonikovia", ale napospol len *kanonici.* Tento spôsob tvorenia nominatívu množného čísla načim zachovávať dôsledne, aby sme nenarušili tvaroslovie.

Rafafák-nosisko. — Do hovorovej slovenčiny preniká množstvo vulgárnych českých slov, ktoré sú nám nepotrebné, bo máme svoje. Nedávno sme počuli z úst slovenského publicistu slovo „ra-

ťafák", ktoré by pospolitý Slovák ani nepochopil. Českému „ra-ťafák" v slovenčine úplne zodpovie *nosisko*.

Gramatik-gramatikár. — Obidve slová sú dobré. V ostatnom čase v spisovnej reči častejšie je slovo *gramatikár*, a to hlavne preto, že prípona *-ár* väčšmi napomáha pochopiť význam slova.

Škrofle, škroffavý-krtice, krtičnatý. — Namiesto cudzích pomenovaní škrofle, škrofulóza odporúčame pôvodný názov *krtice*, miesto škrofľavý, škrofulózny *krtičnatý*. Tak to požaduje aj Tvrdého Slovenský frazeologický slovník.

Dináry-dináre. — Všetky slová na *-ár* skloňujeme podľa vzoru „meč", teda správne je v nominatíve množného čísla *dináre*, nie „dináry", v jednom lokáli *dinári*, nie „dináre".

Doterný-dotieravý, bezočivý. — Kto po česky dobre nevie, veru ani nepochopí, čo by malo značiť slovo „doterný", za ktoré má slovenčina *dotieravý*, prípadne *bezočivý*.

Taxik-taxík. — Hoci slovo *taxík* je novotvorené, načim ho prijať, lebo je nepomerne vhodnejšie ako nesklonné autotaxi". Poznamenať musíme len toľko, že v slove *taxík* je dlhé *í* (podľa *vozík*).

Fiaker. — Slová na *-er*, ktoré okrem nominatívu jednotného čísla strácajú *-e*, skloňujú sa všetky podľa vzoru „meč", na pr.: lok. sg. *na fiakri, na termometri, v litri*, množný nominatív *fiakre, termometre, metre* a pod.

Jaráb-žeriav. — Proti českému *jeřáb* máme v slovenčine *žeriav* (žerav podľa Pravidiel slk. pravopisu, v nárečiach i žorav, žurav), latinsky *grus*, maďarsky *daru*. Slovom *žeriav* v prenesenom smysle označujeme aj niektoré žeriavu podobné predmety, prípadne stroje (na príklad: zdvihák na studni, stroj na dvíhanie ťažkých predmetov). Praslovanský tvar bol *žeravъ* (porov. cirkevneslov. žerav(ъ), poľské żóraw). V češtine analogiou k slovu *jeřáb* pôvodné **žeravъ* zmenilo sa na *řeřáb* a potom na *jeřáb*. Slovenčina zachovala pôvodný kmeň *žer-* nezmenený, a preto nie je možný v nej tvar „jaráb" namiesto *žeriav*.

Il, ilový. — V Pravidlách slk. pravopisu (141) uvádzajú sa tvary „íl, ílový", čo by zodpovedalo českému jíl, jílový. O dlhosti *í* slovenského tvaru možno pochybovať, lebo v miestnych názvoch, utvorených z koreňa *íl-*, je kmeňová samohláska krátka, na príklad: *Ilové* (pri Lietavskej Lúčke), *Ilava* a pod. Keby v pôvodnom slove „íl" bola bývala dĺžka, nuž bola by podnes zachovaná i v odvo-

dených miestnych názvoch. Preto treba predpokladať pre slovenčinu *íl, ílový*. A tieto tvary skutočne nachodíme už v Bernolákovom Slowári (828—829): *íl*, u, m. argilla, der Letten, agyag. Syn. hlina. boh. gíl; — *ílowatí*, Syn. hlinowatí; — *ílowatina*, agyagos föld. — Z tohto teda vyplýva, že správna je oprava v Tvrdého slovníku, ktorý káže písať *íl, ílový*. Spisovná reč potrebuje slovo *íl* na označenie istého druhu hliny.

Prievodca-sprievodca. — Po slovensky správne je *sprievod*, nie „prievod", *sprevádzať* niekoho, nie „prevádzať", a podľa toho aj *sprievodca* (turistov, vlaku a pod.), a nie „prievodca" alebo „prievodčí".

Mražená káva? — Od *mraziť* máme *mrazený*, teda aj *mrazená káva*, a nie „mražená káva", ako vídať často v našich cukrárňach.

Koktať, koktavý? — Po slovensky sa povie *jachtať, zajachtávať sa, jachtavý*, nie „koktať, koktavý".

Než. — Porovnávacia spojka *než* je správna, preto netreba jej vyhýbať. Spojka *než* je na mieste hlavne pri komparatívoch: *lepší než on; mám ho radšej než ju* a pod.

Končiť, končiť sa; začínať, začínať sa. — Rozlišujme: *Divadlo sa končí*, ale: *Končíme robotu*. Priam tak: *Divadlo sa začína*, ale: *Začíname robotu*. Veľmi sa zanedbáva zvratné zámeno *sa* pri slovesách *končiť sa* a *začínať sa*. Tým sa ochudobňuje výrazové bohatstvo reči.

Kompozícia-úloha. — Spytujú sa nás, či je dobré slovo „kompozícia". O tom už písal v Slovenskej reči prof. M. Knap (porov. SR II, 202), ktorý o veci poznamenal toto: Od žiakov často počuť, že budú písať kompozíciu, „kompónu". Človek, nemajúci so školou nič do roboty, iste by sa divil, ako žiak môže písať kompozíciu hudobnú, keďže kompozícia v slovenčine znamená skladbu, spojenie, sostavenie, slúčeninu a najmä skladbu hudobnú. Veď komponista je hudobný skladateľ. A žiak myslí na úlohu! Tento význam má toto slovo v študentskej reči českej, ale zbytočné je dávať mu ho i v slovenčine, hlavne keď máme dobré a odjakživa užívané slovenské slovo: *úloha!*

Slová na -iec. — Odpoveď čitateľovi. Naozaj nemôžeme Vám vysvetliť, prečo v niektorých denných časopisoch píšu dôsledne „konec, venec" atď. vtedy, keď od 2. vydania Czamblovej Rukoväti u dobrých autorov napospol sa dáva prednosť prípone *-iec* pred príponou *-ec*. Pravidlá slk. pravopisu dovoľujú síce písať

koniec i *konec* atď., lež druhotvary na *-ec* sú zbytočné v týchto prípadoch: *koniec* (nie „konec"), *čepiec* (nie „čepec"), *hrniec* (nie „hrnec"), *veniec* (nie „venec"). V slovách *nebožiec* a *Turiec* ani Pravidlá nemajú tvarov na *-ec*. (Porov. o príponách *-ec* a *-iec* štúdiu v Slovenskej reči III, 193—197, kde sú podrobné lingvistické dôvody za príponu *-iec*.)

Konzonant-konsonant. — Dôvody, ktoré sme spomenuli v poznámke *rezorbovať-resorbovať*, platia aj pri „konzonant-konsonant". Píšeme konsonant podľa etymologie, a nie podľa skutočnej výslovnosti, lebo v písme zachovávame koreň slova, keďže máme aj slová *sonanta, sonórny*, kde *s* nemení sa na *z*.

Kotláreň, kotolňa. — V odbornej terminologii rozlišujeme: 1. *kotláreň* je dielňa, kde sa vyrábajú kotly, 2. *kotolňa* je miestnosť, v ktorej je kotol.

Kotník-členok. — V rozličných reklamných tlačivách nie je zriedkavé slovo „kotník". Podľa Pravidiel slk. pravopisu aj podľa doterajších dobrých zvyklostí po slovensky správne je *členok*. Tento názov ustaľuje pre lekársku terminologiu i Ledényiho slovník anatomický.

Krabica-škatuľa. — Obidve slová sú z latinčiny, prvé z *corbis*, druhé zo *scatula*. Pre spisovnú reč je rozhodujúce, ktoré z nich je zaužívané. Už Bernolák správne poznačil v svojom Slowári (1060), že krabice, krabička sú české slová, preto odporúčal miesto nich zaužívané *škatuľa, škatuľka*. Taký je stav i v terajšom jazyku.

Kramľa-skoba. — Vplyvom nemčiny, ktorá sa u nás šírila najmä z niektorých miest s nemeckými osadníkmi, preniklo do odbornej terminologie slovo „kramľa" a ujalo sa tak, že temer celkom vytislo pôvodné, praslovanské slovo *skoba*. — Keďže sa pridržiame zásady, že prednosť majú domáce slová, musíme sa vysloviť za slovo *skoba*, podobne ako sme to urobili pri slove *kladivo, kladivko* (nie „hámrik", čo je z nemčiny).

Krv, prv. — Rozumie sa, že výslovnosť s koncovým *f* („krf", „prf") je nesprávna, lebo sa prieči hláskovému systému strednej slovenčiny, v ktorej koncové *v* splýva s predchádzajúcou samohláskou v dvojhlásku (*dav*, vyslov *dau̯*, nie „daf": *lev*, vyslov *leu̯*, nie „lef" a pod.). Keďže v slovách *krv* a *prv* je samohláskové *r*, nuž správna výslovnosť je len *kru̯, pru̯* (výslovnosť *krú, prú* je príliš ľudová, nevhodná pre spisovnú reč). Podľa toho vyslovujeme gen. množného čísla *obŕv* ako *obŕu̯*, nie „obŕf", alebo „obŕv".

Guľkové ložisko. — Českému kulička zodpovedá v slovenčine *guľka*, teda správne je *guľkové ložisko*, a nie „guľočkové" alebo „guličkové" ložisko.

Kupiť-kopiť. — Slovenčina pozná len *kopiť, nakopiť sa* proti českému kupiti, nakupiti se. Ide o ten istý koreň, lenže v češtine je v inom stupni. Slovenské tvary súvisia priamo so slovom *kopa*.

Kyselina, kyslina. — V spisovnej reči máme *kyslý, kyslič, kyslosť*, ale v odbornej terminológii chemickej *kyselina* (na pr. octová, sírová a pod.). Niektorí radi by nahradili termín *kyselina* slovenskejším *kyslina*, ale nejde to, bo medzi obidvoma slovami je už celkom zreteľný významový rozdiel: *kyslina* značí čokoľvek kyslého, proti tomu *kyselina* iba istý druh chemických slúčenín. Takéto jemné významové odtiene treba v reči rešpektovať.

Lehátko-líhadlo. — České lehati je po slovensky *líhať*, teda odvodené slovo môže byť len z koreňa *líh-*: *líhadlo*, nie „lehadlo", alebo „lehátko".

Džarek. — Chlapcov (učňov), ktorí chodia s drotármi, volajú džarkami. Slovo *džarek* pochodí z maďarského gyerek (vyslov ďerek). Za maďarské *d'* je *dž* preto, že drotári hovoria zväčša nárečím, v ktorom každé *d'* dalo *dz* a *ť* zas *c* (*deťi* dalo *dzeci*). V tom čase, keď drotári prejali maďarské slovo, nebolo už v ich reči mäkkého *d'*, ale iba tvrdé *dz*, takže maďarské *d'* nahradili najbližšou hláskou, a tou bolo *dž*. Zmenou *e* v *a*, ktorá je v slovenčine častá, **džerek* zmenilo sa na *džarek*. Podobný hláskoslovný zjav badať v hornotrenčianskych nárečiach i pri slove *ťava*, ktoré tam znie ako *čava*. Teda po zmene *ť* v *ć* a ďalej v tvrdé *c* preniklo do spomenutých nárečí slovo *ťava* a zmenilo sa na *čava*, lebo *č* bolo bližšie mäkkému *ť* než *c* z pôvodného *ť*.

Ložnica-spálňa. — Izba na spanie menuje sa oddávna *spálňou*. Bernolákov Slowár (3057) pozná „spáreň" (i „spárňa"), Schlafzimmer, hálóház, hálószoba. Nuž zbytočné je nahradzovať všeobecne známe slovo *spálňa* novotvarom „ložnica". Veď reč tým nič nezískava.

Medzítko-orgán. — Už niekoľko desaťroči bojujú milovníci slovenčiny proti maďarizmu „medzítko" (utvorené podľa maďarského „közeg"), a jednako toto nesprávne slovo ešte úplne nevymizlo z úradnej slovenčiny. Nedávno sme zas čítali o „úradných medzítkach", hoci malo tam stáť *úradné orgány*.

Nadácia, nadačný-základina, základinový. — Už v prvom ročníku Slovenskej reči (str. 92) pri slovách „nadácia, nadačný" P. Tvrdý poznačil správne slovenské názvy, v druhom ročníku prof. M. Knap uviedol i viaceré dôvody, pre ktoré spomenuté slová nevyhovujú slovenčine. Keďže podnes nebadať, že by tieto upozornenia Slovenskej reči boly mały náležité účinky, opakujeme slová M. Knapa: Nadácia. V slovenčine neznáme a nemožné slovo. Vieme, čo je to *nadať, nadávať,* ale „nadáciu" nepoznáme. České nadace po slovensky má byť *základina,* alebo cudzím slovom *fundácia.* V češtine „nadace" vzniklo z pôvodného „nadání" latinskou príponou *-ace,* a to preto, aby sa mohol vyjadriť rozdiel medzi pojmami „nadání" (slk. nadanie) a „nadace" (slk. základina, fundácia). V slovenčine na vyslovenie tohto rozdielu nepotrebujeme bastardne vytvorené slovo „nadácia", keďže máme dobré slovo *základina* a staré vžité cudzie slovo *fundácia.* Teda neposlovenčujme český hybridný tvar *nadace.* — K slovám Knapovým možno len toľko poznamenať, že vystačíme so slovami *základina, základinový,* takže ani nepotrebujeme fundáciu, hoci aj toto slovo je rozhodne lepšie než „nadácia".

Dopredu, odpredu, zozadu, odzadu. — Tieto slová musíme písať dovedna, lebo sú to príslovky, čo dobre vidno aj na tom, že niet samostatných podstatných mien „pred" a „zad".

Napodobniť, napodobňovať. — Tieto slovesá sú utvorené od prídavného mena *podobný* (nie od podstatného mena podoba), a preto musí byť v nich *n*. Nesprávne je: napodobiť, napodobovať.

Dosažiteľný-dosiahnuteľný. — Od slovesa *hnúť* (*pohnúť*) je *pohnutý* a z toho *pohnuteľný,* priam tak *dostihnúť, dostihnutý, dostihnuteľný,* teda i *dosiahnuť, dosiahnutý, dosiahnuteľný.* Nesprávne: dosažiteľný.

Nech. — O spojke *nech* je v mnohých gramatikách poučka, že môže stáť len na samom začiatku vety. Túto poučku treba zmeniť v tom smysle, že spojka *nech* pravidelne býva na prvom mieste vo vete, ale keď to vyžaduje dôraz, môže stáť i na druhom alebo na treťom mieste, na príklad: *Robotu nech nám dajú!* V tejto vete zvláštny dôraz kladieme na slovo *robotu,* preto meníme normálny poriadok slov. Medzi spomenutou vetou a pravidelnou vetou: *Nech nám dajú robotu!* je značný rozdiel významový. - Ak význam vety žiada porušiť pravidelný poriadok slov, môžeme to urobiť bez obavy.

Nesnadný, nesnádza-ťažký, ťažkosť. — Spisovná slovenčina nepozná slova „snadný", miesto neho má *ľahký*. Priam tak ani slová „nesnadný" a „nesnádza" nepatria do spisovného slovníka. Za výraz „dostal sa do nesnádze" hovorievame *dostal sa do ťažkostí* (ak zvlášť zdôrazňujeme: do pomykova). Za „nesnadný" máme *ťažký*.

Plat, pláca. — Rozlišujeme slová *plat* a *pláca*. Úradníci dostávajú *plat* (nie „plácu"), robotníci dostávajú *plácu* (česky: mzdu).

Vyjímať-vynímať. — K slovesu *vyňať* máme *vynímať*, nie „vyjímať", veď všeobecne známe je *výnimka* (nie „výjimka").

Niečo, niečím: niekto, niekým. — Najmä v denných časopisoch chybne písavajú inštrumentále „niečim, niekym" namiesto *niečím, niekým*. V spomenutých prípadoch rytmický zákon neplatí, pravdepodobne preto, že sa veľmi silne pociťuje súvislosť *čo-niečo, čoho-niečoho, čím-niečím*.

Nikda, nikedy, nikdy. — V spisovnej próze uznáva sa jediný tvar *nikdy*. Naproti tomu v básňach môže byť aj *nikda* a *nikedy*. Pravda, tieto posledné dva tvary sú len básnickou výhodou, na ktorú nemáme práva v próze.

Novostavba. — Už niekoľko ráz sme upozornili v tomto časopise na složené slová. Boj proti složeným slovám je len vtedy oprávnený, ak ide o zbytočné, alebo nesprávne utvorené složené slová. Slovo *novostavba* je priam také dobré ako na príklad *novotvar*. Odborná terminologia potrebuje slovo *novostavba*, nuž niet proti nemu nijakých námietok so stanoviska gramatického.

Nudle? — Na jedálnych lístkoch ešte vídať slovo „nudle", hoci dobre po slovensky povieme *rezance*.

Obtiaž? — „Byť niekomu na obtiaž" je neslovenský výraz, veď spisovná a ľudová slovenčina nepoznajú slova „obtiaž". Dostačia im slová *ťarcha, ťažkosť*. Správne je: *Byť niekomu na ťarchu* (nie „na obtiaž").

Otázať sa-opýtať sa, spýtať sa. — Z koreňa *táz-* máme v spisovnej reči len niekoľko knižných slov, prijatých z češtiny do našej odbornej terminologie (*dotaz, dotazník, otáznik, otázka*). Tieto knižné slová bez nevyhnutnej príčiny nerozmnožujeme novými nepotrebnými bohemizmami, preto nemôžeme prijať namiesto pôvodných slovies *opýtať sa, spýtať sa* sloveso „otázať sa".

Pád-prípad. — Znova upozorňujeme, že je značný významový rozdiel medzi slovami pád a prípad. Nie je správne, keď na-

miesto slova *prípad* kladie sa „pád", na príklad v takých výrazoch: „v tom páde" — *v tom prípade*, „v páde potreby" — *v prípade potreby*, „v páde nebezpečia" — *v prípade nebezpečenstva*, „v páde neúrody" — *v prípade neúrody* a pod.

Patrný-zrejmý. — V spisovnej slovenčine nemáme slovesa „patriť" s významom vidieť, preto ani prídavné meno „patrný" nie je vhodné. Namiesto neho môžeme vždy klásť *zrejmý*, prípadne *zjavný*. Nesprávny je výraz „z toho je patrné", správne: *z toho je zrejmé*, alebo: *z toho vidno*.

Platiť za niekoho. — Hovoríme *platiť za niekoho* (*dlhy, účet* a pod.), no celkom nepotrebný a nezvyčajný je zvrat „platiť za priateľa" so značením *pokladať za priateľa*.

Niet divu-nie div. — Je to až na podiv, ako niektorí pisatelia nerozlišujú presný význam výrazov *niet divu* a *nie div* a píšu „niet divu" tam, kde sa žiada *nie div*, na príklad: „Niet divu, že to urobil", správne: *Nie div, že to urobil*. Veď výraz „niet divu" je na mieste iba vtedy, keď chceme vysloviť náhľad, že vôbec niet divu (t. j. že niet zázraku), všade inde hovoriť a písať treba *nie div*.

Podivín-čudák. — Slovo „podivín" je v slovenčine neznáme; všeobecne sa hovorí len *čudák* (*čudáčka, čudáctvo, čudácky*). Tieto slová sú vhodné aj pre odbornú terminologiu, preto načim ich dôsledne užívať.

Pojítko-spojivo, ohnivo. — V Slovenskej reči ustavične sa vraciame k novotvarom na *-ítko* a upozorňujeme, že so stránky kmeňoslovnej nijako nevyhovujú slovenčine. Náš boj proti neslovenskej prípone *-ítko* má už aspoň čiastočný úspech; no často aj tí, čo vedia, že spomenutá prípona je nesprávna, musia ju v istých slovách užiť, lebo nepoznajú vhodné slovenské slová. Tak je to aj so slovom „pojítko", či už sa užíva vo význame nástroja, látky, alebo obrazne. V prenesenom smysle máme miesto neho dobré pôvodné slová *spojivo* a *ohnivo*, na príklad: Generál Štefánik bol spojivom (nie „pojítkom") medzi našimi a Francúzmi. — Nástroj, ktorým niečo spojujeme, volá sa *spojovadlo, spájadlo*.

Sluchátko-počúvadlo. — Nástroj, ktorým počúvame, menuje sa v češtine sluchátkom. V záujme presnosti vedeckého názvoslovia, ktoré podľa možnosti tvorí si slová pre istú pojmovú skupinu z jedného kmeňa, mali by sme písať i hovoriť *počúvadlo*. Tak píše na príklad i Milo Urban. — Okrem toho v slove „sluchátko" je práve taká neslovenská prípona *-tko* ako v slovách „kružítko, pojítko" a

pod. Keby sme chceli mať slovenské slovo z koreňa *sluch-* na označenie nástroja, ktorým počúvame, nuž museli by sme urobiť tvar „slúchadlo", lenže koreň *sluch-* je menej častý ako *počúv-*, a preto odporúčame slovo *počúvadlo.*

Poptávka-dopyt. — Slovenčina má len koreň *pyt-: pýtať, opýtať sa, spytovať sa,* v češtine je zas len neslabičný koreň *pt-: ptáti.* Podľa toho v češtine je správne utvorené slovo „poptávka", ktoré však nie je vhodné pre slovenčinu, keďže je v ňom neslovenský koreň *pt-*, preto správne postupujú tí slovenskí národohospodári, ktorý namiesto slova „poptávka" dôsledne píšu *dopyt.* Slovo *dopyt* je utvorené zo slovenského koreňa *pyt-*, a hoci je na prvé počutie nezvyčajné, jednako pomaly sa vžíva. — A niet pochybnosti o tom, že by sa slovo *dopyt* nevžilo, veď prax ukazuje, že na príklad za niekoľko málo rokov ponuka prevládla „ofertu" aj „nabídku", čo aj zpočiatku mnohí nemohli prísť na chuť slovu *ponuka.*

Požiadavok-požiadavka. — Obidve slová sú dobre utvorené, no v spisovnej reči už dlhší čas dáva sa prednosť tvaru ženského rodu (na príklad dôsledne vo vydaniach Matice slovenskej). A keďže medzi obidvoma slovami niet významového rozdielu, načim sa prikloniť k zaužívanejšiemu tvaru a písať *požiadavka* (nie „požiadavok").

Práve, priam. — Tieto dve príslovky sú rovnako správne, na príklad vo výrazoch *práve tak, priam tak* a pod. Neoprávnená je snaha každé *práve* nahradzovať príslovkou *priam.* Potrebujeme obidve tieto príslovky. Užívame ich zamieňavo pre väčšiu štylistickú disimiláciu.

Prázdniny-vakácie. — Tieto synonymá majú celkom ten istý význam. Rozdiel medzi nimi je len v tom, že slovo *vakácie* je staršie; lež novotvar *prázdniny* je dobre utvorený, takže netreba sa ho báť.

Predmluva-predhovor. — Ako je dostatočne známe, spisovná slovenčina podľa možnosti vyhýba slovám, utvoreným z koreňa *mluv-* najmä preto, že je celkom oprávnená obava, že rozšírením slov z *mluv-* pomaly by vymizly zo spisovnej reči slová, odvodené z koreňa *hovor-*. Z tej príčiny niektorí spisovatelia namiesto slova „predmluva" začínajú užívať *predhovor.* Hoci slovo predhovor je nové, so stanoviska kmeňoslovného vyhovuje, a preto nemôžeme mať nijakú námietku proti nemu. Naopak, vítané by bolo, keby sa čím skôr udomácnilo v spisovnej slovenčine.

Premluviť-prehovoriť. — Vraj: „Premluvil ho, aby sa vrátil domov", spisovne: *Prehovoril ho, aby sa vrátil domov.* Spisovná reč nepozná sloveso „premluviť", ale iba *prehovoriť.*

Primlúvať sa-prihovárať sa. — Nespisovné je: „Primlúval sa zaň", správne: *Prihováral sa zaň.* Rozumie sa, že ani slovo „prímluva" nie je súca pre spisovnú reč, lebo dostačí nám *prihováranie,* prípadne *príhovor.* Namiesto výrazu „na primluvu" máme *na prihováranie.*

Prípadný, prípadne. — Hoci sú tieto slová novšie, jednako spisovná reč ich potrebuje, bo sú dobrou náhradou za cudzie „eventuálny, eventuálne".

Protijed, protitlak. — Donedávna viedol sa boj proti složeným slovám s prvou časťou *proti-* a tak slová „protijed", „protitlak" a pod. vyhlásené boly za nesprávne. S týmto nijako nemôžeme súhlasiť, a to z dvoch príčin: 1. slovenčina má množstvo rozličných složených slov typu *predložka* (vlastne *predpona*) + *podstatné meno,* ktorému svojou ústrojnosťou vyhovujú aj slová *protijed* atď., 2. spomenuté slová nevyhnutne potrebujeme, lebo ich nevieme nahradiť nijakými vhodnejšími. — Všetky slová s predponou *proti-* sú správne a potrebné.

Provazište-povrazište. — Časť javiska, kde sú povrazy, má názov *povrazište,* a nie „provazište", ako sme nedávno čítali v istom dennom časopise. Veď slovenčina pozná len slovo *povraz,* nie „provaz".

Prozatýmny, zatýmny-dočasný. — Medzi slovami „prozatýmny" a „zatýmny" niet významového rozdielu. Obidve slová sú cudzie spisovnej reči slovenskej, ktorá namiesto nich má prídavné meno *dočasný.*

Litevský-litovský, moskevský-moskovský. — V niektorých našich časopisoch stretáme sa s neslovenskými tvarmi „litevský" a „moskevský", hoci aj Pravidlá slk. pravopisu uznávajú za jedine správne tvary *litovský* a *moskovský.*

V pomykove, v rozpakoch. — Medzi výrazmi *byť v pomykove* a *byť v rozpakoch* cítiť dosť značný významový rozdiel. Výrazy *v pomykove, do pomykova* označujú totiž oveľa nepríjemnejšie položenie ako výrazy *v rozpakoch, do rozpakov.* Toto treba rešpektovať aj v spisovnej reči, lebo takéto jemné odtienky obohacujú našu frazeologiu.

Rukolapný? — Je to doslovný preklad nemeckého slova. Nepotrebujeme ho, lebo máme dosť vhodných domácich slov, ktoré ho dostatočne môžu nahradiť, na príklad: *makateľný, očividný, zrejmý, zreteľný* a pod.

Sádzka-stávka. — Naše celkom bežné slová *stávka* a *staviť sa* začínajú neprávom ustupovať pred novotvarmi „sádzka" a „vsadiť". Slovák oddávna hovorí *stavme sa, stav sa,* a nie „vsaďme sa", „vsaď sa".

Šalát. — Na jedálnych lístkoch vídať najmä v Bratislave nesprávne písané slovo „salát" (salátový). I podľa Pravidiel slk. pravopisu správne je len *šalát* (*šalátový*).

Sám, samotný. — Tým, čo podnes sa nenaučili, kedy treba písať *sám* a kedy *samotný*, odporúčame do pozornosti, čo o týchto slovách napísal Jozef Škultéty v Slovenskej reči (1, 78): Neboli by sme verili, že Slovák môže nerozoznať slová *sám* (zámeno) a *samotný* (prídavné meno, od podst. samoty), a teraz pletú ich jedno s druhým tak, že tlačia a v živej reči neprestajne opakujú vety, na pr.: Ja samotný (miesto: sám) vidím, že máš pravdu; lekár samotný (miesto: sám, sám od seba, nezvaný) prišiel k nám. Miesto: On *sám* tak to chcel mať, napíšu: on samotný tak to chcel mať.

Schádzať-chybovať. — „Kto schádza?" nie je po slovensky povedané, správne je *Kto chybuje?* — Ani výraz „Čo ti schádza?" nie je dobrý, miesto neho máme *Čo ti je?*

Modrina-sinka. — Od úderov vznikajú na tele *sinky*. Slovo *sinka* (kékfólt, verésnyom) pozná už Jančovičov slovník z roku 1848 a poznajú ho aj stredoslovenské nárečia. Je to dobré slovenské slovo a hodno ho zachrániť pred zánikom.

Slavian, slaviansky-Slovan, slovanský. — Už v I. ročníku Slovenskej reči (str. 95) upozornili sme na to, že tvary „Slavian, slaviansky, Slavianstvo" sú nedomáce. Sú to nepotrebné rusizmy. Ani Pravidlá slk. pravopisu ich neuznávajú. I naše miestne názvy ukazujú, že treba vychodiť z koreňa *slov-* (porov. na príklad *Slovany* v Turci), preto odporúčame dôsledne užívať tieto tvary: *Slovan, Slovanka, slovanský, slovančina, Slovanstvo, slovanofil, slovanofilstvo,* nie „Slavian, Slavianka, slaviansky, slaviančina, Slavianstvo, slavianofil, slavianofilstvo".

Smluviť sa-dohovoriť sa. — Vraj: „Smluvil sa s ním". Slovák to tak nepovie, ale: *Dohovoril sa s ním.* (Porov. vyššie heslá premluviť, primlúvať sa.)

Sotník-stotník. — Mysleli sme, že neslovenský tvar „sotník", ktorý sa dostal do Pravidiel slk. pravopisu omylom, vôbec sa neujme, a jednako našli sme ho v istej školskej učebnici, preto opakujeme, čo sme o slove „sotník" napísali v I. ročníku SR (str. 214): V Pravidlách slk. pravopisu je heslo *sotník*, dôstojník, veliteľ sotniny a *sotnina*, kompánia; slovo *stotina* značí vraj len *stý diel*. V skutočnosti slová *sotník* a *sotnina* sú v slovenčine celkom neznáme. V Jančovičovom slovníku z roku 1848 nachodíme *stoťina*, század, *stotňik*, százados, *stotnička*, századosnő. V Pechányovom slovníku sú heslá százados = *stotník*, század = *stotina* a Kálalov Slovenský slovník z literatúry aj nárečí uvádza z turčianskeho a banskobystrického úzu *stotina* = česky setina, setnina, *stotník* = česky setník, lat. centurio. Slováci poznajú len stotníka a len stotinu. — K tomu môžeme ešte pridať, že už bernolákovci písali *stotňik*, a nie „setňík" (na príklad kanonik Juraj Palkovič v preklade Svatého Písma).

Sprežka, spriažka-složka. — V češtine užíva sa slovo spřežka na označenie dvoch litier, majúcich význam jednej hlásky, na pr. *ch* je spřežka. Do slovenčiny sa české slovo spřežka alebo proste prepisuje ako „sprežka", alebo prispôsobuje sa etymologii a potom ho píšu „spriažka". Czambel v Rukoväti riešil si vec tak, že proti českému spřežka má *složka*. Bolo by správne ostať pri Czamblovom termíne a písať o složkách, o složkovom pravopise.

Teskno, tesklivý-clivo, clivý. — V slovenčine z pôvodného koreňa *tъskl-* po zániku slabých jerov mal vzniknúť tvar **tsklivý*, ale počiatočné *tskl-* bolo nevysloviteľné, a preto *k* zaniklo a *tъskliv-* dalo priamo *cliv-: clivý, clivo*. Správne je: *je mi clivo* (nie „je mi teskno"), *clivosť* (nie „tesklivosť"), *clivý* (nie „tesklivý").

Tomu-to. — Datív „tomu" namiesto nominatívu *to* kladie sa neprávom v týchto výrazoch: „už je tomu tak" — *už je to tak*, „ako tomu bolo" — *ako to bolo*, „tomu tak nebolo" — *to tak nebolo*.

Usnadniť-obľahčiť. — Keďže spisovná slovenčina nepozná slovo „snadný", nemôže prijať ani novotvar „usnadniť", veď ho ani nepotrebujeme, lebo máme pôvodné domáce sloveso *obľahčiť*. Nepíšme „usnadnil mu to", ale *obľahčil mu to*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Knihtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.